

KÜLTÜR EVRENİ

UNIVERSE OF CULTURE - ВСЕЛЕННАЯ КУЛЬТУРЫ

Kış/ Winter / Зима 2014 • Yıl / Year / Год 6 • Sayı / Number / Число 19

ÜÇ AYDA BİR YAYIMLANAN ULUSLARARASI HAKEMLİ SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

QUARTERLY SOCIAL EDUCATION JOURNAL SUBJECT TO INTERNATIONAL PEER REVIEW

ЕЖЕКВАРТАЛЬНЫЙ МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ОБЩЕСТВЕННЫХ НАУК

ISSN: 1308-6197

Sahibi / Owner / Хозяин

Hayrettin İVGİN

Kültür Ajans Tanıtım ve Organizasyon Ltd. Şti. – Konur Sokak 66/7 Bakanlıklar-ANKARA

Tel: 0090.312 4259353 – kulturevreni@gmail.com

Sorumlu Yazı İşleri Md./ Associate Editor

Ответственный секретарь

Erhan İVGİN

Editör/ Editor

Руководитель работы

İbrahim İMER-Ayşe İKİZ

Genel Koordinatör / Director / Директор

Erhan İVGİN

Redaktör/Redacteur/Редакция

Doç. Dr. Nezaket HÜSEYNOVA

Yayın Kurulu / Editorial Board / Редколлегия

Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN•Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY•Dr. Yaşar KALAFAT
Prof. Dr. Mehman MUSAOĞLU•Prof. Dr. Taciser ONUK•Prof. Dr. İsmail PARLATIR
Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU•Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN

Yazışma Adresi / Correspondance Adres / Адрес издательства

Kültür Ajans Ltd. Şti.

Konur Sokak No: 66/7 Bakanlıklar/ANKARA-TÜRKİYE

Tel.: 0090.312 425 93 53 (PBX) – Fax: 0090.312 419 44 43

E-mail: hayrettinivgin@gmail.com – erhanivgin@gmail.com

www.kulturevreni.net

Dil Danışmanları/Foreign Language Consultants/ Советники по иностранным языкам

Atilla BAĞCI (Rusça) • Yalçın GÜLPINAR (İngilizce)

Fiyatı / Price /

Стоимость

15 TL (Yurt içi / Domestic)

20 \$ / 15 Euro (Yurt dışı / Abroad)

Стоимость подписки Abone Bedeli /

Subscription Price

60 TL (Yurt içi / Domestic)

80 \$ / 60 Euro (Yurt dışı / Abroad)

Baskı Tarihi/ Press Date

27 Mart 2014

Baskı / Pres / Типография

SAGE Yayıncılık Rek.Mat.San.Tic.Ltd.Şti.

Kapak Resmi:

Hakkari'de M.Ö. 7. yüzyıldan kalma, İskitlere ait Kabartmalı dikilitaş

(Hakkari Meydan Medresesi Müzesi)

Temsilcilikler / Representative / Представители

AZERBAYCAN

Doç. Dr. Nezaket HÜSEYNOVA

e-mail: nezaket_h@yahoo.com Tel: 00994503441135

AZERBAYCAN

Prof. Dr. Gülnaz ABDULLAZADE

e-mail: gabdullazade@rambler.ru Tel: 00994506737860

KAZAKİSTAN

Doç. Dr. Bakıtgul KULCANOVA

e-mail: bahit777@mail.ru Tel: 00787017314047

UKRAYNA

Doç. Dr. İryna M. DRYGA

e-mail: idriga@gmail.com Tel: 00380679610301

TÜRKMENİSTAN

Wezir AŞİRNEPESOW

e-mail: wezdip@gmail.com Tel: 0099365681139

KOSOVA

Prof. Dr. Nimetullah HAFIZ

e-mail: trhafiz@yahoo.com Tel: 0037744217234

RUSYA FEDERASYONU

Prof. Dr. Elfina SİBGATULLİONA

e-mail: alfina2003@yandex.ru Tel: 0079153847317

ÖZBEKİSTAN

Doç. Dr. Tahir KAHHAR

e-mail: tahirkahhar@gmail.ru Tel: 00998712241310

TÜRKİYE

İbrahim İMER

e-mail: i.imer@hotmail.com

Tel: 00905464912415

Kültür Evreni dergisinin yayın ilkelerine göre yazılarını yayımlatmak isteyenler, yazışma adresine veya temsilcilerimize başvurmalıdırlar.

Articles submitted for publication will comply with the Publication Policy and the Submission Instructions for manuscripts. For publication you can refer to adres or to our representative
Желающим публиковаться в журнале **Вселенная Культуры** следует оформлять материалы в соответствии с требуемыми правилами и обратиться к указанному адресу или к местным представителям журнала

Hakem Kurulu

Editorial Board

Консультативный совет – Редколлегия

- Ord. Prof. Dr. İsa HABİBBEYLİ (AMEA / AZERBAYCAN)
- Ord. Prof. Dr. İsmayıl HACIYEV (AMEA Nahçıvan Bölmesi / AZERBAYCAN)
- Ord. Prof. Dr. Teymür BÜNYADOV (AMEA Etnografya Enstitüsü / AZERBAYCAN)
- Ord. Prof. Dr. Vasıf MEMMEDALİYEV (Bakü Devlet Üniversitesi / AZERBAYCAN)
- Prof. Dr. Abdurrahman KÜÇÜK (Ankara Üniversitesi/TÜRKİYE)
- Prof. Dr. Ahmet BURAN (Fırat Üniversitesi / TÜRKİYE)
- Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL (Cumhuriyet Üniversitesi / TÜRKİYE)
- Prof. Dr. Ali Berat ALPTEKİN (Necmettin Erbakan Üniversitesi / TÜRKİYE)
- Prof. Dr. Ali UÇAN (Gazi Üniversitesi / TÜRKİYE)
- Prof. Dr. Bilge SEYİDOĞLU (Atatürk Üniversitesi / TÜRKİYE)
- Prof. Dr. Byoungduk SOHN (Chongshin University / KORE)
- Prof. Dr. Edip GÜNAY (İstanbul Teknik Üniversitesi / TÜRKİYE)
- Prof. Dr. Elfina SİBGATULLİNA (Akademia Nauk / RUSYA FEDERASYONU)
- Prof. Dr. Erman ARTUN (Çukurova Üniversitesi / TÜRKİYE)
- Prof. Dr. Esmâ ŞİMŞEK (Fırat Üniversitesi-em./ TÜRKİYE)
- Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN (Ege Üniversitesi-em. / TÜRKİYE)
- Prof. Dr. Gürer GÜLSEVİN (Ege Üniversitesi / TÜRKİYE)
- Prof. Dr. Harun GÜNGÖR (Erciyes Üniversitesi / TÜRKİYE)
- Prof. Dr. Hayrettin RAYMAN (Bozok Üniversitesi / TÜRKİYE)
- Prof. Dr. İngeborg BALDAUF (Humboldt Universität zu Berlin / ALMANYA)
- Prof. Dr. İsmail ÖZTÜRK (Dokuz Eylül Üniversitesi / TÜRKİYE)
- Prof. Dr. M. Öcal OĞUZ (Gazi Üniversitesi / TÜRKİYE)
- Prof. Dr. Maimunah ISMAIL (Universiti Putra Malaysia / MALEZYA)
- Prof. Dr. Maria ÇİKİA (Akademia Nauk / GÜRCİSTAN)
- Prof. Dr. Maria Pia PADANI (Universita' Ca' Foscari Di Venezia / İTALYA)
- Prof. Dr. Mehman MUSAOĞLU (Gazi Üniversitesi / TÜRKİYE)
- Prof. Dr. Mehmet AÇA (Balıkesir Üniversitesi / TÜRKİYE)
- Prof. Dr. Metin EKİCİ (Ege Üniversitesi / TÜRKİYE)
- Prof. Dr. Mustafa CEMİLOĞLU (Uludağ Üniversitesi / TÜRKİYE)
- Doç. Dr. Mustafa SEVER (Gazi Üniversitesi/TÜRKİYE)
- Prof. Dr. Muzaffer TUFAN (İstanbul Üniversitesi / TÜRKİYE)
- Prof. Dr. Naciye YILDIZ (Gazi Üniversitesi / TÜRKİYE)
- Prof. Dr. Natalie O. KONONENKO (University of Alberta / KANADA)
- Prof. Dr. Nazım Hikmet POLAT (Gazi Üniversitesi / TÜRKİYE)
- Prof. Dr. Nebi ÖZDEMİR (Hacettepe Üniversitesi / TÜRKİYE)
- Prof. Dr. Necati DEMİR (Cumhuriyet Üniversitesi / TÜRKİYE)
- Prof. Dr. Nimetullah HAFIZ (Piriştine Üniversitesi / KOSOVA)
- Prof. Dr. Norbert FIRIES (Humboldt Universität zu Berlin / ALMANYA)
- Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU (Hacettepe Üniversitesi / TÜRKİYE)
- Prof. Dr. Pavel DOLUKHANOV (University of Newcastle / İNGİLTERE)
- Prof. Dr. Reşat GENÇ (Gazi Üniversitesi-em. / TÜRKİYE)
- Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU (Selçuk Üniversitesi-em. / TÜRKİYE)

Prof. Dr. Shih-chung HSIEH (National Taiwan University / TAYVAN)
Prof. Dr. Suphi SAATÇI (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi / TÜRKİYE)
Prof. Dr. Tacida HAFIZ (Piriştine Üniversitesi / KOSOVA)
Prof. Dr. Taciser ONUK (Gazi Üniversitesi-em / TÜRKİYE)
Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY (Erciyes Üniversitesi-em. / TÜRKİYE)
Prof. Dr. Umay GÜNAY (Girne Amerikan Üniversitesi / KKTC)
Prof. Dr. Walter ANDREVS (University of Washington / ABD)
Prof. Dr. Wan-I LIN (National Taiwan University / TAYVAN)
Doç. Dr. Bakıtgül KULCANOVA (Kazak Milli Üniversitesi/KAZAKİSTAN)
Doç. Dr. Cabbar İŞANKUL (Özbekistan İlimler Akademisi / ÖZBEKİSTAN)
Doç. Dr. Çulpan ZARİPOVA ÇETİN (Kars Üniversitesi / TÜRKİYE)
Doç. Dr. Erdoğan ALTINKAYNAK (Ardahan Üniversitesi / TÜRKİYE)
Doç. Dr. Gloham VATANDOUST (American University of Kuwait / KUVEYT)
Doç. Dr. Iryna M. DRYGA (Bilimler Akademisi / UKRANIE)
Doç. Dr. Metin ARIKAN (Ege Üniversitesi/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Nezaket HÜSEYNOVA (Bakü Devlet Üniversitesi / AZERBAYCAN)
Doç. Dr. Selçuk DUMAN (Gaziosmanpaşa Üniversitesi/TÜRKİYE)
Doç. Dr. Tahir KAHHAR (Ö. Devlet Cihan Dilleri Üniversitesi/ÖZBEKİSTAN)
Yrd. Doç. Dr. Kenan KOÇ (Muğla Üniversitesi / TÜRKİYE)
Dr. Yaşar KALAFAT (Halk Bilimi Araştırmacısı/TÜRKİYE)

Not : Ada göre alfabetik olarak sıralanmıştır.
Note : It is arranged in accordance with an alphabetical order.
К сведению : Следует в алфавитном порядке

• *Kültür Evreni Dergisi'ne T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı abonedir.*

• *Ministry of Turkish Republic Culture and Tourism is a subscriber to Cultural Universe Magazine*

• *Министерство Культуры и Туризма Республики Турция является абонементом на журнал «Kültür Evreni» («Вселенная Культуры»)*

İÇİNDEKİLER/ CONTENT / СОДЕРЖАНИЕ

Antik Çağ Anadolu Yazarlarından “Strabon” ve “Geographika” (= Coğrafya) Adlı Eseri Üzerine

On Strabon, Of The Writers Of The Ancient Anatolia, And His Work Geographik (Geography)

От Авторов Античново Анатолия “Страбон” И Оработе “География”

Prof. Dr. Tuncer Gülensoy 7

Siltey Esimдікті Esimді Söz Tirkestepe

İşaret Zamirli İsim Kelimesi

Demonstrative Noun Word

Doç. Dr. A. Banu Omarova 17

Bodrum Çevresi Örnekleri ile Halk İnançlarında Gök Kuşağı İnancının Mitolojik Boyutu

Mythological Dimension Of Rainbow Belief In The Examples Of Bodrum Environment And Folk Beliefs

Сравнение Легенды Области Бодрума С Другими Туркскими Легендами Анатолия

Nagihan Çetin-Dr. Yaşar Kalafat 25

Tildik Bilimdi Teknologiyalyk Karta Arkylы Bağalaüdistemesi

Teknolojik Kart Temelinde Dil Bilgisinin Değerlendirilmesi Yöntemi

Methods Of The Language Teaching On The Estimation Of Technological Charts

Prof. Dr. Nazigül Turusbekkiızı Tulenbergenova 33

Çorumlu Dergisindeki Dil Derlemelerinin Önemi Üzerine

On The Importance Of Language Collections In Çorumlu Journal

Значениепо Обзор Языка «В Журнале Чорумлу»

Nail Tan 39

The State Of International Law In The Field Of Education In The Cis Countries

BDT Ülkelerinde Eğitim Alanında Uluslararası Hukuk Devleti

Государство-Субъект Международного Права В Областиобразованиястраны СНГ

Vassiliy Shakhgulari- Gaukhar Amangaliyeva-Danial Saari 49

Existential Angst And Surreal Motives In Necip Fazıl Kısakürek’s Poems

Necip Fazıl Kısakürek’in Şiirlerinde Varoluşsal Kaygılar ve Gerçeküstü Motifler

Сюрреалистическиемотивы И Экзистенциальныепроблемы В Стихах Неджипа Фазыла Кысакюрека

Doç. Dr. Özlem Fedai 56

The Basis For Removing The Illegal Seizure In Laws Of Iran İran Yasalarında Yasadışı Müsaderelerin Ortadan Kaldırılması İçin Temel Esaslar Основание Незаконную Конфискацию В Законах Ирана Atefeh İbrahimi	65
İki Türkmen Şairi: Mahdumkulu Feraği ve Yunus Emre Два туркменского Поэта: Махдумкулу Фераги И Юнус Эмре Two Turkoman Minstrels: Mahdumkulu Feraği And Yunus Emre Hayrettin İvgin	72
Мемлекеттік Тіл Мәселесін Шешуде Қоғамдық Қатынастың Маңызы Devlet Dili Sorununu Çözmekte Toplumun Rolü The Society’s Role In Solving The State Language Issue Nazgül İlyassova-Gülcan Sapaeva	80
Kul Himmet ve Şiir Dünyası Kul Himmet And His World Of Poetry Кул Химмет И Мирпоэзии Yrd. Doç. Dr. Mehmet Yardımci	85
Қазақ Тіл Пәні Бойынша Тест Тапсырмаларын Әзірлеудің Технологиясы Мен Ерекшеліктері Kazak Dili İçin Test Ödevlerini Hazırlama Teknolojisi ve Özellikleri The Technology And Its Properties Of Preparing Test Homework Papers For Kazakh Lesson Rahila Naraliyeva-Gülsara Altynbekovna Nurjigitova	109
Kitsch ve Toplum Kitsch And The Society “Кицч ” И Общество Fergana Kocadoru	114

**ANTİK ÇAĞ ANADOLU YAZARLARINDAN “STRABON”
VE “GEOGRAPHIKA” (=COĞRAFYA)
ADLI ESERİ ÜZERİNE**

**ON STRABON, OF THE WRITERS OF THE ANCIENT ANATOLIA,
AND HIS WORK GEOGRAPHİK (GEOGRAPHY)**

**OT АВТОРОВ АНТИЧНОВО АНАТОЛИЯ “СТРАБОН” И
ОРАБОТЕ “ГЕОГРАФИЯ”**

Prof. Dr. Tuncer GÜLENSOY*

Özet

Strabon (M. Ö. 63/64-M.S.24) yılları arasında yaşamış Amasyalı bir tarihçi ve yazardır. Onun 17 ciltten meydana gelen Coğrafya adlı eserinin, 7., 8. ve 9. Ciltleri; Anadolu ve Trakya ile ilgilidir. Bu ciltler Prof. Dr. Ahmet Pekman tarafından Türkçe'ye tercüme edilmiştir.

Strabon'dan; Anadolu'nun pek çok yöresinin şehir, kasaba, köy ve yer adlarının eski antik dönemlerdeki söylenişlerini öğreniyoruz.

Makale, Strabon'un Coğrafya adlı eserini incelemekte, özellikle yer adları konularında bilgi vermektedir.

Anahtar Kelimeler: Strabon, Coğrafya eseri, antik yer adları, Anadolu ve Trakya

Abstract

Strabon is a historian and writer from Amasya who lived between BC 63/64-AD 24. His 7., 8. and 9. Volumes of his work Geography, consisting of 17 volumes, is about Anatolia and Thrace. These volumes were translated to Turkish by Prof. Dr. Ahmet Pekman.

We learn the pronouncation of names of cities, countries, villages and places of many of the regions of Anatolia in the Ancient Times.

* Em. Öğretim Üyesi. Ankara/TÜRKİYE

This paper examines Strabon's work Geography and gives information about names of the places particularly.

Key Words: Strabon, the work Geography, ancient place names, Anatolia and Thrace.

“*Üze Kök Tengri asra yağız yer yaratıldıka, ikin ara kişi oğlu yaratılmış*” Türkler'in ilk yazılı belgeleri olan Kök Türk abidelerinde böyle demiş atalarımız. Ondan sonra VIII. Yüzyılda ne yaptılarsa “*taşa kazımış*”lar. Türklerin daha önce, İskitler (Sakalar), Massagetler, Sh'a-to'lar ve Hunlar zamanında neler yaptıklarının pek çoğunu bilmiyoruz. Bildiklerimizi de Çinliler kaleme almışlar ve “*vakayiname*” adını verdikleri tarih günlüklerinde kaydetmişler. Türkinsanı konar-göçer bir hayat sürdüğü, hayvancılık, avcılık ve akıncılık yaptığı için, eline kalemi ve kağıdı alarak yazmamış, ancak yüzlerce yıl sonra yaptıklarını taşta kazımak (hâk etmek) ihtiyacını duymuş. Daha sonra da *Eski Uygur Türkçesi* ile yüzlerce yazma bırakmışlar. Biz de bunlara “*Türkish Turfan Texte*” ve “*Berliner Turfan Texte*” adını vermişiz. O yazmalardan da Türkler'in dinî hayatını, kukuk hakkındaki düşüncelerini, sosyal hayatının bazı bölümlerini (müzik, fal, spor vb.) öğrenmişiz.

Türkler'in yaşadığı Orta Asya coğrafyasından çok uzaklarda, **Anatolia** (=şark ülkesi) adiverilen bir coğrafyada yaşayan çeşitli kavimler arasından çıkan bazı insanlar, yaşadıkları dönemlerin tarihlerini, siyasi coğrafyalarını, şehir hayatlarını yazdıkları gibi *kendilerini yönetenkişiler, şâirler (ozanlar), filozoflar, hatipler, bilim adamları, müzisyenler, kitaracılar, retorikçiler, hekimler, devlet adamlar, kâhinler, diyalektçi ve mantıkçılar, gramerciler, matematikçiler, coğrafyacılar, tanrılar ve tanrıçalar* hakkında o kadar geniş bilgiler vermişler ki okurken şaşırıp kalıyorsunuz.

Anadolu, hiçbir zaman bütünüyle Helen (Yunan) ülkesi olmamış, hiçbir zaman Helen kültürü ve dilinin egemenliği altında bulunmamış bir ülke idi. Bu büyük, zengin ve güzel ülkenin doğusunda *Hattiler, Urartular*; güneydoğusunda *Sümerler, Elamlar, Akatlar, Asur-lular*; ortasında *Hititler (Etiler), Galatlar*, bugünkü Akdeniz ve Ege denizi sahilleri boyunca *Lidyalılar, Mysialılar*, Skyth (İskit)'lerin bir boyu *Alazonlar* (Borysthenes ırmağının öte yakasında), *Lykialılar, Trakyalılar (Sintiler/Sintler/Sailer), Brygler (Phrygler), Kilikyalılar, Kapadokyalılar, Torialular (Truvalılar), Mysler (Maisonlar/Meonesler), Kelkitler (Appaitler)*, kıvrık yaylı *Lelegler, Kaukonlar, Karialılar, Galaktophaglar* (İskit ülkesinde yaşayan göçebe bir halk), *Amazonlar* vb gibi pek çok, Helenler'e göre “**barbar**” (= bizden olmayan) kavimler yaşamıştır. Türk soyundan olan *Kimmerler, İskitler/Sakalar*'ın en büyük boyu *Partlar, Sarmatlar (Sauramatlar)*, barbar *Aspurgianlar, Pisidia'lılar, Katanne'ler, Toroslar*'ın tepesinde oturan *Selge'liler*, gezici bir kavim olan kıvrık yaylı *Leleg'ler, kıvrık yaylı Paionia'lılar*, [Orta Asya'daki **KAY** ‘yılan’ kabile adında olduğu gibi] “**yılan**” kabilesine mensup *Ophiogen'ler, Trakyalı Kebrenler* de Anadolu'da yaşamış olan kavimlendendir.

M.Ö.ki Anadolu haritası da oldukça ilgi çekicidir. Bu çağlarda Anadolu'nun Ege ve Akdeniz sahillerinin yanında ovaları ve dağları da yerleşim alanı olarak kullanılmış, pek çokşehir, kültür ve ticaret merkezi olarak ün yapmıştır.

Anadolu yüzyıllar içerisinde pek çok tarihçi ve edipler yetiştirmiştir. Öyle ki dünya tarih biliminin öncüleri kabul edilen Miletos'lu **Hekataios** (M.Ö. 550'lerde) ile Halikarnasos'lu (bugünkü Bodrum) **Herodotos (Heredot)**; yine Miletos'lu **Dionysos**, Mytilene'li **Hellani-kos**, Lampsakos'lu **Kharon**, M.Ö. IV. Yüzyılda ilk kez 30 ciltlik dünya tarihini yazmış olan Kyme'li **Ephonos**, ünlü hatip Edremitli (Adramittion'lu) **Ksenokles**, retorikçi **Diophanes**, tarihçi **Theophanes**, Aristoteles'in öğrencisi Sigrionlu filozof **Tyrtamos (Theophrastos)** ve **Phanias**, "*Rhetorik Sanatı*"nı yazmış olan **Temnos**, hatip İsostrates'in öğrencisi "*Tarih ve Keşifler*" adlı eserin yazarı Kyme'li **Ephoros**, şair Kyme'li **Hesiodos**, Antiokheia'lı ünlü filozof **Diotrephes**, Dünyanın "*Yedi Bilge Kişisi*"nden biri olan, Helenlerde matematik ve doğa felsefesi bilimini başlatan Miletos'lu **Thales** ve öğrencisi **Anaksimandros** ile onun öğrencisi **Anaksimenes**, "*Historia*" yazarı Miletos'lu **Hekataios**, Miletos'lu hatip Aiskhines, trajedyâ şairi ve "*Miletos'un Dareios Tarafından Zaptı*" adlı oyunun yazarı **Phrynikhos**, lirik şair **Anakreon**, Efesli şair **Hipponaks**, Efesli ressam **Parrhaisos** ve **Apelles**, **Lykhnos** takma adı ile tanınan Efesli hatip **Aleksandros**, Kolophon'lu flütçü ve mersiye şairi **Mimnermos**, nazım şeklinde "*Sili*"yi yazmış olan Kolophon'lu filozof **Ksenophanes**, tanrı tarafından kendisine ilham ve kehanet kudreti verilmiş olan Erythrai'li **Sibylla (Sibel)** ve hekim **Herakleides**, Manisalı hatip **Hegesias**, Manisalı lirik şair **Simos**, Kos'lu hekim Simos, Kos'lu eleştirmen ve şair **Philetas**, Karyanda'lı tarihçi **Skylaks**, Amasralı **Strabon** (M.Ö. 63/64-M.S. 24) bunlardan yalnız birkaçıdır.

Strabon, "*Her ne kadar Ephoros bu yarımada'nın on altı kabile tarafından iskân edildiğini söylüyorsa da, bunlardan üçü Hellen ve diğerleri, karışmış olanlar dışında BARBARlardır. Bunları şöyle toplayabiliriz: KİLİKİA'LILAR, PAMPHYLİA'LILAR, MARIANDYN'LER, TROİA'LILAR ve KARIA'LILAR deniz kıyısında; PSİADİA'LILAR, MYSİA'LILAR, KHALYB'LER, PHRYGİA'LILAR ve MİLYAS'LILAR iç kısımda yaşarlar. Bu soruna hâkim olan Apollodoros, Ephoros'un devrinden daha sonra gelen GALAT'LARı, önce sözü edilenlerden sonra, ONYEDİNCİ KABİLE olduğunu söyler. Troia (Truva) Savaşları sırasında HELLENLER henüz buraya yerleşmemişlerdi ve yabancı kabileler zaman aşımından ötürü daha fazla karışmışlardı.*" diyerek güney ve güneybatı Anadolu'nun antik çağlardaki yerli halklarına işaret eder. "*...bunlardan bazıları henüz bu bölgeye yerleşmemişlerdi ve diğerleri de öteki kabilelerin içinde yer alıyorlardı.*" der. (s. 269, 270) Demek ki, antik çağlarda bile Anadolu'nun pek çok yöresinde yaşayan kabileler henüz birer kavim haline gelmemişlerdi. Strabon, hangi kavimlerin Troia Savaşlarından sonra Avrupa'dan veya başka yerlerden Anadolu'ya geldiği hakkında eserinin XIV. kitabında (s. 273 ve 274'te) geniş bilgi verir.

Strabon 17 kitaptan oluşan "*Coğrafya*" adlı eserinin "XII, XIII, XIV" ciltleri Anadolu ve Trakya ile ilgilidir. Onun bu büyük eserinden başka 43 ciltlik

“*Historika hypomnemata = Tarihi Hatıralar*” adlı eseri daha vardır ki **Kartaca**’nın yıkılışından Ceasar’ın öldürülmesine kadarki dönemi kapsadığı bilinen bu eser, günümüze kadar ulaşamamıştır.

Strabon’un “*Coğrafya*” adlı eseri, İ.Ü Edebiyat Fakültesi Eski Çağ Anabilim Dalı Öğretim üyesi rahmetli Prof. Dr. **Ahmet Pekman** (1922-2008) tarafından Türkçeye tercüme edilmiş ve “*Arkeoloji ve Sanat Yayınları*” arasında yayımlanmıştır (İstanbul, 1987, 1991, 1993, 2000, 2008, 2009).

Bu eser eski çağ Anadolu tarihi ile uğraşan bilim adamlarının yanında, Anadolu yer (şehir, nehir, dağ, göl) adları üzerine çalışan bilim damları (Türkologlar, tarihçiler) tarafından dikkatle incelenmeli ve yorumlanmalıdır.

Strabon, Anadolu’nun pek çok yöresini bizim Evliya Çelebiden yüzlerce yıl önce gezip dolaşmış, pek çok şehir, kasaba ve köyün o zamanki konumu, zenginliği ve kültürü hakkında

Geniş bilgiler vermiştir. Pek çok şehrin kurucusunun adını ondan öğrenmekteyiz. O, gezip gördüğü şehirlerdeki ticaret, ziraat ve sanatlar hakkında da bilgi vermektedir.

Bugün içinde yaşadığımız pek çok şehrin antik çağlardaki adını Strabon’dan öğrenmekteyiz:

AĞLASUN: [< Sagalassos]

AMANOS: Bugünkü Amanos Dağları. Kilikya’nın doğu sınırını oluşturan dağlar.

AMASRA (kurucusu olan **Amastris** adlı kadının adından)

AMASYA: [< Amaseia]

ANAMUR: [< Anemurion Burnu]

ANKARA [< Ankyra]

ANTALYA: [< Attaleia. Adını kurucusu Attalos Philadelphos’tan alır.]

APOLYONT GÖLÜ: [< Apolloniatis]

ERCİYES DAĞI: [< Argaios]

ASPENDOS: (Bugünkü antik şehir kalıntısının bulunduğu Aspendos.)

ASYA : [< Asia]

AVRUPA [< Eurōpē]

BABİL: [< Babylonia]

BERGAMA [< Pergamē/Pergamon]

BEYRUT: [< Berytos]

BURSA: [< Prusa. Bithynia kralı I. Prusia’nın kurduğu kent]

DİDİM: [< Didyma]

EDREMIT [< Adramyttēnos (körfezi)/Adramittion]

EFES [< Ephesos]

ERDEK: [< Arteke]

EREĞLİ [< Herakleia]

FELEN Yaylası:[< Phellos]

FENİKE: [< Phoinikia]

FIRAT: [< Euphrates]

İZMİR [< Smyrna / İzmir o zamanki kentlerin en güzelidir. Kentin bir parçası tepededir ve surla çevrilidir; fakat büyük kısmı ovasda limanın, Metroon'un ve Gymnasion'un yakınındadır.]

GELİBOLU [< Kallipolis]

GİLİNDERE: [< Kelenderis]

GİRESUN: [< Kerassos]

GİRİT: [< Kreta]

ILGAZ Dağı: [< Olgassys]

KADIKÖY: [< Khalkedon]

KÜTAHYA: [< Kotiāeion]

LAPSEKİ:[< Lampsakos]

MALATYA: [< Melitene]

MANİSA [< Magnesia]

MİLAS: [< Mylasa]

PERGE: (Bugünkü Perge. Perge'nin yakınında, yüksek bir yerde, her yıl genel bir festival'in düzenlendiği Artemis Pergaia Tapınağı'na gelinir.(Strabon, s. 249)]

SAMSAT: [< Samosata]

SAKARYA: [< Sangarios]

SART: [< Sardeis. Bu şehir önce Kimmerler, ondan sonra trer'ler ve Lykia'lılar tarafından ve son olarak da Kyros ve Kroissos zamanında zaptedilmiştir. (s.173)]

SİDE (Pamphylia'da bir kent): Günümüzde de Side olarak yaşamaktadır. [Strabon, "Pamphylia'da bir kent olan Side'de tersaneler Kilikia'lılara açıldı ve onlar burada tutsakları, onların hür insanlar olduklarını kabul ettikleri halde, açık arttırmayla satarlardı. Gerçi Pamphylia'lılar, İtalya'ya kadar deniz egemenliğini kazanmayı başardılar; fakat Lykia'lılar öyle uygar ve nezh bir şekilde yaşamlarını sürdürdüler ki şimdiye kadar hiç utanç verici kazanç istekleri olmadı ve atadan kalma Lykia Birliği'nin nifuz alanı içinde kaldılar." Diye bilgi vermektedir. (Strabon, s. 243)]

SİLİFKE: [< Seleukia]

SİNOP [< Sinōpē. Hem doğa hem de insanlar tarafından çok güzel bir şekilde süslenmiştir. Çünkü bir yarımadaının boynu üzerinde kurulmuştur. Berzahın her iki tarafında da iç ve dış limanları ile olağanüstü iyi *palamut dalyanları* bulunur. Ben bunlardan daha önce de söz etmiş ve Sinope'lilerin balıkçılıkta ikinci, Byzantion'luların da üçüncü olduklarını söylemişim. Ayrıca yarımada çepeçevre dik kıyılarla çevrilidir ve bunlar arasında halkın “Khoinikidos” dediği kaya kovukları vardır; su yükselince bunlar suyla dolar ve hem bu nedenle, hem de bütün kayanın yüzeyinin diken gibi oluşundan ve çıplak ayakla geçmeye imkan olmadığından buraya erişmek güçtür. Daha yukarıda, kentte toprak verimlidir ve özellikle kentin dolayları çeşitli bostanlarla bezenmiştir. Kent surlarla güzel bir şekilde çevrili olup, ayrıca *gymnasion*, *agora* ve sütunlu caddelerle gösterişli bir şekilde süslenmiştir.] (Strabon, s. 23)

TARSUS: [< Tarsos. Tarsos'un ortasından Kydnos Irmağı akar. “Tarsos'ta halk kendini büyük bir şevkle sadece felsefeyle değil aynı zamanda genellikle bütün öğretim dallarına bağlamıştır. Kent bu konuda Atina'yı ve Aleksandria'yı veya filozofların dersleri ve okullarıyla anılan herhangi bir yeri geçmiştir.” (Strabon, s. 261) Aşağıdaki kimseler doğuştan Tarsos'ludur: *Stoik*'lerden Antipatros, **Arkhedemos** ve (*Cesar'ın kız kardeşi Octavia'nın oğlu Marcellus'un öğretmeni olan Strabon'un da çağdaşı akademisyen*) **Nestor** ve keza iki **Athenodoros** ki, bunlardan biri **Kordylion** olarak adlandırılır ve **Marcus Cato**'yla birlikte yaşamış ve vatanında ölmüştür. Bir köyden adını almış olan diğeri ise, **Kananites** adını taşır ve **Sandon**'un oğludur ve **Cesar**'ın hocası olup onun tarafından çok onurlandırılmıştır. (Strabon, s. 262) Tarsos'lu diğer filozoflar arasında **Plutiades** ve *bir konu verildiğinde çoğunlukla trajik şiir de yazan Diogenes*; gramerci **Artemidoros** ve **Diyotoros** ile “*Pleiades* (=Yedi Yıldızlar)”te adı geçen en iyi trajik şair **Dionysides**.” bulunmaktadır(Strabon, s. 264)]

TERME: [< Termerion]

TOROS'LAR [< Tauros'lar]

TRABZON: [< Trapezus]

Anadolu'nun dağlık, ormanlık, ağaçlık, yöreleri; bu yörelerde bulunan altın, gümüş, demir gibi madenler ve tuzlalar hakkında bilgi veren Strabon, bu yörelerde yetişen çeşitli bitkilerden, zengin bağlardan ve bu bağlardan elde edilen meşhur şaraplardan, günlük ormanları ile günlük sakızından da yeri geldikçe bahseder.

Strabon'un *Pontos Komana*'sı adı verilen bölgede yaşayan insanların “**domuz eti**” yemediklerini; hatta bu hayvanın kente sokulmasını da yasakladıkları hakkında da bilgi bulunmaktadır (Strabon, s. 78). Komana adının da o zamanlarda Balkanlar'da ve Trakya'da yaşadıkları bilinen Türk kökenli KUMAN'lar ile ilgisi araştırılmalıdır.

Yukarıda bahsettiğimiz “**YILAN**” kabilesine mensup Ophiogen erkeklerinin, yılan tarafından ısırılan kişilerin yaralarını devamlı okşayarak, zehiri kendi vücutlarına aktarıp- ateşi, acıyı dindirerek tedavi ettikleri efsanesi de burada verilmektedir. Efsaneye göre, kabilenin gerçek kurucusu *yıldandan insana dönüşen bir kahra-*

mandır. (Strabon, s. 102) Bu bilginin de “folklor” malzemesi olarak hatırlanması ve başka Türk ve Anadolu efsaneleriyle karşılaştırılması gerekecektir.

TUFAN konusu da Strabon’da kısa da olsa anlatılmaktadır: “Platon’un varsayımına göre, tufandan sonra üç aşamalı bir uygarlık oluştu. Dağların tepesinde oluşan birincisi, ilkel ve kabaydı. İnsanlar hâlâ ovaları kaplayan sulardan korkuyorlardı. Yamaçlarda oluşan ikincisinde, insanlar yavaş yavaş cesaretleniyordu, çünkü sular ovalardan çekilmeye başlamıştı. Üçüncüsü ovalardaydı. Dördüncü, beşinci ve hatta fazlasından da söz edilebilir; fakat, esas, insanların sonunda korkudan tamamen arındıkları zaman kıyılarda ve ovalarda kurdukları uygarlıktır. (Strabon, s. 109-110)

Strabon’un naklettiği bir efsane de **KYKLOP**’lardır. *Dede Korkut Destanları*’ndaki “**Tepegöz**”; *Moğolların Gizli Tarihi*’ndeki “tam alnın ortasında tek gözü bulunan” **DUVA SOKUR**, Strabon’un belirttiği “**Tepegöz**” (*Kyklop*)den başkası değildir: “Platon’un varsayımına göre ozanın dağların tepesinde mağaralarda yabani meyveleri yiyerek geçinen “*Bütün bunlar ekilip biçilmeden yetişiyordu.*” *Kyklop*’ların yaşantısını örnek olarak anlatışı onun, uygarlığın ilk aşamasını ima ettiğini gösterir. O, şöyle söylüyor: “...onların meclisleri ve belirli yasaları yoktu, yüksek dağların tepesindeki mağaralarda oturuyorlardı ve her biri kendi çocuklarının ve karılarının hâkimiydi.” (s.110)

ADA: Kayalıların kralı Hekatomnos’un kızının adı. [Ada sözcüğü ET’de **ADAĞ** biçiminde olup <atağ>dan türemedir. Sözcük Azerbaycan Türkçesinde de **ada**, Türkmen Türkçesinde **āda**; Başkurt, Kazan Tatar ve Karakalpak Türkçelerinde **ataw**, Çuvaş Türkçesinde **utā** biçimindedir.]

Strabon’dan Kilikia’da bir Sarpedon Artemis’in Tapınağı’nın ve bir “**KEHANET OCAĞI**”nın bulunduğunu; bu kehanetlerin “**TANRISAL İLHAM SAHİBİ KİŞİLER**” tarafından söylendiğini öğreniyoruz. (s. 266) Bu bilgi de Anadolu’nun “inanç haritası” için önemlidir.

Strabon, “yandıği zaman demirleşen ve sonra bir cins toprakla bir fırında ısıtılınca yalancı gümüş [= çinko] elde edilen bir taş vardır ve buna bakır katarak bazılarınca “dağ bakırı (=Lat. Orichalcum] denen karışım elde edilir.” diyerek Anadolu’nun yeraltı zenginliklerine de temas etmektedir. (Strabon, s. 141) Demek ki Strabon’un verdiği bilgiler zamanki haritalarla karşılaştırılarak bazı doğa zenginliklerine ulaşılacaktır.

Muhtemelen “**pomza**” taşı olan bir tür maden hakkında da “...tuğlalar suyun üstünde yüzmektedir. Tyrrhenia’da da, bir cins toprak nedeniyle aynı şey söz konusudur. Çünkü bu toprak aynı hacimdeki sudan daha hafif olduğu için yüzer.” demektedir. (Strabon, s. 150)

Yunus balığı, bütün kutsal kitaplarda adı geçen bir deniz memelisidir. Strabon, “...Herodotos ve onu izleyenlerin anlattıkları bir efsaneye göre, Arion korsanlar tarafından denize atıldıktan sonra bir YUNUS üzerinde İainaron’a ulaşmayı başarmıştır. Arion şarkı söyler ve kitara çalardı.” diyerek “Yunus”la ilgili efsaneyi hatırlatmaktadır. (s.157)

Eski çağlarda çalınan *kitara, yedi telli lir, dört tonlu şarkı, arp* vb gibi terimler Strabon döneminde müziğe verilen önemi göstermektedir.

Strabon, pek çok şehir, nehir, dağ ve göl hakkında bilgi verirken onların bazı özelliklerinden de bahseder. Mesela, bugünkü Denizli'yi anlatırken “*Laodikeia'daki ırmakların sularının da taşla dönüştüğü söylenir. Hierapolis'teki su, YÜN BOYAMASI için olağanüstü uygundur. Köklerle boyanan yünler, KIRMIZI ve MORla boyanan yünlerden çok üstündür. Burada su çok boldur ve kentte bir sürü doğal havuzlar ve hamamlar vardır.*” (s.178) diye yazar.

Bugün İspanya'da yapılan meşhur “*boğa güreşleri*” sırasında boğaya kılıcı ile hamle yapan ve onu sırtından yaralayan “boğa güreşçisi”ne hitaben “Oley! Oley!” diye bağırırlar. Strabon, bu konu ile ilgili olarak şöyle yazar: “...Hem Miletos'lular hem de Delos'lular, *sağlık ve şifa tanrısı olan Apollon 'Ulios'a* dua ederlerdi. Bu nedenle *ulein* fiili “*sağlıklı olma*” anlamına gelir. “*Ule*” adı ve “*Sana sağlık ve bol neşe*” selam şekli buradan gelir, çünkü Apollon şifa tanrısıdır. Artemis, ismini insanları “*Artemieas*” [=emin ve sağlıklı] yapmasından ötürü almıştır.” (s. 186)

“*Kuşlarda ve böceklerde uçmayı sağlayan organ*”a verilen KANAT sözcüğü pek çok insanı cezp etmiş, kanat takarak göklerde uçabilmek heyecanı pek çok kereler başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Osmanlılar zamanında kollarına kanat takarak kendisini Galata Kulesi'nden Üsküdar'a doğru bırakan ve denizi aştıktan sonra orada bir çayırılığa indiği rivayet edilen **Hezarfen Ahmet Çelebi**'den yüzlerce yıl önce cereyan etmiş bir olayı Strabon şöyle anlatmaktadır: “*Samos'un yanı sıra Ikaria Adası uzanır. Ikaria Denizi'nin adı buradan çıkmış ve ada ismini Daidalos'un oğlu Ikaros'tan almıştır. Baba oğlun kendilerine KANAT TAKARAK Kreta Adası'ndan uçarlarken kontrollerini kaybederek güneşe çok yaklaştıklarından, balmumunun erimesiyle Ikaros'un kanatlarının koparak buraya düştüğü söylenir.*” (Strabon, s. 194)

ORTYGİA adı klasik çağ mitolojisinde hem “*Apollon'la Artemis'in annesi Leto'nun çocuklarını emziren süt anne*” hem de “*Panarmos'la Ephesos (Efes) arasındaki kıyıda bulunan kutsal koruluk*” olarak geçer. Ortygia çoğu servilerden meydana gelmiş her çeşit ağacın yetiştiği şahane bir koruluk olan Ortygia'nın ortasından Kenkhrios Çayı geçer. Artemis ve Apollon'un annesi Leto'nun doğum sancısı ve **efsanevi doğum sahnesinden** sonra bu çayda yıkandığı söylenir. Sütanne Ortygia'nın ilk defa süt verdiği **kutsal yer** ve tanrıçanın doğum sancısından kurtulduktan sonra, altında ilk defa dinlendiği söylenen **zeytin ağacı** da buradadır.” (s. 195) Bu yöredeki tapınaklarda heykeltıraş Skopas'ın elinde asa tutan Leto ile yanında her kolunda bir çocuk ile ayakta duran Ortygia'nın heykelleri bulunurdu. Ora halkı her yıl Kenkhrios Çayı kenarında toplanarak bayram yaparlar ve belirli bir adete göre gençler görkemli şölenler yaparak birbirleriyle yarışır; Kuret'lerin özel bir topluluğu da bazı mistik kurban törenleri düzenlerlerdi.

Strabon, eski çağlarda yaşamış olan “*kadınısı erkekler*” hakkında da şöyle demektedir: “*Salmakis adındaki ünlü çeşme buradadır. Ondan su içenlerin tümünü*

kadını yapmasının nedeni bilemiyorum. Öyle görülüyor ki bir erkeğin kadınlaşması havaya veya suya bırakılmıştır. Lakin böyle değildir, daha ziyade zenginlik, zevk ve sefahat düşkününü yaşantı, işte bunlar kadınlaşmanın nedenleridir.” (s. 227)

Strabon gezdiği Anadolu coğrafyasındaki kavimlerin dillerinin de birbirinden farklı olduklarını yazar. Mesela **Kayralı**lardan bahsederken “Onların çoğu Leleg ve Pelasglardı” der. Ve “Ozan (Homeros), ‘Masthles, sırası gelince **barbarca konuşan Karia’lıları** yönetti” dediği zaman bu nasıl böyle olmuştur diye sormaya neden yoktur, Homeros pek çok yabancı kabileler tanıdığı halde sadece Karia’lıların **BARBAR dilinden** söz ediyor, fakat hiçbir yerde ‘barbarlardan’ söz etmiyor. (s. 216)

Strabon’un bu yazdıklarından Anadolu’nun pek çok yöresinde **Kimmerler** ve **Partlar** gibi İskit/Saka Türk kavimlerinin de yaşadığı anlaşılmaktadır. Hatta Strabon’un “**Partlar o sırada Asia’ya sahiptirler**” (s 234) ifadesinden bu Türkçe konuşan İskit/Saka boyunun Anadolu’daki varlığı ortaya konmuş oluyor.

Anadolu’nun pek çok yöresinde doğal **MAĞARALAR** bulunduğunu biliyoruz. Mesela, Bugün, Alanya plajının yanında ve “**astum hastalığı**”nın tedaisi için kullanılan bir mağara vardır. Strabon, böyle önemli bir mağarayı şöyle anlatmaktadır: “...yine bir burun olan Korykos’a gelinir. Bunun yukarısında, yirmi *stadion* uzaklıkta, içinde **en iyi SAFRAN**ın yetiştiği **KORYKOS MAĞARASI** vardır. O, büyük bir çember şeklinde, çevresi kayalık yamaçlarla çevrili, her yanı oldukça yüksek bir çukurdur. Aşağıya içine doğru inen kimse yamrı yumruve çoğunlukla kayalık fakat funda türünden, daima yeşil kalan ve özel olarak yetiştirilmiş olan ağaçlarla dolu bir tabana ulaşır. Bu ağaçlar arasında **safran** yetiştirilen toprak parçaları bulunur. Burada içinde büyük bir kaynak olan bir de MAĞARA vardır. Bu kaynak **SAF VE SAYDAM SULUL BİR IRMAK** meydana getirir, ırmak hemen yer altına dökülür ve bir süre yer altında aktıktan sonra denizde dışarıya çıkar ve **PIKRON HİDOR** (= *Acı Su*) olarak adlandırılır.” (Strabon, 256)]

Strabon’un vermiş olduğu bu bilgi Türkiye’nin “**Mağara Turizmi**” için oldukça kıymetlidir. Bu bilgilere göre yapılacak olan yüzey araştırmalarının bulguları Strabon’daki bilgilerle karşılaştırılarak aradan geçen yüzyıllar içinde elimizde nelelerin kaldığı öğrenilebilir.

Strabon’un “Coğrafya” adlı eseri **ANTİK ÇAĞ ANADOLU TARİHİ** için önemli bir kaynaktır. Meşur tarihçi Homeros’un dört ciltlik “**TARİH**” adlı eseri ile “**İLİADA**” ve “**ODİSE**” adlı şiir kitapları bu eserin tamamlayıcılarıdır. Anadolu’nun Türkler’den önceki tarihini öğrenmek mutlaka özel ilgi gerektirmektedir. Ama, Sümerler, Etiler, Akkadlar, Urartular gibi kavimlerin Anadolu’da bıraktığı eserler ve kültür malzemeleri de bizimdir. Onlara sahip çıkabilmek için tarihlerini de bilmek gerekir.

Bugün Anadolu coğrafyasında yaşayan Kürmançlar, Zazalar, Süryaniler, Keldaniler, Arap Uşakları, Akaraplar (Hıristiyan Araplar) vb. gibi kavimlerin de bu süreç içinde araştırılması ve Anadolu Türk kültürüne ne gibi katkılarda bulunduğu ortaya konulmalıdır.

KÜLTÜR EVRENİ - UNIVERSE OF CULTURE - ВСЕЛЕННАЯ КУЛЬТУРЫ

Bu arada, aslında Türk soyundan olan Yörükler, Türkmenler, Alevîler, Tahtacılar, Karakalpaklar (Karapapaklar) gibi Anadolu'nun asıl hamurunu meydana getiren 24 Oğuz Boyu mensuplarının da yeniden ele alınıp Türk gençlerine tanıtılması gerekmektedir. Bu tarihi görevi yerine getirmek de Türkologların (dilci, tarihçi, sanat tarihçisi, sosyolog, felsefeci vb. bilim adamlarının) asli görevleridir. Büyük devlet adamı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ulu önder Mustafa Kemal ATATÜRK, TÜRK TARİH KURUMU ile TÜRK DİL KURUMU'nu bu sebepten kurmuştur.

Strabon, Anadolu'yu karış karış gezerken kendisinden binlerce yıl sonra gelecek nesillere nasıl bir malzeme bıraktığının bilincinde idi. Bu bilinç iledir ki yaya, (belki eşek, katır ve at ile) belki araba ile dolaşmış gördüğü Anadolu'nun bütün özelliklerini vermeye çalışmıştır. Bu eserin çok dikkatli okunarak içindeki gizli hazineler ortaya çıkarılmalıdır. Ben bir "meraklı" olarak Strabon'u ve Homeros'u okudum. Eski Çağ tarihçilerini daha büyük görevler bekliyor.

СІЛТЕУ ЕСІМДІКТІ ЕСІМДІ СӨЗ ТІРКЕСТЕРІ

İŞARET ZAMİRLİ İSİM KELİMESİ

DEMONSTRATIVE NOUN WORD

Doç. Dr. A. Banu OMAROVA*
(*Омарова Бану Аманбайқызы*)

Резюме

В данной статье автор рассказывает об указательных местоимениях, которые образуют именные словосочетания в казахском языке. Также здесь рассматриваются их грамматические и семантические особенности.

Ключевые слова и словосочетания: указательные местоимения, синтаксическая функция, определительные отношения, сложные словосочетания, атрибутивные слова.

Özet

İşbu yazıda Kazak dilinde isim tabirlerini oluşturan işaret zamirleri üzerinde durulmaktadır. Ayrıca, bu yazıda onların gramatik ve semantik özellikleri de incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler : zamir, sözdizimsel işlev, niteleme ilişkileri, karmaşık ifadeler, attributivti sözler.

Resume

In this article an author tells about indicatory pronouns that form nominal word-combinations in Kazakh. Their grammatical and semantic features are here examined also.

Key Words: indicatory pronouns, syntactic function, attributive relations, difficult word-combinations, attributivewords.

* El-Farabi Kazak Milli Üniversitesi Devlet Dili Bölümünün Doçenti. Almatı/KAZAKİSTAN

* Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті мемлекеттік тіл кафедрасының доценті, Алматы қаласы, Қазақстан

Қазіргі қазақ тіліндегі сөз тіркесі синтаксисі – аса маңызды және күрделі салалардың бірі. Бұл салада ерен еңбек етіп, терең зерттеулер жүргізген ғалымдарымыз да баршылық. Әсіресе проф. Т.Сайрамбаевтың еңбектерін ерекше атап өткен жөн. Оның «Қазіргі қазақ тіліндегі күрделі сөз тіркестері» атты еңбегі осы саладағы ауқымды еңбектердің бірі боп саналады. Жалпы сөз тіркестерінің негізі – сөз таптары десек, басқа да сөз таптарымен қоса есімдіктер де бұл салада белсенді қызмет атқарады. Яғни, олардың тіркесімділік қабілеті басқа сөз таптарымен салыстырғанда еш кем емес. Алайда сілтеу есімдіктерінің бұл қасиеті зерттеу еңбектерінде толығымен көрініс тауып жүр деп айта алмасaq керек. Ал енді сілтеу есімдіктерінің сөз тіркесі синтаксисінде алатын орны қандай деген сұраққа жауап іздеу үшін зерттеу еңбектеріне шолу жасап көрелік.

Зерттеу еңбектерінде есімдіктердің синтаксистік қызметі, негізінен, сөйлем мүшелеріне қатысты қаралады. А.Ибатов пен Ә.Төлеуов есімдіктердің синтаксистік қызметін олардың субстантивтік және атрибутивтік болып келу қасиетімен байланыстырады. Мәселен, субстантивтік есімдік сөздер сөйлемнің барлық мүшесі бола алса, атрибутивтік есімдіктердің анықтауыштық қызметке бейім екендігін негізге алады (Ибатов А., 1961). Ал олардың сөз тіркесіндегі қызметі туралы еш сөз +болмайды. Тек Ә.Төлеуов: «Есімдіктер сөздердің жалпы синтаксистік бір ерекшелігі – есімдіктердің өзіне бағыныңқы сөздері болмайды. Яғни, есімдіктер сөйлемде қолданылғанда, ешқашан өзіне тән анықтауыш немесе пысықтауыш мүшелерді қажет етпейді» - деген ойын алға тартады (Төлеуов Ә., 1963). Р.Әмір «есімдік – зат есім» типті сөз тіркестері туралы айта келе, қабыса байланысқан сөз тіркестеріне бағыныңқы компонент ретінде сілтеу есімдіктерінің де қатысатынын айтады (Әмір Р., 1983). Ал С.Аманжолов сілтеу есімдіктерінің шылау сөздердің меңгерілуінде қолданылатынын тілге тиек етеді (*соған бола бардым, бұған шейін жолықпадым, бұдан ары не десін*) (Аманжолов С., 1994). Академиялық грамматикада «есімдіктердің ішінде қабыса байланысқан есімді сөз тіркестерінің бағыныңқы сыңары болып жиі кездесетіндерінің» қатарында сілтеу есімдіктері (*мына кітап, ана тау, осы қала*) де аталады (Қазақ грамматикасы, 2002). Сондай-ақ сілтеу есімдіктерінің басыңқы сыңарда да жұмсалатындығын мынадай мысалмен көрсетеді:

Тағдырың бүгін мұнда, ертең анда.

Жалпы, сілтеу есімдіктері есімдіктердің ішіндегі әлдеқайда белсенді қолданысқа түсе алатын сөз таптарының бірі болып саналады. Зерттеушілердің пікірінше, олар сөйлем мүшелерінің бәрінің қызметін атқара алады. Яғни, олар, негізінен, сөйлем синтаксисі тұрғысынан көбірек қарастырылады. Ал олардың есімдермен, етістіктермен тіркесу қабілеті, басқа сөз таптарымен қандай байланысу формасы арқылы тіркесетіндігі, сілтеу есімдікті сөз тіркестерінің құрылысы, мағыналық қатынастары сияқты мәселелер онша көп сөз бола бермейді. Осы орайда С.Аманжоловтың мына

сөздерін келтіре кеткенді жөн көріп отырмыз: «Бұл мәселе – синтаксистің қарайтын ең негізгі жақтарының бірі. Қарым-қатынас дегеніміз – субъектінің басқаға түсірген әсерінен болатын түрліше құбылыс. Екінші жағынан алып қарағанда, сөздердің бірін-біріне жалғастырушы элементтерді тексеру де осы қарым-қатыс мәселесі болып саналады. Сөйлем мүшелерінің бірімен-бірінің қалай қарым-қатысқа енуі, қалай байланысып тұруы олардың негізгі механизмі болып табылады» (Аманжолов С., 1994). Олай болса, сілтеу есімдіктерінің сөйлемдегі негізгі механизмі болып табылатын сөз тіркесі синтаксисіндегі қызметін арнайы қарастырып көрелік.

Ең алдымен, сілтеу есімдікті сөз тіркестерін есімді және етістікті деп екі үлкен топқа бөліп қарастырған жөн. Бұл мақалада біз есімді сілтеу есімдікті сөз тіркестерін негізгі объект етіп алдық.

Сілтеу есімдіктері «есімдік – есім» типті сөз тіркестерінде жиі жұмсалады. Сілтеу есімдіктері басқа сөз таптарымен әртүрлі байланысу формаларында тіркесіп, тіркесу аясы кең сөздердің бірінен саналады. Сөйтіп, олар есімді қабысу, есімді матасу, есімді меңгеру, есімді қиысу жасап, дара және күрделі түрде сөйлемде алуан түрлі мағыналық қатынастарда жұмсалады. Енді сілтеу есімдіктерінің осы сөз тіркестеріндегі қызметіне жеке-жеке тоқталып өтелік.

Ең алдымен, сілтеу есімдіктері зат есімдермен қабыса байланысуға ерекше бейім келеді. Мұндай құрамды сөз тіркестерінде сілтеу есімдігі бағыныңқы компонент ретінде жиі қолданылады және бұл олардың негізгі синтаксистік қызметі десе де болады. Өйткені «сілтеу есімдігі – зат есім» типті сөз тіркестерінің мағынасы сілтеу есімдіктерінің негізгі лексикалық мағынасына сай келеді, яғни, олар аралық қатынастарды көрсету үшін жұмсалады. Зат есімді қабысу жасауға, негізінен, *бұл, осы, мына, сол, ол* есімдіктері қатысады. Олардың әлдеқайда белсенділері: *бұл, осы, сол*. Мысалы:

Мауыздай-мауыздай жігіттер бұл кәсіпке тез төселіп, әлі жаны шықпаған киіктерді пышақ сұғып өлтіріп, әлі жығыла қоймай, ілбін қашқандарын қуып жетіп, қанжармен қарш еткізіп қалады. (Ш.Айтматов)

Егер де аспан әлемінен бір көрген көз жер бетіне сол сәтте назарын салса, Мойынқұм деген сахарда киік арандату апаты қалай өткенін және оның ақыры немен біткенін сөз жоқ көрер еді. (Ш.Айтматов)

Ол жерде енді адамдар жүр... (Ш.Айтматов)

Гришаннан басқаларының бәрі де мына монтаны поп-сопы Авдий Каллистратов не істемек болғанын түсіне алмай, орындарынан ұшып-ұшып түрегелді. (Ш.Айтматов)

Осы пікірді бұл күндесексеннің төртеуіне шыққан әкемнің өзі де қосап, қайталап отырудан жалықпайды. (С.Шаймерденов)

*Дәл сол күндері баспада теріліп жатқан, мен мына сапардан оралғанша кітап магазиндеріне түсіп те қалуға тиісті «Болашаққа жол» романымының сиясы да кеппеген алғашқы тарауларын Қарағандыға келіп, «Оянған өлкені» жазып жүрген кезінде уақыт бөліп мән бере оқып, көпшілік көңілін аударған, ресми орындарды хабардар еткен **сол кісінің өзі.** (С.Шаймерденов)*

деген сөйлемдерден бұл кәсіпке, сол сәтте, ол жерде, мына монтаны, осы пікірді, сол кісінің қабыса байланысқан сілтеу есімдікті сөз тіркестерін байқаймыз. Мұндағы сілтеу есімдіктері атрибутивті топты құрайтындықтан, қай? деген сұраққа жауап беріп, анықтауыштық қатынаста жұмсалып тұр. Жалпы жоғарыда аталған сілтеу есімдіктері зат есімдермен еркін тіркеседі, бұл жағдайды Р.Әмір есімдіктердің қатарында экспрессивті сөздердің жоқтығымен түсіндіреді (Әмір Р., 1983). Сілтеу есімдіктері, көбінесе, зат есімдермен қатар тұрып, дара сөз тіркесін құрау үшін байланысқа түседі. Бұл құрамдағы сөз тіркестері деректі де, дерексіз де заттық ұғымдарға нұсқай отырып, алыстық немесе жақындық сияқты аралық қатынастарды нұсқап көрсетеді.

Сондай-ақ сілтеу есімдіктері күрделі қабысуда да жұмсалып, атрибутивтік мағынаны білдіреді. Әдетте мұндай қызметте осы есімдігі жиі кездеседі де, бір сөзі арқылы күрделеніп, сөз тіркесін құрайды. Мына мысалдарға көңіл аударып көрелік:

***Осы бір** заман ақыр тылсым **сәтте** Аққұртқа адамның әлпетін көзі шалып қалды. (Ш.Айтматов)*

***Осы бір** күйік ойдан Обер-Кандалов сылқита ішкісі келіп кетті. (Ш.Айтматов)*

деген сөйлемдерде осы бір сәтте, осы бір ойдан қабыса байланысқан сілтеу есімдікті күрделі сөз тіркестері кездеседі. Мұндағы күрделену процесі сілтеу есімдігі мен бір белгісіздік есімдігінің қатар келуі және басыңқы компоненттің алшақ тұруы арқылы жүзеге асып отыр. Екі есімдіктің қатар қолданылуы сөз тіркесін мағыналық жағынан байытып отырғандығы анық. Өйткені осы есімдігі дерексіз заттық ұғымның айтушыға жақындық бағдарын нұсқаса, бір есімдігі оған нақтылық мағына үстеп отыр. Яғни, осы сөзі дәл қазіргі уақытты, дәл қазіргі уақытта туындаған ойды меңзесе, бір сөзі оны нақтылай түсіп, тыңдаушының назарын зат есімге ерекше аударып тұр.

***Осы іспетті хабарландырулар** жиі-жиі қағылатын болғандықтан, етіміз үйреніп кеткен зой деймін, алса алып-ақ тастасын деп, жүре бердім. (С.Шаймерденов)*

*Өй, **ана Кәрімдегенің** ит болып шықты деді, ол ай-шайға қарамастан. (С.Шаймерденов)*

деген сөйлемдерден сілтеу есімдікті күрделі қабысуды байқаймыз. Мұндағы күрделену шылау сөздер мен көмекші етістіктің көмегімен жүзеге асып отыр. Сілтеу есімдіктері матасу жасауға да белсене қатысады. Мына,

сол, ол, бұл, осы есімдіктері бағыныңқы компонент ретінде жұмсалып, матасудың толық формасын құрайды. Матасудың толымды, толымсыз түрлері туралы айта келіп, Р.Әмір: «Бағыныңқы компонент есімдік болғанда сөз тіркесі матасудың толық формасы арқылы ғана тіркеседі. Бұның себебі, бұл құрамдағы сөз тіркесінде релятивтік байланыс болмайды, ол тек меншіктілік байланысты білдіреді: *менің көмегім, сенің шаруашылығың*», - дейді (Әмір Р., 1983). Бұл пікірдің негізінен, жіктеу есімдікті матасуларға көбірек қатысты екендігін байқаймыз. Ал енді сілтеу есімдікті матасуға келер болсақ, ол тек меншіктілік байланысты ғана білдіреді деп айта алмасақ керек. Өйткені сілтеу есімдіктері зат есімдермен қатар басқа да сөз таптары: есімдіктермен, көмекші есімдермен тіркесу арқылы матасу жасайды. Ең алдымен, сілтеу есімдіктері зат есімдермен матаса байланысу арқылы толымды сөз тіркесін құрайды. Мысалы:

Мұның шындығы сол – Нұрбаба әулетінің қайда екенін білеміз.
(С.Бақбергенов)

Мұның да алып-жұлып бара жатқан түгі жоқ. (С.Шаймерденов)

деген сөйлемдерден басыңқы сыңары *шындығы, түгі* зат есімдерінен тұратын бағыныңқы сыңары *мұның* сілтеу есімдігінен тұратын сөз тіркестерін байқаймыз. Мұндағы меншіктеуші компонент – *бұл* есімдігінің ілік септігіндегі өзгертілген формасы. Меншіктілік байланысты білдіруде осы форма жиі кездеседі. Және де бұл байланыс зат есімдермен қатар тұрып та, алшақ тұрып та жүзеге аса береді.

Сондай-ақ сілтеу есімдіктері матасу жасауда басыңқы компонент ретінде қызмет атқарады. Ондай жағдайда *осы, ол, сол* сөздері жасырын формалы жіктеу есімдіктеріне меншіктеліп, матасудың толымсыз формасын құрайды.

Қарағым, осының ақыл. (М.Әуезов)

Сүлей саған ренжіп жүр ғой. Оның қалай? – деймін ғой.
(С.Шаймерденов)

Оным қателік. (С.Шаймерденов)

Соным ұнамады ма, кім білсін, Қаллекей бетіме тура қарады да жылылығы да, зілі де жоқ бір кейіппен: ... (С.Шаймерденов)

Жоғарыдағы сөйлемдерде *сенің осының, сенің оның, менің оным, менің соным* деген матаса байланысқан сөз тіркестері анық байқалып тұр. Мұндағы сілтеу есімдіктері зат есім сөздердің орнына қолданылып, заттық мағынаға ие болып отыр. Негізінде, аталған сілтеу есімдіктерінің заттың белгісі ұғымындағы сөздер, яғни, атрибутивтік сөздер екендігі белгілі. Алайда олар матасу құрамында басыңқы компонент қызметіне ауысқанда субстантивтеніп, меншіктелуші затты білдіреді, нақтырақ айтсақ, сол затқа нұсқап, сілтейді.

Сілтеу есімдіктері өздік есімдіктерімен матасу жасап тіркесуге де қабілетті. Мұндай құрамдағы тіркестер туралы Р.Әмір былай дейді: «Зат есім, жіктеу есімдіктері мен өз есімдігі матаса бірігіп, күрделі баяндауыш ретінде жұмсалады. Бұл құрамдағы бастауыш екі түрлі мағынада жұмсалады:

а) субъектінің предикативтік іске қатысын айқындап білдіру үшін.
Інімнің өзі айтты.

Ә) субъектіні ерекшелеп, екпін түсіріп айту үшін. *Далада қалған шөптің өзі бір әкелуге жетер ме екен. (С.Ж.)»* (Әмір Р., 1983). Біздіңше, өз есімдігімен зат есім мен жіктеу есімдіктері ғана емес, сілтеу есімдіктері де матаса бірігіп, күрделі баяндауышпен қатар басқа да сөйлем мүшесі қызметінде жұмсала алады. Мына сөйлемдерге көңіл аударып көрелік:

Мұның өзі ойлаған адамға көп нәрсе айтып тұр. (С.Бақбергенев)

Соның өзінде де Авдий тірміздіктене тырмысып, тырнағының көбесін еденнің тақтайына сөккізіп, шыбын жаны шырылдай жанталасты. (Ш.Айтматов)

Мұның өзі, соның өзінде де деген сөз тіркестерінде матасуға тән грамматикалық мағына болғанымен, лексикалық мағынасы сай келмейді, яғни, ешқандай меншіктілік байланысты көре алмаймыз. Мұндағы өз есімдігі сілтеу есімдігіне тыңдаушының назарын ерекше аудару үшін жұмсалып тұрған секілді. Екі есімдік те матаса бірігіп отырғандықтан, ой екпіні екеуіне бірдей түсіріліп айтылған.

Сілтеу есімдіктерімен матаса бірігетін сөз таптарының бірі – көмекші есімдер. *Мына, бұл* есімдіктері *іші* көмекші есімімен меншіктеуші компонент ретінде байланысқа түседі де, заттық ұғымға ие болады. Мысалы:

Бұлардың ішінде оқшаулау тұрғаны – ең жасы Авдий деген жігіт еді. (Ш.Айтматов)

Міне, мынаның ішінде біз адамдарға ажал себетін у, оба алып бара жатырмыз. (Ш.Айтматов)

Іші бәрін сезеді бұның! – деп, мінбелете бастады. (М.Әуезов)

деген сөйлемдерде сілтеу есімдіктері көмекші есімдермен қатар тұрып та, алшақ тұрып та тіркесіп, матасу жасап тұр.

Есімді меңгеру. Сілтеу есімдіктерінің меңгеру амалымен құралған есімді тіркестерде жұмсалуы өте сирек кездесетін құбылыс. Бұл туралы зерттеу еңбектерінде де көп айтыла бермейді. Тілдік материалдарға көз жүгіртсек, мұндай құрамдағы сөз тіркестерін онша кездестіре қоймаймыз. Тек *бұл, ол* есімдіктерінің шылау арқылы да, шылаусыз да зат есімге меңгерілу жағдайын мына мысалдан байқаймыз:

Бұған кілем емес, - деп кекіре гүрілдеді Мишаиш, - әлгіндей қылмысы үшін Сібірге айдау керек! (Ш.Айтматов)

Одан соң маусым. (М.Әуезов)

Есімді қиысу. Сілтеу есімдіктері қиысу амалымен де басқа сөз таптарымен байланысқа түседі. Әсіресе зат есімдермен тіркесу қабілеті молырақ, сондай-ақ үстеулер, есімдіктің басқа түрлері мұндай құрамдағы сөз тіркестерінің бір сыңары бола алады. Сілтеу есімдіктерінің қиысу жасаудағы қызметін екі жақты қарастырған жөн. Ең алдымен, сілтеу есімдіктері сөйлемдегі ойды тиянақтап, баяндауыш қызметінде жұмсалады. Тілдік материалдарға көз жүгіртсек, ондай қызметте *осы, міне, мынау* есімдіктерін жиі кездестіреміз. Мысалы:

Өлген жеріңосы, көкжалдарым! (Ш.Айтматов)

Туған анамның дүние салғанына, міне, елу жылға жақындап қалса да, әкемнің айнымас пікірі осы. (С.Шаймерденов)

Нәрестенің нәзік ерніне

Жаратылған ана сүтіндей...

Желіндегенде сөйткіш жер – міне! (С.Шаймерденов)

Міне, оның басындағы жоба осы. (С.Бақбергенев)

деген сөйлемдерде аталмыш есімдіктер сөйлем соңында келіп, баяндауыш қызметінде зат есімді бастауыштармен қиыса бірігіп тұр. Сілтеу есімдікті баяндауыштар нөлдік тұлғада болса, зат есімдер атау формасында ғана емес, тәуелдік тұлғада да қиысудың бір сыңары қызметін атқара алады. Ал төмендегі мысалдар сілтеу есімдігінің шылау мен көмекші етістіктердің көмегімен күрделі қиысу құрай алатындығын көрсетеді:

... , оның үстіне Зейнолла екеуміздің де еңбегіміз бар болғандығынан, ақы иесіне жетпей қалған сол өлең мынау еді: ... (С.Шаймерденов)

Уа, сөз төресі осы да! (М.Әуезов)

Не сөз барын білмесе де соған аттанып бара жатқан беті осы еді. (М.Әуезов)

Сілтеу есімдіктерінің қиысу жасаудағы екінші қызметі олардың бастауыш қызметін атқаруымен байланысты. Бастауыш қызметінде, негізінен, *бұл, мынау*, есімдіктері көбірек жұмсалады. Олар баяндауышпен қатар тұрып та, алшақ тұрып та қиысу амалымен байланысқа түседі. Мысалы, мына сөйлемдерге көңіл аударып көрелік:

Бұл әпке мен інінің соңғы кездесуі еді. (Ш.Айтматов)

Бұлар он жеті, жиырма жастар айналасындағы қазақ оқушылары тәрізді. (М.Әуезов)

Міне, қызық, мынау Шыңқұздың өзі зой. (С.Бақбергенев)

Қандай заман бұл өзі! (С.Бақбергенев)

Ол дегеніңрас, мен де аңғарып қалдым. (М.Әуезов)

Сілтеу есімдікті бастауыштар таза күйінде де, көптік тұлғада да, күрделі құрамда да ұшырасады. Ал олардың баяндауыш сыңарлары, негізінен, зат

есімнен болып келеді. Олар да шылаулар мен көмекші етістіктер арқылы күрделеніп жұмсалған. Күрделену процесі қиысудың екі сыңарына да бірдей тән екендігін байқауға болады. Мұндағы күрделендіруші элементтердің бірі – *өзі* есімдігі.

Пайдаланған әдебиет:

1. Аманжолов С.М. Қазақ әдеби тілі синтаксисінің қысқаша курсы. Алматы, 1994. 143- б.
2. Әмір Р.С. Жай сөйлем синтаксисі. Алматы, 1983. 19-22-бб.
3. Ибатов А. Қазақ тіліндегі есімдіктер. Алматы, 1961.
4. Қазақ грамматикасы. Фонетика. Сөзжасам. Морфология. Синтаксис. Астана, 2002. 616-б.
5. Төлеуов Ә. Қазақ тіліндегі есімдіктер. Алматы, 1963

**BODRUM ÇEVRESİ ÖRNEKLERİ İLE
HALK İNANÇLARINDA
GÖK KUŞAĞI İNANCININ MİTOLOJİK BOYUTU**

**MYTHOLOGICAL DIMENSION OF RAINBOW
BELIEF IN THE EXAMPLES OF BODRUM
ENVIRONMENT AND FOLK BELIEFS**

**СРАВНЕНИЕ ЛЕГЕНДЫ ОБЛАСТИ БОДРУМА С ДРУГИМИ
ТУРКСКИМИ ЛЕГЕНДАМИ АНАТОЛИЯ**

Nagihan ÇETİN* -Dr. Yaşar KALAFAT**

Özet

Makalede; gökkuşağı etrafında oluşmuş halk inançları ile bu inançların Gök Tanrı İnanç Sistemi ile ilişkileri anlatılmaktadır. Ayrıca bu inançlara İslâmi dönemde kazandırılan kimliğe de yer verilmektedir. Bunun için Türk költürlü halkların inançlarından örneklemeler yapılmaktadır. bunlar Muğla-Bodrum çevresinin inanç benzerleri ile ilişkilendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gökkuşağı, Bodrum çevresi, mitolojik boyut, halk inançları

Abstract

In the paper, folk beliefs around the rainbow and their relations with Gök Tanrı Belief System are discussed. Furthermore, the identity that these beliefs gain in Islamic period is shown. For this, examples are given from the beliefs of the people of Turkish culture. These are related with the similar beliefs of Muğla-Bodrum environment.

Key Words: The rainbow, Bodrum environment, mythological dimension, folk beliefs.

*Hacettepe Üniversitesi Halk Bilimi Bölümü doktora öğrencisi.
nagihan_cetin@hotmail.com, Ankara/TÜRKİYE

** Halk Bilimi Araştırmacısı-Yazar,
yasarkalafat@gmail.com, <http://www.yasarkalafat.info>, Ankara/TÜRKİYE

GİRİŞ:

Mitoloji, kökleri üzerinde durmak isteyen her millet için çok önemlidir. Köklerin derinliği nispetinde yaşadığımız topraklara tutunursunuz. Bunu yapamadığımız durumlarda kökleri daha derinlerde olan halkların nazarında “misafir halk” “işgalci millet” durumuna düşersiniz.

Megalo İdea ile Yunan mitolojisinin ideolojik bağlantısı sanıldığından kuvvetlidir. Bizde ideoloji denilince bilhassa son yıllarda “gençlerin kavga sebebi” veya itham anlamında “Resmi ideoloji” söylemleri ile sınırlandırılabilmiştir. Bunu söylerken mitolojik katmanlaşmayı inkâr etmek veya tabî ki Yunan mitolojisine düşmanlık yapmak da istemiyoruz. Dünya halklarının kültürel geçmişleri insanlığın ortak mallarıdır. Anlatmak istediğimiz husus, Türk kültürlü halkların ortak değerlerine, bu arada mitolojik verilerine sahip çıkabilmek, sadece Türk kültürlü halklar için değil bölge kültürünün ortak kültürel kimliği için de gereklidir.

Günümüzde UNESCO gibi maddi olmayan kültürün de korunması adına projeler üretilmesini teşvik eden ulus üstü kuruluşlar, sözlü kültür verilerinin araştırılmalarına özel önem vermektedirler. Birçok kültürel veri, milletlerin veya bölge halklarının adına kimliklendirilip sahiplenilmektedir. Bu hizmet yarışına katılan halklar, genelde ortak sahiplenmenin yanı sıra özelde kültürel miraslarına sahip de çıkabilmektedirler.

Yunanistan ile Türkiye arasında süren, Gölge Oyunu örneğinde olduğu gibi, maddi kültür verilerinin sahiplenilmesi mücadelesinin sürdüğü bilinmektedir. Bu mücadelede, Yunanistan’ı avantajlı duruma çıkaran husus, Yunan mitolojisi çalışmaları ile alınmamış olan mesafedir. Yunan mitolojisinin varlığını, onun hüküm sürdüğü coğrafya ile birlikte tanıtmaya imkân bulan Yunan fikir hayatı, mevcut bölge halklarının mitolojik verilerini hep “yok” sayabilmiştir. Öyle ki, halk oyunları ve hatta etnografya da sahiplenilebilmektedir.

Bütün bunlar nedeniyle içindir ki, Selçuklu ve Osmanlı Türk maddi kültürünün kaybı nedeniyle esef edilebilen günümüzde, bölge sözlü kültür verilerinin araştırılıp, onlara çağdaş kültür vasıtalarıyla fonksiyon kazandırılması gerekir.

Anadolu Türk kültür coğrafyası sadece Yunan mitolojisi işgali altında değildir. Yüzyıllık bu savaşa, doğuda Fars ve Türkiye genelinde ise bir boyutu ile İsrailiyet eşlik etmektedir.

Bu kısa girişten sonra biz bu bildirimizde, Gökkuşağı etrafında oluşmuş inançlar, bu inançların, Gök Tanrı İnanç Sistemi ile var ise ilişkileri, bu inançlara İslami dönemde kazandırılan kimliğe yer vereceğiz. Bunu yapmaya çalışırken, Türk kültürlü halkların halk inançlarından örneklemeler yapıp, onları Bodrum ve çevresindeki benzerleri ile ilişkilendireceğiz.

METİN:

Gök Kuşağı yağmurun yağmasının ardından güneş ışınlarının gökte farklı renklerde ve Türk kültür coğrafyası halklarından Çerkezlerin tanımlaması ile **Kazan Kulpu** olarak görülmesidir¹. Gök kuşağı, düşmekte olan yağmur damlalarında güneş ışınlarının kırılması ile meydana gelen yedi renkli kemer biçimli görünümüdür².

Ayrıntılı olarak üzerinde durulacak olmakla birlikte, Türk dünyasında gök kuşağına; alkım, ebekuşağı, ebemkuşağı, eleğim sağma, hacılar kuşağı, Yağmur Kuşağı, alaim-i sema gibi adlar verildiğini belirtmiş olalım³.

Hakaslar, **Umay Ana**'yı çocuğa kan ve et veren beyaz bir kuş olarak benimsemişlerdir Teleutlar, Sayan ve Altaylara göre ise gümüş saçlı genç ve güzel bir kadın olan Umay Ana, **Gökkuşağı** boyunca yere iner ve elindeki **ayla** çocukları tehlikelere karşı korur.⁴

Tyan-Şan Kırgızlarına göre O, göklerde yuva kuran bir kuş ve yeryüzü ile yeraltı dünyası arasında bağlantıyı sağlayan bir aracıydı⁵.

Butespitlerdeki ortak taraf, Umay'ın daha ziyade kuş olarak düşünüldüğü, dışı bir varlık olduğu, çocukları hayatlarının her döneminde ve her türlü tehlide karşı koruduğu şeklindedir. Ayrıca onun etkinlikleri arasında, şamanın özellikleri arasında da görülen, yeraltı-yeryüzü ilişkisini kurmak olduğunu da görüyoruz. Yazarın bir kara iye olan Ölüm Meleği **Ayısıt** ile O'nu ilişkilendirmesi bizim sistemde Al Karısı-Umay bağlantısını kurmamızı, Umay Gökkuşağı bağlantısına dair Ankara-Kazan'ı da kapsamına alabilen tespitlerimizi yapmamızı kolaylaştırmıştı⁶. Bu coğrafyaya Bodrum kırsalını da ekleyebiliyoruz. Bu arada Al Karısı bazı hallerde ölme yol açabiliyordu anlaşılabilen kadarı ile **Ayısıt** düzeyinde ve aynı anlamda olmasa bile ölüm işlemi ile görevlendirilmemişti.

Sivas-Kangal'da Ocaklı olmanın yöntemlerinden birisinin de **Fatma Ana**'yı rüyada görmek olduğuna inanılır. Fatma Ana'yı rüyasında gören kimse O'nu bizzat görmüş kabul edilir. O'nu rüyasında gören ve o'ndan rüyada "**el alan**" kimse **Ocaklı** olur⁷. Ocaklılık anlayışı ve Fadime Ana kültü Bodrum kırsalında da

¹ Nagihan Çetin, "Türk Kültüründe Işık Kültü," **Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Halk Bilimi Yüksek Lisans Tezi, Şubat 2011**

² Yaşar Çağbayır, **Türkçe Sözlük**, Ötüken Yayınları, C.5, İstanbul 2007

³ Yaşar Çağbayır, **a.g.e.** 1740

⁴ Celal Beydili, **Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük** Çev. E. Ercan, Yurt Kitap Yayını, Ankara, 2005

⁵ Celal Beydili, **a.g.k**

⁶ Yaşar Kalafat, "Kazan ve Çevresi İzleri ile Türk Mitolojisinde Umay", **I. Uluslararası Ankara-Kazan ve Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu ve Türk İslam Sanatları Karma Resim Sergisi, (Kazan 06-07 Kasım 2012)**

⁷ Engin Doymuş, **Her Yönüyle Kangal**, Sivas, 1999, s. 122

yaşamaktadır. Türkmen aşiretleri arasında yapılacak alan çalışmaları canlı örnek sayısını artırabilecektir.

Gök kuşağının Iğdır'ın Alkamer köyündeki adı Fatma Nene ak kuşağıdır. Karapapak Türklerinde ise bu kuşağın adı Göy Kuşağı ve Nogay Türklerinde ismi ise Gurt Gasig/Kart kadın çiği'dir⁸.

Türk kültürlü halklarda **Gök Kuşağı** ile ilgili inançlar bir hayli zengindir. Iğdır'da bazı kesimler Buna Fatma Nene'nin Hanası/Kilimi, Fatma Nene'nin Örkeni, **Fatma Neni'nin Kuşağı** da derler. O aynı zamanda **Yedi Renkli Kilim** olarak da bilinir. Ayrıca **Görsü Guze** olarak da adlandırılır ve kürsün yarısı anlamına gelir. Anadolu Türk kültür coğrafyasının birçok yerinde olduğu gibi Bodrum'da da onun altından geçebilen kızların erkek ve erkeklerin kız olabileceklerine inanılır. Onu İlk gören çocuk yeşili sahiplenir ve arkadaşına "yeşili benim kırmızısı senin" der. Yeşil cenneti temsil etmektedir⁹.

Muhtemelen Gök Kuşağı kemeri âlemi ikiye ayırabilen bir sınır olarak düşünülüyordu. Kuşakla bölünen âlemin bu tarafı ve öteki tarafı vardı. Taraf bölgeyi değiştirebilen kimse kaderine hükmeden gücün, güç alanından çıkmış oluyordu.

Yakut Türklerinin inancına göre Kam'a asıl gücünü veren Kutsal Şah'dır. Yakutlar bu kamin bu ruhunun gökteki kutlu ağacın dallarında bittiğine inanırlar.. bu ruhun gök kuşağı şeklinde şamanın vücuduna girip onu sardığını kabul etmektedirler. Bu nedenle bir kısım Yakut Şaman davullarında gök kuşağının sembolü yer almaktadır¹⁰.

Yakut Türklerinin bu kabullerinde gök kuşağı, kama güç veren **Kutsal Şah** ile kam arasında bir irtibat aracı olarak kabul edilmektedir¹¹.

Yakut Türklerinin davullarında olduğu gibi tatarların davullarında da Gök Kuşağı, Evren Ağacı ve gökyüzünün aydınlatıcı araçları olan ay ve güneş gibi simgelerle birlikte kullanılmaktadır¹².

Şamanlık, Türklerin İslamiyet'ten öncesinde sahip oldukları Gök Tanrı İnanç Sistemi içerisinde yer almaktadır. Gök Tanrı İnanç Sisteminde gök ve göye dair güneş, ay, yıldızlar yağmur gibi her şey kutsal kabul edilirken Gök Kuşağı'nın da kutsal kabul edilmesi doğaldır. Iğdır'da "Gök kutsaldır Gök kuşağı da göktedir göktedir, oda kutsaldır." diye bir inanç vardır¹³. Bu yörede onun altında dilek tutulur ve onun altından geçilebildiği hallerde dileğin olacağı söylenir. Esasen bu

⁸ Nagihan Çetin, a.g.e

⁹ Kaynak Kişi; Kaynak Kişi; Ziya Şakir Avsar

¹⁰ Ü. Günay-H. Güngör, **Başlangıçlardan Günümüze Türklerin Dini Tarihi**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2007

¹¹ Nagihan Çetin, a.g.e

¹² M. Elieda, **Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi 2, Gatama Budha'dan Hristiyanlığın Doğuşuna**, Kabcacı, İstanbul, 2009

¹³ Nagihan Çetin, a.g.e

inanç Anadolu Türk kültür coğrafyasında oldukça yaygındır. Ancak Karapapak Türk halk inanmalarında “Göy kuşağı altından geçeni vurur” şeklinde bir inanç vardır¹⁴. Bu özelliği ile Gök Kuşağı ay, güneş ve benzerleri iyelerin özelliğini arzetmekte ve adeta tabu konumunda bir yeri bulunmaktadır. Ak ve kara iye özelliğini bir arada içermektedir.

Gök kuşağının kutsallığı inancına işaret eden bir tespit de Kocaeli yöresinden yapılmıştır¹⁵.

Tatar kabilelerinde de Gök Kuşağına **Fadime Ana Kuşağı** denildiği olur¹⁶. Gök Kuşağına çocuklar arasında bu türden sahiplenme Kazan ve çevresinde de olduğu gibi Bodrum’da da vardır. Baratov bu kuşağa “**Gök Köprüsü**” demektedir¹⁷.

Boratav’un tanımlaması esas alınca, inancın derinliklerinde köprünün bu yanı ile öteki yanının farklı hüküm alanları olduğu veya hüküm sahibinin, hükümlüye tercih hakkı tanıdığı düşünülebilecektir.

Gök Kuşağının renklerinden yeşilin sahiplenilmesi, İslamiyet’te yeşilin cenneti simgeleyişi ile izah edilmiştir. Mavinin huzur, sükûnet, vuslat rengi olduğu da ifade edilir. Eski Türk inanç Sisteminde Gök Tengrinin renginin mavi olduğu şeklinde açıklamalar vardır. Yeşil ise yaşamın canlılığın simgesi olarak bilinir.

Gök Kuşağı Türk kültürlü halklarda mitolojik derinliği olan bir kottur. Onunla ilgi çok sayıda inanç tespitinin oluşu ve değişen dinlere rağmen yeni giysilerle de olsa varlığını sürdürmekte oluşu bu kanaati doğurmaktadır.

NitekimTürk kültür coğrafyası halklarından Talişlerin inancına göre, **Ebem Kuşağı/Gök Kuşağı**’nın yere yakın olan ucunun bulunduğu yerde kızıl/altın vardır¹⁸. Türk kültür coğrafyasının Kafkasya kesiminde Fatma Ana Kuşağı’nın denize doğru sarkan ucu için “su almaya indiği” şeklinde bir açıklama yapılır. Umay da Gökyüzünden çocuklara yardım için yeryüzüne inerken elindeki yayından yararlanmaktadır.

Makedonya’nın Müslüman Çingenelerindeki bir inanca göre Ebem Kuşağı/ Fatma Ana Kuşağı’nın altından geçebilenler cennete gidecektir¹⁹. Bu inanç Kars ve Muğla yöresinde de yaşamaktadır.Gök Kuşağı cennet bağlantısı Gök Kuşağına

¹⁴ Nagihan Çetin, a.g.e

¹⁵ Işıl Altun, **Kandıra Doğum, Evlenme ve Ölüm Kocaeli**, 2004

¹⁶ İ. Çetin, “Nevruz ve Nevruz Kutlamasına Bir Örnek”, **Nevruz ve Renkler**, Ankara 1996 s. 470-476

¹⁷ P. N. Boratav, **Türk Mitolojisi, Oğuzların-Anadolu, Azərbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi**, Bilge Su, Ankara, 2012, s. 73-74

¹⁸ Yaşar Kalafat, **Türk Kültürlü Halklarda Halk İnançları V-VI, Dedem Korkut Yukarı Elleri**, Lalezar, Ankara 2008, s. 254

¹⁹ Yaşar Kalafat, **Balkanlardan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları IX-X Berikan**, Ankara 2006, s. 59

adeta Sırat köprüsü özelliği kazandırmıştır, şu farkla ki birisinin altından diğerinin üstünden geçilebilmesi gerekmektedir.

Türk kültür coğrafyasının bazı kesimlerinde ise Gök kuşağının yere değdiği ucunda hazine vardır²⁰. Bu tespitte bu kutlu nokta dünya nimeti vaat etmektedir.

İslamî bir kimliğe büründürülen Gök Kuşağı'na mezhebi özellikler kazandırılmıştır. Ehli Beyt'e olan saygı ve sevgi Alevi inançlı Müslüman kesimde yaşayan halk inançlarında daha yoğundur. Tunceli Bölgesinde güneşin doğma vaktinde "Ya Hızır" deyip dua veya secde edilir. Bu bölgede bir kısım Alevi inançlı Müslüman halk, **Ay Işığı**'nı da "Ya Fatma Ana" diye kutsarlar²¹. Lerik Talişleri'nde çocuğu olmayan anne adayları Fatma Ana adına Pirlere nezir adar. Bu adağın adı **Nene-i Fadime İhsanı**'dır²². Bunun Orta Anadolu'da **Alkım** olarak bilindiği kesimler de vardır. Bu inanç Kazan ve Bodrum kırsalında da yaşamaktadır.

Bodrum Mumcular bölgesinde Gök kuşağının altından geçenin cennete gideceğine inanılır. Bu inanç Yalvaç halk inanmalarında da yaşamaktadır²³. Bodrum Güvercinlik'de Gök kuşağını gören çocuklar yeşilini sahiplenmek isterler. Konya'da ise gök kuşağı ineğim Sağma olarak bilinir²⁴.

Anadolu'nun bazı çevrelerinde Gök Kuşağı'nın Hz. Ali'nin ok ve yayı olduğuna da inanılır. Gök kuşağı ile ileride değiniliciyi gibi, Hz. Fatma'nın kuşağını özleştiren anlatılar da vardır. Her hangi bir şeyden korkan kişiye korkusunun geçmesi için su içirilir veya bir süre kalması için ağzına **tuz** verilir. Tuz kutsaldır ve onu Hz. Ali kutsamıştır, inancı yaygındır. Su ve tuzun **H. Fatime-i Zehra'nın Başlığı** olduğu inancından hareketle de kutsal sayıldığı bilinmektedir. Tuzda kutsiyetin aranılması inancı, Türk kültür coğrafyasının genelinde bu arada Bodrum çevresinde de vardır.

Çukurova'da pişirilen yemeğin tuzu fazla kaçınca yemeği pişiren kadın "Fadime anamız yemeğim tuzlu oldu bu senin yemeğindir, yüzümü kara etme" demesi halinde, yemeğin tuzluluğunun giderilmiş olacağına inanılır²⁵.

Bu tespitler arasında yer alan Gök Kuşağı'nın bir ucunun gökyüzünde iken, diğer ucunun yeryüzünde olan su ile temas edebilmesi, bize, Umay Ana'nın yeraltı ve yeryüzü ile temas kurabilmesi özelliğini hatırlatır. Keza Umay Ana ile Fatma Ana ilişkilendirmesinde de aynı teşhisi koyabiliyoruz. Cennet yukarılardadır ona uçularak yüklenilerek varılır, cehennem ise yer altında yerin derinliklerindedir.

²⁰ Nagihan Çetin, **a.g.e**

²¹ Nejat Birdoğan, "Bin Yıllık Kültür Direnişi Alevilik", **Tempo** 3-9 Mart 1991, s. 10, s. 50-51

²² A:g.e. **a.g.y.**

²³ Kaynak Kişi, Prof. Nuri Köstüklü

²⁴ Kaynak Kişi; Prof. Dr. Dr. Saim Sakaoğlu

²⁵ Yaşar Kalafat, **Balkanlardan Uluğ Türkistan'a Türk Halk İnançları, VII**, Berikan, 2007 s.

Umay Ana-Fadime Ana aynileştirilmesi durumu, Umay inancının canlılığını daha fazla koruduğu Türk kültür bölgelerinde daha barizdir. Çok kere bu iki kutsal kabul edilen isim birlikte kullanılır. Kırgızistan’da eski nesil hanımlar Umay Anaya yakarırlarken “Umay Ana, Fadima Zehra kadın Ana “ diye yakarırlardı²⁶.

Mitolojik verilere göre yedi ana renkten meydana gelmiş olan **Ebem Kuşağı/Gök Kuşağı**, Ülgen’in eseri idi. Ebem Kuşağı’nın Türk kültür coğrafyasının bazı yörelerinde, mesela Tatar Türklerindeki adı **Fatma Nene/Fatma Ana Kuşağı** olduğu bilinmektedir. Bu kuşağın altından geçebilen kızların erkek ve erkeklerin de kız olabileceği inancı bu toplumda da vardır. Ayrıca bu kuşağın altından geçebilenin cennete gideceğine de inanılır. Bu kuşağı gören çocukların “yeşili benim” demek için Kars’ta yarıştıklarını da hatırlıyoruz. Kuşağın Türk költürlü halkların bir kısmında bir ucunun denize ulaştığına oraya su içmek için uzandığına inanılır. Esasen Fatma ana etrafında bir költ oluşmuştur. Doğumu kolaylaştıracağına inanılan **Fatma Ana Otu**, yemeğin yapılması çabuklaştıracağı ve bereketini artıracacağı için yemeği yapan hanım vakit az ise ve talaşlanıyorsa, “bu benim elim değil **Fatma Ana Eli**” der. Ayrıca Ehli Beyt’i ve İmam Zadelere temsil ettiğine de inanılan, açık beş parmak şeklindeki elin Derbentteki isimlerinden birisi de **Fatma Ana Eli**’dir. Nazarlık şeklinde hazırlanan bu el çocukların omzuna asılarak onların korunacaklarına inanılır, Nazarlığın rengi, yapıldığı madenin rengine göre sarı-kırmızı veya mavi olabilir. Ziyaret edilen **Fatma Ana Çukuru** ve benzeri gibi inanç ve uygulamalar da vardır.

Sonuca Giderken, Y.Songlu’nun bu konudaki tespitlerine de değinmek istiyoruz. Songlu Gök Kuşağı inanç coğrafyasını anlatırken Türk dilli halkların inanç költürlerine ait bir olduğunu belirtip, Avrupa, Akdeniz havzası, Sibiryaya, batı Çin, Pasifik, Baltık Denizi gibi bölgeleri zikretmektedir. Rainbow olarak tanımlandığını belirttiği bu tespitin “**Karı Nene Kuşağı**”, “**Yağmur Kuşağı**”, “**7 Renk Kuşağı**”, “**Cennet Yolu**” gibi isimlerle de bilindiğini Taalat tekin’in çalışmalarına da göndermeler yaparak belirtmektedir²⁷.

Anadolu költür coğrafyasının Gök Kuşağı költürü ile tanışması kadim Anadolu medeniyetleri dönemine kadar uzanabilmektedir. Tanrı Nimurta’nın tacı bir gök kuşağı olarak tanımlanırdı. Akat dilinde Gök Kuşağının karşılığı olan Manzat, bir Tanrının ve Andromeda takımından bir yıldızın adıydı. Yıldız bir Kudurnu’nun üzerine, at kafasının üstünde yay çizen bir gök kuşağı olarak resmedilirdi. Gök kuşağı aynı zamanda Uruk Şehri’nin edebiyattaki adlarından biriydi²⁸.

²⁶ Hüsamettin Yıldırım, “Kırgız Türklerinde Umay Ana İnanışı”, **Türk Költürü**, Aralık 1992, s. 758-763

²⁷ Yong Söngli, “Türk Dilinde Gök Kuşağı için Adlandırılmalar”, **VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi, 30 Eylül-04 Ekim 2013, İstanbul**

²⁸ Jeremy Black-Anthony Gren, **Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü**, Aram Yayıncılık, İstanbul, 2013 s. 96

SONUÇ:

Türk sosyolojisi “vatanla Göç” kavramını yaşayan yer adlarından hareketle Türk kültür coğrafyası için örnekleyebilirken, inançla göç gerçeği, son yıllarda yapılmaya çalışılan birkaç çalışma bir yana, yeterince veya gereği kadar ele alınamamıştır. Anadolu kültür coğrafyası farklı büyük medeniyetlere beşiklik yapmışken, Türk inanç kültürünün bu coğrafyadaki köklerinin bilinebilmesi, inanç göçü gerçeğinin bilinmesi ile mümkündür. Anadolu inanç coğrafyasının Türk kimliği için önemi, yaşanan bu sentezin bilinmesi ile mümkündür. Halk inançları çalışma alanı ihmal edilerek, bu gerçek gün ışığına çıkarılamaz.

Bunun içindir ki, halk kültürü seviyesinde yaşanan bu inanç mayalanmasına kuzey-doğu Kafkasya üzerinden Altaylar’dan, Doğu üzerinden Uluğ Türkistan’dan ve güney-doğu üzerinden körfezden gelen inanç göçü yok sayılarak Anadolu’nun mitolojik kök hücrelerine ulaşılamaz. Gök Kuşağı inancı bu neviden bir göç ürünü inanç olup aslını yitirmeksizin varlığını sürdürmüştür.

ТІЛДІК БІЛІМДІ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ КАРТА АРҚЫЛЫ БАҒАЛАУӘДІСТЕМЕСІ

TEKNOLOJİK KART TEMELİNDE DİL BİLGİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ YÖNTEMİ

METHODS OF THE LANGUAGE TEACHING ON THE ESTIMATION OF TECHNOLOGICAL CHARTS

Prof. Dr. Nazigül Turusbekқызы TULENBERGENOVA*
(төленбергенова нәзигүл тұрысбекқызы)

Özet

Modern toplumda ortaya çıkan demokratikleşme ve hümanizleşme süreçlerinin, dil eğitiminin geliştirilmesi dâhil, eğitim üzerinde büyük etkisi bulunmaktadır.

Bu makalenin amacı teknolojik kartlar temelinde dilbilgisinin değerlendirilmesinin geliştirilmesinde etkili bir yöntem oluşturmaktır.

Makalede, Kazak dili derslerinde bilginin değerlendirilmesinde mevcut durum ortaya konuluyor. Deneyimler, dil bilgisinin geleneksel yöntemler ile değerlendirilmesinin devlet standartları seviyesine ulaşmak için garanti sağlamadığını göstermiştir. Bu nedenle eğitim sürecine teknolojik kartların uygulanmasında ihtiyaç olmuştur. Makalenin metodolojik temelini dil öğretimi yöntemleri üzerindeki birikmiş tecrübeler oluşturuyor; dilbilimdeki son başarılar, bilimsel ve metodolojik araştırmalar, ders kitapları ve kılavuzlar. Başlıca dönüm noktası dilsel iletişim teorisi, öğrencilerin bilgi değerlendirilmesinin oluşumu ve geliştirilmesi, ortaya çıkmasıdır.

Makalede, teknolojik kartların bilimsel ve metodolojik temelleri gösterilmiştir. Başlıca türleri ve bunların kullanım yöntemleri, ayrıca Kazak dili boyunca teknolojik kart işlevleri belirlenmiştir. Ve aynı zamanda, yetişkin izleyici öğrenimindeki öğretim sürecinde teknolojik kartların kullanılmasında, didaktik olanaklar esas-

* Kazakistan Cumhurbaşkanlığı Kamu Yönetimi Profesörü. Almatı/KAZAKİSTAN

Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясының профессоры

tır. Teknolojik kartlar temelinde değerlendirme içeriği açıklanmıştır. Dil eğitim seviyesine gereksinimler belirlenmiştir.

Makale, gönderimi farklı kitle öğrencilerinin eğitim pratiğinde, ders kitaplarının, eğitim ve metodik kılavuzlar, tematik ders planlaması, hazırlanmasında ve programlamasında Kazak dili öğretmenleri tarafından kullanılabilir.

Makale, dilsel derslerin değerlendirilmesi ve kalitesinin artırılmasında katkıda bulunur. Materyal; pedagojik üniversiteler, kolej öğrencileri, okul öğretmenleri Kazak dili öğretim metodolojisi pratiğinde kullanılabilir.

Anahtar Kelimeler: teknolojik kart, standart normlar, düzeltme.

Summary

Processes of democratization occurring in modern society and humanization have huge impact on education, including on improvement of language education.

The purpose of article is development of an effective technique of improvement of estimation of language knowledge on the basis of technological cards.

In article the assessment of a current state of estimation knowledge at lessons of the Kazakh language is given. Experience showed that estimation of language knowledge of a traditional technique doesn't give a guarantee in achievement of level of state standard therefore there was a need of introduction technological cards in educational process. Methodological basis of article make the saved up experience by a technique of teaching of languages; last achievements of linguistics, scientific and methodical researches, textbooks and manuals. The main reference point is the theory of language communication, emergence, formation and development of a technique of estimation of knowledge of listeners.

Scientific and methodical bases of technological cards are shown in article, main types and ways of use, and also function of technological cards are determined by the Kazakh language. And also didactic possibilities of use of technological cards in educational process when training adult audience are proved. On the basis of technological cards the content of estimation is specified, requirements to level of language preparation are defined.

Materials of article can be used by teachers of the Kazakh language in practice of training of listeners various audiences, by drawing up textbooks, учебно – methodical grants, programs and in thematic, pourochny planning of a subject.

Article promotes improvement of quality of estimation of language subjects. The material can be used in practice of training in a technique of the Kazakh language of students of pedagogical higher education institutions, colleges and teachers of schools.

Key Words: technological card, standard norm, correction.

Білім беруді стратегиялық резервтендіру мемлекеттік тілді оқытуға жаңа әдістемелік тұрғыдан келуді талап етеді. Тыңдаушылардың ойлау дәрежесін дамытуда қазақ тілінен берілетін білім деңгейін бағалауда технологиялық карта арқылы оқыту әдістемесі ерекше орын алады.

Осы күнге дейін эмпирикалық деңгейде қалып келген дәстүрлі бағалау жүйесі қазіргі заман талабына сай қазақ тілінен берілген білімді жаңаша қарастыруды қажет етеді. Тыңдаушылардың сабақ барысында теориялық, практикалық ойлауын бағалау мұғалімнің дәстүрлі күнтізбелік жоспарында көрсетілмейді, кейде мұғалімдер арасында ойлауды бағалау таза психологиялық проблема деп те санау бар. Кез келген аудиториядағы тыңдаушыны даяр білімді қабылдаушы объект емес, білімді өз бетімен ізденуші субъект деген түсінікке келу оқытушыдан бағаны соған лайықтап құруды талап етеді.

Соңғы жылдары жоғары оқу орындарының орыс бөлімдерінде қазақ тілін қатысымдық тұрғыдан үйретуде оқытудың жаңа технологиясы ерекше тиімді болып отыр. Технологиялық карта тыңдаушының білімін жүйелеу мен талдап, бағалауда сабақтың сапасын жақсартумен бірге болашақ маманның кәсіби бағдарын арттырып, шеберлігін дамытады.

Қазақ тілінен игерілген білімді технологиялық карта арқылы бағалау мемлекеттік тілді терең білетін маман даярлауға игі ықпал етеді. Бұл тұста оқытушының басты міндеті – болашақ мамандарға технологиялық картаны қолдана білуді үйрету, сабақ барысында орындалатын тапсырмаларды, тыңдаушының білім деңгейін дұрыс анықтау, оқушылардың білім деңгейін стандарт деңгейінен жоғарылату болып табылады. Қазақ тілінен білімді бағалаудың дәстүрлі түрінен технологиялық картаға өту оқушыны сабақ үстінде іздене білуге, тілді толық меңгеруге жетелейді. Оқушының білімін бағалау барысында технологиялық картаның теориялық, әдістемелік негіздерін білу – оны қолдану амалдарын меңгеруді қажет етеді.

Технологиялық карта арқылы тыңдаушының қазақ тілінен білім деңгейін бағалау және оларға технологиялық картаны игерудің әдістемесін ұсыну – қазіргі уақыт талабы.

Мақаланың мақсаты – кез келген аудитория тыңдаушыларының қазақ тілінен білім деңгейін технологиялық карта арқылы бағалаудың ғылыми-теориялық ұстанымдарын айқындап, тиімді әдістемесін ұсыну.

Соңғы жылдары әдістемелік журналдарда технологиялық карта арқылы сабақ беріп жүрген оқытушылардың іс-тәжірибелері жарияланып тұрады. Мәселен, биология пәнінің мұғалімі Х.Салпынова (Салпынова Т.К. 1985), орыс әдебиеті пәнінің мұғалімі Т.И.Шамова (Т.И.Шамова.1992), математика пәнінің мұғалімі Н.И.Шиманская (Н.И.Шиманская. 1992: № 4) өз мақалаларында технологиялық карталардың тиімділігін жан-жақты көрсеткен. Сонымен қатар, қазақ тілі мұғалімінің сабақ жоспарлары жан-

KÜLTÜR EVRENİ - UNIVERSE OF CULTURE - ВСЕЛЕННАЯ КУЛЬТУРЫ

жақты зерттеліп, осы кезге дейін олардың, негізінен дәстүрлі деңгейде қалып отырғаны анықталды.

Сабақ барысында қазақ тілінен игерілген білім деңгейін технологиялық карта арқылы бағалау – қазақ тілін оқыту әдістемесін игерту үшін жұмсалатын оқытушы мен тыңдаушының жасырын күші мен біртұтас әрекетінің белсенділігін арттыруға негізделген әр тақырыпты бағалау. Технологиялық карта қазақ тілінен тақырып бойынша игерілген материалды бағалаудың басты компоненті бола отырып, өзіндік жүйеден тұрады. Педагогикадағы жүйелік Ж.Караевтың (Караев Ж.1992) еңбегі, оқытудың жаңа технологиялары жүйесін зерделеген М.М. Монаховтың (М.М. Монахов. 1995) еңбектері негізінде анықталды.

Технология термині (гректің techпе-өнер, шеберлік, біліктілік,logos-оқу) сөздерінен шығып, маманның білім, біліктілігін айқындайтын, сабақ жүргізу барысында іскерлігін көрсететін кәсіптік шеберлігі деген мағынада қолданылуда. Педагогика ғылымында технологиялық карта деген ұғым білімді қолданысқа, меңгеруге ыңғайлы етіп жүйелеу, шоғырландыру, жинақтау болып табылады. Тақырыпты игеру үшін тыңдаушы берілген мәтін, жаттығу мен тапсырмаларды орындаудың шарттарын зерттеп тани алуы керек. Технологиялық картада қарастырылып отырған мәтіннің, фонетикалық, лексикалық, грамматикалық тұлғалардың ішкі қасиеттерін, заңдылықтары және олардың арасындағы байланыстар мен қатынастарды оқушы зерттеп тани алуы қажет.

Технологиялық картаның құрылымын төмендегі кесте арқылы көрсетуге болады:

Тақырыптың мақсаттары		
Стандарт	Стандарттан жоғары	Стандарттан өте жоғары
Тақырыптың міндеттері		
Стандарт	Стандарттан жоғары	Стандарттан өте жоғары
Тақырып бойынша өз бетімен жұмыс		
Стандарт	Стандарттан жоғары	Стандарттан өте жоғары
Оқушының тақырып бойынша білім деңгейін анықтау		
Стандарт	Стандарттан жоғары	Стандарттан өте жоғары
Білім деңгейін стандарттан жоғарылату		
Стандарт	Стандарттан жоғары	Стандарттан өте жоғары

Мақалада қарастрылып отырған технологиялық картаның құрылымы мынадай мәселелерді қамтиды:

- тақырыптың жалпы мақсатын нақтылау;
- міндеттерді жүйелеу;
- оқушының тақырыпты меңгеру барысындағы өз бетімен жұмысын мөлшерлеу;
- тақырып бойынша білім деңгейін бағалау;
- тақырып бойынша білім деңгейін стандарт деңгейінен жоғарылату.

Тақырыптың жалпы мақсаты – технологиялық картаның ең негізгі бөлімі. Тақырыптың жалпы мақсаты әр деңгейдің ерекшелігін ескере отырып, пән бағдарламасы және стандарт талаптары бойынша құрастырылады.

Тақырыптың міндеттері деңгейлік жұмыстардың орындалу әдіс-тәсілдерін белгілей отырып, мемлекеттік стандарт талаптарының орындалуына қатысты амалдарды, тақырып бойынша бағаланатын жұмыстарды қамтиды.

1. Қазақ тілінен білім деңгейін технологиялық карта арқылы бағалау барысында дыбыс, сөз, сөйлем, мәтіннің түрлері жайлы ғалымдардың пікірлері басшылыққа алынды. Қазақ тілін технологиялық карта арқылы меңгерудің лингвистикалық негізі фонетиканы, лексиканы, грамматиканы оқыту мәселелеріне байланысты. Мақалада сөз болған ауызша сөйлеу, жазу мәдениетін оқытуды жетілдіру мәселесі тіл білімі мен әдістеме ілімін өзара ұштастырады. Осы мәселелерге байланысты (А.Исабаев. 1984), Ф.Оразбаева (Ф.Оразбаева. 200), Б.Құлмағанбетованың (Б.Құлмағанбетова. 200) тұжырымдары мен нақты әдістемелік ұсыныстары талданып көрсетілді.

Сонымен, тыңдаушының қазақ тілінен тақырыптық білім деңгейін технологиялық карта арқылы бағалауға байланысты төмендегідей қорытындыжасауға болады:

- технологиялық карта жоғары оқу орны тыңдаушысы мен оқытушының өзара ізгілік қатынасы негізінде құрыла отырып, тілдің әдістемесін сапалы меңгеруге ықпалын тигізеді;

- өз бетімен ізденіп жұмыс істеуге негізделген технологиялық карта тыңдаушының оқуға деген ықыласын, ынтасын, қызығушылығын арттырады;

- қазақ тілінен тақырыптық білімді технологиялық карта арқылы бағалау тіл үйренушінің білімін болашақ мамандықтарына қатысты жетілдіруге көмегін тигізеді;

- жоғары оқу орнында қазақ тілінен білім деңгейін технологиялық карта арқылы бағалау арқылы сабақтың сапасын арттыруға болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Исабаев А. Қазақ тілі фонетикасын оқытудың методикалық негіздері, Алматы, 1984.
2. Караев Ж. Активизация познавательной деятельности в условиях применения компьютерной технологии обучения. Диссертация ... д.п.н. – Москва, 1992.
3. Құлмағамбетова Б.Б., Исанова А.Ш., Нұрғалиева М.Н., Сатбекова А.А., Қазақ тілі: 6-сыныпқа арналған. Алматы: Атамұра, 2000.
4. Монахов В. М. Технологические основы конструирования учебного процесса, М.-Тула, 1995.
5. Оразбаева Ф. Ш. Тілдік қатынас теориясы және әдістемесі, Алматы, 2000.
6. Салпынова Т.К. Технологиялық карталар // ж-л Биология және химия, Алматы, 1965
7. Шамова Т. И. Этапы создания технологической карты, Москва, 1992.
8. Шиманская Н.И. Технологическая карта // ж-л "Школьные технологии", № 4, 1992.

ÇORUMLU DERGİSİNDEKİ DİL DERLEMELERİNİN ÖNEMİ ÜZERİNE

ON THE IMPORTANCE OF LANGUAGE COLLECTIONS IN ÇORUMLU JOURNAL

ЗНАЧЕНИЕ ПО ОБЗОР ЯЗЫКА «В ЖУРНАЛЕ ЧОРУМЛУ»

Nail TAN*

Özet

Cumhuriyet tarihimizin önemli kültür kurumlarından olan Halkevlerinin birinci döneminde (1932-1952), genel merkez ve şubelerce çok sayıda dergi çıkarılmıştır.

Halkevleri dergilerinden biri, Çorum Halkevlerinin aylık yayın organı Çorumlu Dergisi'dir. 15 Nisan 1938 ile Ağustos 1946 tarihleri arasında 61 sayı yayımlanmıştır.

Bu dergideki, atasözü, deyimler ile dil ve edebiyat malzemelerinden makalede söz edilmektedir. Derginin Türk diline verdiği hizmetler anlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çorumlu Dergisi, atasözleri, deyimler, dil malzemeleri.

Abstract

Many journals were published in the first term (1932-1952) of Halkevleri (community houses) which were one of the cultural institutions of our republican history by the head and branch offices.

One of the journals of Halkevleri was Çorumlu Journal, the monthly publication of Çorum Halkevleri (community houses of Çorum). 61 issues were published between 15 April 1938 and August 1946.

Proverbs, expressions, language and literature materials in this journal are mentioned in this paper. The services of this journal to Turkish are described.

Key Words: Çorumlu Journal, proverbs, expressions, language materials.

* Kültür ve Turizm Bakanlığı Halk Kütüphanelerini Araştırma ve Geliştirme Em. Genel Müdürü.
Ankara/TÜRKİYE

Cumhuriyet tarihimizin önemli kültür kurumlarından Halkevlerinin birinci döneminde (1932-1952), genel merkez ve şubelerce çok sayıda dergi çıkarılmış, bir hayli kitap da yayımlanmıştır. Dergiler içinde *Ülkü* (Ankara), *Halk Bilgisi Haberleri* (İstanbul), *Taşpınar* (Afyonkarahisar), *Erciyes* (Kayseri), *Karacadağ* (Diyarbakır), *19 Mayıs* (Samsun), *Ün* (Isparta), *Karaelmas* (Zonguldak), *4 Eylül* (Sivas), *Uludağ* (Bursa), *Gediz* (Manisa), *Konya* (Konya), *Türk Akdeniz* (Antalya), *Görüşler* (Adana), *İçel* (Mersin), *İnanç* (Denizli), *İnan* (Trabzon), *Fikirler* (İzmir), *Akpınar* (Niğde) ve *Çorumlu* (Çorum)'nun ayrı bir önemi vardır. Dergiler, birçok şair ve yazarın yetişmesine yol açtığı gibi yayımlandığı ilin halk kültürünün derlenmesine de önemli hizmette bulunmuşlardır. Derlenen halk kültürü ürünlerinin içinde, dilimizin söz varlığını zenginleştiren unsurlar dikkati çekmektedir.

Söz konusu Halkevleri dergilerinden biri, Çorum Halkevinin aylık yayın organı *Çorumlu* dergisidir. İlk sayısı 15 Nisan 1938 tarihini taşıyan *Çorumlu*, Çorum Halkevi Dil Edebiyat ve Tarih Komitesi tarafından baskıya hazırlanmıştır. 61 numaralı son sayısı ise Ağustos 1946 tarihini taşımaktadır. II. Dünya Savaşı'nın yarattığı ekonomik sıkıntılar dolayısıyla yayımına zaman zaman ara verilmiştir. Yazı İşleri Müdürlüğü görevi 1-16. sayılarda Bedri Bilginer, 17-33. sayılarda Pertev Kalelioğlu, 34-61. sayılarda ise Nuri Uğur tarafından üstlenilmiştir. Üç cilt, toplam 2410 sayfalık *Çorumlu* külliyatında Çorum dışında çevre illerden Tokat, Kayseri, Yozgat ve Kastamonu'ya ait de kültürel yazılar da yer almıştır.

Dergi koleksiyonunun, 2009 yılında Çorum Belediye Başkanlığınca tıpkıbasımı yapılarak çok önemli bir hizmet yerine getirilmiştir. Çünkü, derginin tam koleksiyonuna ulaşmak, yararlanmak için önemli bir masrafta bulunmak, zaman harcamak gerekmektedir. İrfan Yiğit'in yönetiminde baskıya hazırlanan üç ciltlik *Çorumlu*'ya, araştırmacıların kolaylıkla yararlanmaları için gerekli dizinler de eklenmiştir.

Çorumlu'nun yayımında en büyük emek Çorum Halk Kütüphanesi memuru Eşref Ertekin (1892-1979)'e aittir. 1915-1957 yılları arasında kütüphane memuru olarak çalışıp yaş sınırından emekliye ayrılmıştır. Emekli olduktan sonra da MEB tarafından adına Uzman Kütüphaneci kadrosu tahsis edilerek 1970 yılına kadar bilgisinden yararlanılmıştır. Cönkleri, yazma eserleri doğru okuyabilen nadir uzmanlardan biriydi. Hem halk ağzından derlemeler yapmış hem de başta Çorum Halk Kütüphanesi olmak üzere kütüphanelerdeki yazmaları değerlendirmiştir. Ankara Millî Kütüphanede okuduğu Çorum'la ilgili bilgileri de dergiye taşımıştır. MİFAD başkanı iken ondan epeyce cönk satın almıştır.

Eşref Ertekin, TDK'nin dil derlemelerinde de görev aldı. *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* için Çorum'dan 3126 dil fişi gönderdi. Sözlüğe en çok fiş gönderen üçüncü kişidir. Bu hizmeti dolayısıyla TDK ona yardımcı üye unvanını vermiştir¹. *Çorumlu* dergisinde en çok derleme ve makalesi yayımlanan yazar Eşref Ertekin'dir. Ertekin'in derlemeleri arasından atasözü ve deyimler üzerinde kısaca

¹ Yiğit, İrfan (2009), "Kütüphaneci Tekkeli Hacıoğlu Hasan Eşref Ertekin", *Çorumlu*, Çorum, Tıpkıbasım, C 1, Genel Giriş, s. 6.

durarak hem derginin hem de rahmetli Ertekin'in çalışmalarının önemine dikkatleri çekmek istiyoruz.

Çorumlu'daki atasözü deyim derlemeleri şu başlıklar altında yayımlanmıştır:

Ertekin, Eşref, "Atalar Sözü", S 2, 15 Mayıs 1938, s. 35-38.

"Çorum'da Atasözleri: Toprağa Ait Atasözleri", S 12, 15 Mart 1939, s. 27-28.

"Çorum'da Hayvancılıkla İlgili Söylenilen Atasözlerinden Yüksek Ziraat Enstitüsüne Sunulan Atasözleri", S 34-35, 1 Şubat-1 Mart 1942, s. 28-31.

"Çorum'da Söylenilen Atalar Sözü I", S 45, 1 Şubat 1944, s. 28-30.

"Çorum'da Söylenilen Atalar Sözü II", S 51, 1 Ağustos 1944, s. 29-31.

Dergide Ertekin'in yanı sıra atasözleriyle ilgili bir derleme daha yer almıştır:

Eker, Hamit, "Ziraat Esaslarına Ait Türk Atasözleri" S 24, 1 Temmuz 1940, s. 14-17.

Her iki şahsa ait derlemelerde de atasözü deyim ayrımı yapılmamış, aynı başlık altında bazı deyimler de sıralanmıştır. Bütün sözlerin anlamı açıklanmamıştır. Sadece, mahallî kelimelerin anlamları dipnot şeklinde verilmekle yetinilmiştir.

Rahmetli Ertekin'in beş, Hamit Eker'in bir atasözü deyim derlemesinin önemini belirtmek için; bilmediğimiz, az duyulduğuna inandığımız otuz civarında atasözü ve deyimi seçerek içinde en çok söz varlığı barındıran atasözü deyim sözlükleriyle karşılaştırdık. Sözlüklere ya hiç girmemiş ya da çeşitlenmesi bulunan atasözü ve deyimleri, Çorumlu olup bilgisine güvendiğimiz kişilerle görüşüp anlamlarını vererek yazımıza aldık. Böylece, bir yandan atasözü deyim sözlükleri için yeni söz varlıkları önerisi hazırlarken bir yandan da dergilerde hangi hazinelerin bulunduğunu göstermek istedik.

Dilimize kazandırmak amacıyla seçtiğimiz atasözü ve deyimleri; TDK², Ömer Asım Aksoy³, İsmail Parlatur⁴, Nurettin Albayrak⁵, Ahmet Turan Sinan⁶, Ertuğrul Saraçbaşı⁷, Metin Yurtbaşı⁸ ve Necmi Akyalçın'ın⁹ baskıya hazırladığı sözlüklerle

² TDK (2009), *Atasözleri Sözlüğü*, <http://tdkterim.gov.tr/atasoz/>[8 Mart 2013 itibarıyla 2. 396 söz]

TDK (2009), *Deyimler Sözlüğü*, <http://tdkterim.gov.tr/atasoz/>[8 Mart 2013 itibarıyla 11. 209 söz]

TDK (2004), *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, I,II, 3 bsl., Ankara, [5.890 atasözü, 6.125 deyim]

³ Aksoy, Ömer Asım (1988), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü/Atasözleri*, İstanbul, 457 s., İnkılap Kitapevi. [2.305 söz], *II/Deyimler*, İstanbul, 457 -1113 s., İnkılap Kitapevi, [8.164 söz]

⁴ Parlatur, İsmail (2008), *Atasözleri ve Deyimler I/Atasözleri*, Ankara, 574 s., Yargı Yayınevi [5.076 söz], *II Deyimler*, Ankara, 963 s., Yargı Yayınevi [8. 164 söz]

⁵ Albayrak, Nurettin (2009), *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, İstanbul, 1140 s. Kapı Yayınları [18.838 söz]

⁶ Sinan, Ahmet Turan (2001), *Türkçenin Deyim Varlığı*, Malatya, 516 s., Kubbealtı Yayıncılık, [17.137 söz]

⁷ Saraçbaşı, Ertuğrul (2010), *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü*, I. II, İstanbul, 1325 s., YKY. [13.126 söz]

karşılaştığımızda; söz konusu sözlüklere ya hiç girmemiş ya da çeşitlemeleri girmiş söz varlıklarımızı, anlamlarını da vererek şu şekilde belirlemiş bulunuyoruz:

A. Atasözleri

Açı çalıştırma, toku incitme.

Sadece Albayrak'ın sözlüğünde; *Açı çalıştırma, toku tepreştirme* şeklinde (s. 94) yakın anlamlısı yer almıştır. *Tepreştirmek*, halk ağzında kımıldatmak, harekete geçirmek anlamındadır.

Bir insanı açken çalıştırmak doğru değildir. Hem iş ahlakı yönünden yanlıştır hem de işletme anlayışı bakımından. Aç insandan yeterli verim alınmaz, iş kazası yapma ihtimali yüksek olur. Ancak, yiyecek ve temel ihtiyaçlarını karşıladığımız insanlardan yüksek verim alabiliriz. Toklar, zenginler ise çalışmak yerine çalıştırmayı severler. Onları, çalışmaya yönlendirmek, bu yönde sözler söylemek sinirlendirir, incitir.

Ananın bastığı cüce ölmez.

Ananın bastığı yavru/civciv ölmez/incinmez. şeklinde atasözü sözlüklerine girmiştir.

Annenin çocuğunun eğitimi, terbiyesi için söylediği ağır sözler, azarlamalar hatta attığı dayaklar çocuğunu incitmez. Annesine kızmaz, darılmaz çocuklar. Boyu kısa insanın, cücenin ayaklar altında kalıp ezilme tehlikesi daima vardır. Yavru, cüce, civciv hepsi de anneye muhtaçtır. Annelerinden kötü davranış görseler dahi iyilikleri için olduğunu bilir ve saygıda kusur etmezler.

Bakışa göre nakış olur.

Sadece N. Albayrak'ın atasözleri sözlüğünde; *Bak bakışına, bakayım bakışına* (2.942) şeklinde rastlanmıştır. Yakın anlamlısıdır. İnsanlar, davranışlarını karşısındakinin durumuna göre ayarlarlar. İyilik yapan iyilik, kötülük yapan kötülük bulur.

Baş başa bağlı, baş hükûmete bağlı.

Sözlüklere; *Baş başa bağlı, baş da şeriat/yasaya/padişaha*, biçimleri girmiştir.

Çorum'da hükûmete bağlı biçimi, Cumhuriyet döneminde dönüştürülmüş olmalıdır. Eskiden padişah ve şeriat düzeni vardı. Bugün yerini hükûmet ve yasalara bırakmıştır.

⁸ Yurtbaşı, Metin (2012), *Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü*, İstanbul, 10. Bsl., 704 s., ex.cel.lence publishing,704 s.,[172 konuda tekrarlarla olmak üzere 9.584 söz]

Sınıflandırılmış Deyimler Sözlüğü, İstanbul, 3. Bsl., 464 s., ex.cel.lence publishing 464 s., [12.149 söz]

⁹ Akyalçın, Necmi (2012), *Türkçenin İncileri Atasözlerimiz*, Ankara 783 s., Egiten Kkitap Yay. [5.374 söz *Türkçemizin Anlamsal Zenginlikleri Deyimlerimiz*, Ankara, 672 s., Egiten Kitap Yay. [4.510 söz]

Toplumda bir kurulu düzen vardır. Ailede babaya, iş yerinde amire, ustaya, toplumda da hükûmete itaat gerekir. Böyle yapıldığı takdirde huzurlu ve rahat yaşanır, anlamındadır.

Biri buruşmayınca biri kırışmaz.

Her istenmeyen, kötü olayın mutlaka bir sebebi, bir yaratıcısı vardır. Durup dururken olay çıkmaz. Kötü davranışta bulunan kişi, mutlaka ağır bir karşılık görür.

Bitli mercimeği, körden başka kimse almaz.

Atasözü sözlüklerine; *bitli mercimek* yerine *bitli bakla*, *kurtlu bakla*, *çürük bakla* kullanılmış, eş anlamlıları girmiştir. *Kör atın*, *kör alıcısı/nalbantı* olur. ve *Kör kızın kör alıcısı*. yakın anlamlıları da sözlüklere girmiştir.

Kusurlu, hatalı mal ve hizmetlerin seyrek de olsa, tecrübesiz, acemi talibi/beğeneni bulunur. Bu durumu normal kabul etmemek gerekir. Kusurlu, hatalı mal ve hizmet üretmemek şarttır.

Bitmeyen işin anasını yatmak ağlatır.

Sözlüklere *yatmak* yerine *uyku* kelimesi kullanılarak eş anlamlısı alınmıştır. *Yatmak*, dilimizde uyumanın yanında tembellik etmek, işten kaçmak anlamlarına da gelir. Ağır aksak yürüyen, tamamlanamayan işlerde bir de tembellik yapılırsa amaca hiçbir zaman ulaşamaz anlamındadır.

Bu su böyle akarsa, bu karık başa varmaz.

Karık, bostanda sebze tohumlarının bağda çubukların dikildiği sıranın yanında sulama için açılan uzun toprak oluktur. Su, karığa başından bırakılır, sona ulaşınca ikinci karığa geçilir. Su azsa, yetersizse karığın sonuna ulaşması ya hiç mümkün olmaz ya da uzun zaman geçer. Bostanın sulanması bir türlü gerçekleşmez. Bu tarımsal gözlemden yola çıkılarak üretilen atasözünün anlamı şudur: Bir işi başarmak, bir eser ortaya koymak için gerekli kaynaklar azar azar sağlanıyorsa sonuç almak mümkün değildir. Kaynaklar, zamanında ve yeteri kadar sağlanmalıdır.

Çok metihden zem çıkar.

Gereğinden fazla övme, ironi yönünden kötüleme anlamındadır. Bunun için övgü yerinde ve ölçülü olmalıdır.

Dirgene dayanmayan, harmana gelmez.

Sözlüklere; *Dirgene dayanmayan porsuk harmana girmez/gelmez*. biçimi girmiştir. *Çorumlu* dergisinde hem porsuklu hem de porsuksuz olarak iki şekilde de yer almıştır.

Çiftçiliğin veya mensubu olduğu mesleğin zahmetlerine katlanmayanlar asla başarılı olamazlar. Her işin, mesleğin zorlukları vardır. Bu zorlukları bilerek hayatlarına yön verenler mutlu ve başarılı olurlar.

Diri baş, dirliğini görür.

TDK'nin *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* ile Nurettin Albayrak'ın atasözleri sözlüğünde; *Diri baş, dirliğini eder/ister.*, *Diri olan, dirlik edinir.* şeklinde eş anlamlılarına yer verilmiştir. Çalışkan, gayretli insanlar, emeklerinin karşılığını görüp mutluluğa, refaha kavuşurlar. Varlık ve huzur içinde yaşarlar.

Dokuz söz, bir büyüklük yerine geçer.

Büglük; Çorum'da büyü, tılsım anlamındadır. Bazı yörelerde dua, buyruk anlamlarında da kullanılmaktadır.

Bir davranış beklentisi, bir nasihat defalarca tekrarlanırsa, insan üzerinde büyü gibi etkili olur. Kişiyi olumlu davranışlara sevk eder.

Düşman düşmana küçük taş atmaz.

Sözlüklerimizde; *Düşman düşmana gazel okumaz.* yakın anlamlısı girmiştir.

Düşman, düşmanlığından hiçbir zaman vazgeçmez. Yapacağı kötülükler; asla küçük, az zararlı olmaz.

Göğөр bağım göğөр, gelen giden seni öğөр.

Göğөрmek; yeşermek anlamındadır. Bitkilerin yaprak, çiçek açıp büyümesini, ürün vermesini ifade eder. Atasözünün gerçek anlamı, mecazidir.

Çalışıp çabalayıp mal, mülk, makam sahibi olursan itibar kazanırsın; herkes seni över, seninle dost olmak ister.

Kar yerin gübresidir.

Sözlüklere; *Kar yerin mayasıdır.*; *Kar toprağın/yaprağın mayasıdır.* biçimleri girmiştir.

Kar, ilkbaharda yavaş yavaş eriyerek toprağın derinliklerine kadar sulanmasını, ekime elverişli hâle gelmesini sağlar. Gübre kadar toprağa yararlıdır. Karın yeterince yağmadığı yıllarda tarlalarda, bostanlarda verim düşük olur.

Karıncağın armağanı çekirgenin budu olur.

Herkes gelirine, varlığına göre çevresine yararlı olur. İhtiyaç sahiplerine yardım eder. Yoksul, dar gelirli insanların hediye ve yardımları da ucuz, küçük nesnelere oluşur. Bu yüzden, onların hediye ve yardımları çok değerlidir.

Kırlangıcın ziyanını Yemenliden sor.

Atasözü sözlüklerine; *Kırlangıcın zararını biberciden sor.* şeklindeki kullanımı alınmıştır. Albayrak'ın sözlüğünde; *Kırlangıcın zararını çivit ekenden sor.* ve *Kırlangıç ne zararsız bir kuş, sen git de onu Yemen iline sor.* çeşitlemeleri de verilmiştir (12.427,12.428). TDK'nin *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler* kitabında; *Kırlangıç zararsız bir kuş, git Yemen eline danış.* çeşitlemesine rastlanmıştır (I/158).

Ötücü kuşlardan kırlangıç ailesinin, havada uçan sinekler ve karabiber, kahve taneleriyle beslendiği söylenir.

Kırlangıcın zararını biberciden sor. atasözü, sözlüklerde farklı şekillerde anlamlandırılmıştır. En doğru anlamı N. Albayrak'ın verdiği inaniyoruz (s. 63): “Zararsız gibi görünen birçok insanın, yakından araştırıldığında tahmin edilemeyecek zararlara, kötülöklere sebep oldukları görülür.” Bir olayı soruştururken en doğru bilgiyi olaydan etkilenen, yakınındaki kişilerden alabiliriz.

Bu atasözünü; *Kırlangıcın ziyanını Yemenliden sormak* biçimine soktuğumuzda deyimleştirmiş oluruz.

Öküzüm büyük olsun da çökmezse çökmeyersin.

Nurettin Albayrak'ın sözlüğünde; *Öküzüm büyük olsun da çifte gitmesin* (14.866). ; *Öküzüm büyük olsun da kağınyı çekmezse çekmesin* (14.867). ; *Öküzün büyük olsun da yük çekmesin* (14.868). eş anlamlıları bulunmaktadır. Anlamı; insanın malı çok olsun da beklesin. Bir gün mutlaka ihtiyaç duyulur, şeklinde verilmiştir.

Çorumlu dergisindeki çeşitlemeye aynı anlam verildiği gibi başka bir kullanım durumu daha gündeme getirilmiştir. Ailenin haylaz, tembel erkek çocukları için, bir gün uslanıp doğru yolu bulacakları ümidiyle kusurlarını görmezden gelme anlamında söylenmektedir.

Sudan çıkan balık, ateşten korkmaz.

Büyük felaketler yaşamış, her şeyini kaybetmiş olanlar, artık hiçbir tehlikeden, davranıştan korkmazlar. Çünkü, kaybedecek sadece hayatları kalmıştır. Bu yüzden, insanları çaresizliğe sürüklemek, çaresiz bırakmak doğru değildir. Çaresiz insandan her türlü kötülük beklenebilir.

Yedi derenin başını bir belen zapteder.

Belen; yüksek tepe, yüksek düzlük alan, dağ yamacı anlamındadır. Yedi derenin; bir dağdan, bir yüksek tepeden, bir yayladan doğduğu gibi birçok işin, çalışmanın yönetildiği, eşgüdüm sağlandığı bir yönetim merkezine ihtiyaç vardır. Bu yapılmadığı takdirde; toplumda çok başlılık görülür, her hizmet birimi başına buyruk hareket ettiğinden kargaşa, başarısızlık ortaya çıkar.

Yele tuzak, yağmura süzek.

Sözün sonundaki *olmaz, gerekmez* veya *kâr etmez* fiilleri düşmüştür.

Rüzgâr, yelin yıkıcı etkisi tuzak kurularak, yağmurunki de süzek kullanılarak azaltılamaz. Bu doğa kuralından yola çıkarak atasözünün anlamını verebiliyoruz.

Çocuğun büyümesi, gençlerin âşık olup evlenmesi gibi hayatın akışı içinde cereyan eden olaylara müdahale gereksizdir. Her işin, olayın genel kuralları vardır. Bu kurallara uyulduğu zaman huzur, başarı sağlanır.

Sözün anlamını, *gerek* fiilini ekleyerek açıklayan da çıkmıştır. Tehlikeli, zarar verici olayları önlemek için, olayın özelliğine uygun tedbirler almak gerekir. Aynı tedbir, her olaya uygulanamaz.

Yerin damarı göktedir.

İnsan ve hayvanların damarlarındaki kan, hayat için ne kadar önemliyse toprak için de yağmur o derecede değerlidir. Yağmur, gökyüzündeki bulutlardan yağar ve toprağı besler. Denizlerin, göllerin, akarsuların kurumaması önler. Toprağın kanı olan yağmur yağmadığı veya az yağdığı zaman kuraklık, kıtlık baş gösterir.

B. Deyimler

Ay ışığına zeytin silmek

TDK'nin *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*'de *Ay ışığında ceviz/zeytin silkelemek* (II/105) şeklindeki çeşitlemesi girmiştir. *Boşuna çabalamak* olarak anlamı da verilmiştir.

Çorum'da *silmek*; sallama veya sopalama yoluyla ceviz, zeytin, dut, erik gibi meyveleri yere veya örtü üzerine düşürmek anlamındadır. Bu iş ay ışığında yapılırsa meyvelerin çoğu zarara uğrar veya gereği gibi toplanmaz. Boşuna çaba göstermek, verim alınmayacak bir işle uğraşmak anlamındadır.

Ben senin karanlıkta göz kırptığını ne bileyim?

Sözlüklere; *Karanlıkta göz kırpmak*, *Karanlıkta pilav/helva yemek*, *Karanlıkta yürüyüp göz kırpmak* kullanımları girmiştir. Başkaları anlamasın diye yaptığı işe özel biçim vermek, amacını gizlemek anlamı uygun bulunmuştur. Dileğini, niyetini söylemeyip karşısındaki insandan istediği davranışı göremeyip darılanlar için de söylenir.

Burnu bulutu çizmek

Sözlüklerimizde; *Burnu havada olmak*; *Burnundan kıl aldurmamak*; *Burnu Kaf Dağı'nda olmak*; *Burnu büyümek*; *Burnu yere düşse almamak*; *Burun yapmak*; *Burun şişirmek* şeklinde eş ve yakın anlamlıları girmiştir.

Kendini çok beğenmek, kibirli olmak anlamındadır.

Bir gün rahat edeyim dedim, ona da komşunun merkebi gözsüz kunnadı.

Kunnamak, doğurmak anlamındadır. Duygulu, düşünceli, iyi ahlaklı kişiler daima başkalarının dertleriyle ilgilenirler. Bu karakterdeki insanların dertsiz, kedersiz bir günleri olmaz. Çünkü, hayatın akışı içinde her gün yeni, beklenmedik olaylar yaşanır. Hayat, mücadele demektir. Kendimizi her türlü olaya hazırlıklı şekilde yetiştirmemiz gerekir.

Çok başlı çoğan kaynatmak

Çoğan/çöven; helvacılıkta, halk hekimliğinde ve temizlikte kullanılan çok dallı, kalın köklü bir bitkidir. Dalları ve kökleri kaynatılarak içindeki yararlı öz alınır.

Görmüş geçirmiş, acı tatlı çok olay yaşamış, tecrübeli, bilgili, feleğin çemberinden geçmiş kişiler için *Çok başlı çoğan kaynatmış* ifadesi kullanılır. İmkânsız başarı, tecrübeli anlamında da kullanıldığı görülmüştür.

Deniz suyu gibi ne içiliyorsun ne geçiliyorsun.

Sosyal ilişkileri zayıf, zor iletişim kurulabilen, güvenilmeyen, geçimsiz insanlar için kullanılır.

Devenin önü Engürü'ye indi.

Engürü, Ankara'nın eski adıdır. Deve kervanının önü, başındaki eşek Ankara'ya vardı demek; iş isten geçti; eldeki fırsat kaçtı anlamına gelir. *Atı alan Üsküdar'ı geçti.* deyimine eş anlamlıdır. Çorumlular, Ankara yakın olduğu, ekonomik ilişkilerini bu şehirlilerle yürüttükleri için deyimimiz söz konusu çeşitlemeye kavuşmuş, dilimiz zenginleşmiştir.

Dokuz kodak anası, gelin bunun neresi?

Kodak; yavru, çocuk anlamındadır.

Eskimiş, kullanılmaz hâle gelmiş eşyalar ile karışmış meyve ve sebzeleri, yaşlı hayvanları yeni, taze, genç gösterip satmak isteyenlere karşı söylenir.

Düğeni/düvenini sürüp bokuna karışmamak

Harman zamanı, düvenle taneler samandan ayrılırken, öküz ve atlar da zaman zaman pislerler. Özel tahta kürekle hayvanın kışından pislği alınır. Tahılın kirlenmesi önlenir.

Yapılan işin zahmetli yanlarını bırakıp sadece zevkli yönleriyle uğraşmak anlamındadır.

Dünyayı söbeletip de karnına mı sokacak?

Söbeletmek; bir nesneyi eğip büzüp ovalleştirmek, yumurta şeklini aldirmek anlamındadır.

Tamahkâr, bencil, aşırı mal mülk hırsı içindeki insanlar için söylenir.

Eymir nohutu gibi her şeyin içinden çıkmak

Sözlüklere; *Her işe/şeye burnunu sokmak, Her taşın altından çıkmak, Her aşın kaşığı* gibi eş ve yakın anlamlıları girmiştir.

Eymir, Çorum'un lezzetli nohutlarıyla ünlü bir köyüdür. Eymir nohutu birçok yemeğe katılarak lezzetli olması sağlanır.

Lüzumlu lüzumsuz her olaya karışmak, üzerine düşmeyen işlerle ilgilenmek anlamındadır.

Güttüğü bir koyun, ıslığı dağı taşı tutar.

TDK'nin *Bölge Ağzlarında Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*'nde koyun yerine keçi kullanılmış çeşitlemesi yer almıştır (I/324).

Küçük bir başarıyı abartıp çevresine hava atmak, şamata yapmak anlamındadır.

Öküzün büyüğünü damda unutmak

Önemli bir işi bırakıp daha önemsiz olanlarıyla ilgilenmek anlamındadır.

Tabanı güneşletip sakalı yıldızla dikmek

Ölmek anlamında bir deyimdir. TDK *Halk Ağzından Derleme Sözlüğü*'nde Çorum'dan derlenen tabanı genişletmek eş anlamlısına da rastlanmıştır (C.X/3797).

Sonuç

Çorumlu dergisinde atasözü, deyimler dışında değerlendirilecek daha pek çok dil, edebiyat malzemesi vardır. Yazımızdaki atasözü ve deyimlerle derginin dilimize hizmetlerine bir nebze değinmek istedik. Başta TDK olmak üzere atasözü, deyim sözlüğü hazırlayacakların, ele aldığımız örnekleri değerlendirmelerini bekliyoruz.

**THE STATE OF INTERNATIONAL LAW IN THE FIELD OF
EDUCATION IN THE CIS COUNTRIES**

**BDT ÜLKELERİNDE EĞİTİM ALANINDA
ULUSLARARASI HUKUK DEVLETİ**

**ГОСУДАРСТВО-СУБЪЕКТ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА В
ОБЛАСТИ ОБРАЗОВАНИЯ СТРАНЫ СНГ**

Vassiliy SHAKHGULARI* - Gaukhar AMANGALIYEVA
Danial SAARI*****

Abstract

This article briefly reviews current problems of international law in the field of education in the CIS countries. Authors have paid their special attention on the comparative analysis of the laws about education among the CIS member states, on the number of measures used in above states that are supposed to provide the principle of general effect of basic education.

Key Words: international law, educational space, legislation, international cooperation, educational law.

Özet

Bu makalede, BDT ülkelerinde eğitim alanında uluslararası hukukun mevcut problemleri gözden geçirilmektedir. Yazarlar temel eğitimin genel etkisi ilkesini sağlamak gerektiğini vurgulamaktadırlar. Ülkelerde kullanılan önlemlerin çeşidi ve

* Öğretmen Eğitimi Yüksekokulu Kültürlerarası İletişim Laboratuvarı Başkanı. Uluslararası İşletme Akademisi Müdürü/KAZAKİSTAN

Director of the Higher teacher training mastery, head of the Cross-cultural communication's laboratory, Candidate of pedagogical sciences, International Academy of Business

**LLM, Uluslararası İşletme Akademisi Başkanı/KAZAKİSTAN

Head of the Chair of general education disciplines, LLM, International Academy of Business

*** Uluslararası İşletme Akademisi IR Uzmanı. Kıdemli Öğretim Görevlisi/KAZAKİSTAN
Senior lecturer, IR specialist, International Academy of Business

yoğunluğu, BDT'ye üye ülkeler arasında eğitim konusunda yasaların karşılaştırılabilir analizine özel önem verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: uluslararası hukuk, eğitim alanı, mevzuat, uluslararası işbirliği, eğitim kanunu.

International law in modern conditions becomes a decisive factor of fruitful activity in all the spheres of social life. The importance of this role is extremely high also in the field of education, especially in conditions of intensive expansion of the world educational space. Therefore it requires knowledge and skillful application of norms of the international law while implementing international cooperation in the field of education and while protecting of educational rights and legitimate interests of students, teaching staff, educational institutions and other participants of the educational relations.

First, knowledge of the norms of international law allows understanding the rights and obligations of participants in international educational relations, the order of their implementation and thereby determines the best course of action for the period of the contract signing and in the process of its implementation, as well as to search expertly the future partner.

Secondly, there are legal sources which make provisions for the application of responsibility directly towards educational institutions for their improper or untimely fulfillment of international law obligations. Hence, information on conditions of legal liability application and size of international legal sanctions is a prerequisite for determining the correct position of the educational institution towards their participation in the relevant legal relationships and specific commitments in this regard.

Thirdly, norms of international law act as a guarantor of constitutional and other legal rights and freedoms of citizens of the Republic of Kazakhstan due to the fact that in accordance with Article 4 of the Constitution of the RK the recognized principles and norms of international law and international treaties of

the Republic of Kazakhstan are an integral part of its legal system (*The Constitution of the Republic of Kazakhstan of August 30, 1995*). Hence, in cases of conflicts of international law and rights or the law of the RK subject the clear priority should be given to international law and the conflict must be resolved in favor of the abovementioned laws. If international treaty of the Republic of Kazakhstan establishes other rules than those provided by law in accordance with Part 3 of the Article 4 of Constitution of the Republic of Kazakhstan the norms of international treaty are implemented (*The Constitution of the Republic of Kazakhstan of August 30, 1995*). The RK Constitution also provides the right of its citizens to apply international bodies for the protection of human rights and freedoms if all available domestic means of legal protection are exhausted.

KÜLTÜR EVRENİ - UNIVERSE OF CULTURE - ВСЕЛЕННАЯ КУЛЬТУРЫ

There are currently several hundred sources of international law adopted directly on education or containing separate norms on these issues. This document adopted by the General Assembly of the United Nations (UN) and its specialized agencies - the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) and the International Labor Organization (ILO), regional and international organizations - the Council of Europe and the Commonwealth of Independent States and bilateral agreements of the Republic of Kazakhstan with other countries as well.

In January 1993 the post-Soviet states have generated solution to introduce the Charter of the Commonwealth of Independent States. This Commonwealth is based on the principle of the sovereign equality of all its members as independent and equal subjects of international law. The Commonwealth is not a state and does not have supranational powers.

According to the Charter cooperation in the field of education is one of the areas of humanitarian, political and cultural cooperation on the basis of good neighborliness, worldview, confidence, inter-ethnic harmony is carried through the implementation of joint projects and programs in the field of science, education, culture and sports. Ensuring human rights and fundamental freedoms - is the sphere of joint activities of member-states that is realized on an equal basis through common coordinating institutions (*CIS Charter of January 22, 1993*).

The principal legal basis of bilateral relations in the field of cooperation for creating a common educational space of the CIS are different kinds of concepts, conventions and model legislative acts (laws).

Almost immediately after the CIS foundation in 1992 ten heads of governments of the Commonwealth of Independent States (CIS) signed an agreement on cooperation in the field of education and agreement on cooperation in the field of scientific and pedagogical staff and notification of documents about their qualifications within the CIS. In these documents those states announced their desire to satisfy mutual needs to teach citizens, schooling, retraining and advanced training of workers and specialists. They guaranteed the equality of all educational institutions within their national systems and perpetual recognition in their territories issued in the member-states at the time of these agreements signing state documents on secondary, higher education, retraining, to award academic degrees and titles

(Agreement on cooperation in the field of education of May 15, 1992. Agreement on cooperation in the field of scientific and pedagogical staff and notification of documents about their qualifications within the CIS countries).

However, under these agreements it was impossible to achieve the necessary cooperation to jointly solve the problems facing the national education systems.

In this regard, in 1997 the heads of the Republics of Azerbaijan, Moldova, Russian Federation, Belarus, Kazakhstan, Tajikistan, Armenia, Kyrgyzstan adopted the concept to form a single (common) educational space of the Commonwealth of

Independent States on the basis of which important agreements on cooperation in the creation of a single (common) educational space of the Commonwealth of Independent States were produced and signed. This concept operated until 2000 but it has played a major role in the development of educational and legal relations between the CIS member states.

The essence of the Concept about forming a single (common) educational space of the Commonwealth of Independent States is defined in the basic principles, directions, conditions and steps for creating a unified educational space. The noted in this document unified educational space is characterized by common principles of state policy in the sphere of education, coordination of state educational standards, programs, regulations, terms of training at every level criteria and requirements for the preparation and certification of scientific and pedagogical staff, equal opportunities and free implementation the rights of citizens to get education in educational institutions on the territory of the CIS member-states (*The concept of forming a single (common) educational space of the Commonwealth of Independent States of January 17, 1997*)

The basic idea of the Convention was to integrate participant-states of the CIS in the field of education would help to free access for citizens to the values of national cultures and creating conditions for the development and building a culture of interethnic communication. The basic principles of the common space is a convergence of national systems of education, consistency of educational standards, preparation requirements and learning programs are among the major formation of such a space is to develop proposals for legislation regulating issues of support and development of integration processes in the field of education, the expansion of interstate information exchange on education (*Agreement on cooperation in the field of education of May 15, 1992. Agreement on cooperation in the field of scientific and pedagogical staff and notification of documents about their qualifications within the CIS countries*). The primary activities in this area are the following - the creation of interstate cooperation body, training and certification of scientific staff; drafting interstate program to form a single space, running research programs taking into account the developed program stages of the concept's implementation such as the consistency of national legislations of CIS countries to realize the above objectives, the development of model legislation regulating relations in the sphere of education, interstate and national focal centers responsible for their implementation, the creation of the system of socio-economic, organizational and administrative mechanisms of international cooperation, including the consistency of information exchange principles on issues of education, develop harmonized determinants of education quality, training and certification of the teaching staff .

Direct and specific interaction between states in the creation of the Council for cooperation in education objectively elaborates on this Concept agreement on cooperation to form a unified educational space. Eight participants in the Council are signatories of the abovementioned agreement. The Council acts in accordance

with the Regulation on the Council which is an integral part of the Agreement approved by the heads of governments. Among the objectives of the Council there are such as training and certification in the field of education and scientific research and teaching staff through governmental education authorities. The Council is obliged to provide assistance in the formation of a unified educational space of the CIS member-states (*Regulations about the Council to form a unified educational space of CIS member-states from 1994*).

In recent years there were signed a number of agreements and documents: Agreement on cooperation in the dissemination of knowledge and adult education (1997), the Regulation on the implementation of the Agreement on Cooperation in the field of dissemination of knowledge and adult education (1997), Decision on the implementation of the Concept of the Interstate program of forming a single (common) educational space of the Commonwealth of Independent States (2001), etc. One of the latest is the Agreement on ensuring citizens of CIS countries to access educational institutions on the terms granted to citizens of these countries as well as on the social protection of students and teaching staff of educational institutions (2004). Thus, in accordance with this Agreement the CIS member-states have pledged to facilitate the admission in educational institutions of the Parties to the citizens residing in their territories under direct contracts as well as contracts between the general educational institutions.

It should be noted that these CIS documents are not directly applicable on the territories of its participants. To be generally binding the CIS regulations must be taken by the competent government authorities as intra own act.

With regard to the CIS educational legislation they are broadly consistent with the principles and norms of the Universal Declaration of Human Rights and strengthen the right of citizens to compulsory and free primary education; technical and vocational education in most countries is generally accessible. The most frequently encountered regulations among the principles in the CIS normative acts on education the priority ones are the following:

- humanism of education
- secular education;
- democratic character of education
- priority of human values;
- continuity of education;
- universal access to education;
- continuity of educational programs;
- diversity of educational institutions, programs and technologies;
- unity of the cultural and educational space;
- free general education.

However, the CIS states differently solve the question about the content of citizens' rights on education and about ways to implement these rights. Thus, the list of provisions, legislators from different countries qualifying as principles of education or educational policy is quite diverse. What is typical there is no a single principle on education inherent to all the CIS member-states.

In all the CIS countries there is an extensive legal framework on education issues. Everywhere the major field document is the Education act (Education code, it should be noted that it has not been adopted in any country).

The greatest interest in normative and legal acts on education adopted by the CIS member-states is the model laws. Among the most important of them should be included laws such as the «Model law «On education», «Model law «On adult education», «Model law «On general secondary education», «Model law «On higher and postgraduate professional education», etc.

The comparative analysis on the laws about education in the CIS member-states notes the list of measures to ensure the general validity of the principle of basic education which is used by the states and is standard and little. This, in particular:

1) legislative consolidation of age at which the child is obliged to go to school and age at which the student may terminate his/her studies in an educational institution;

2) establish procedures and grounds for students' dismissal from educational institutions;

3) creation of special educational institutions for minors with behavioral problems;

4) legal liability of parents (legal representatives) for evading their child (pupil) to fulfill the obligation to obtain a basic education. In all countries age limit to start education are set.

Educational legislation of the CIS is pretty tough focused on class-room based system that actually ignores the integration and innovative processes, advanced approaches in education and upbringing citizens, development of modern information technologies. As a consequence, the legal problems of common educational space development of the CIS may be considered as a low level of legal support:

- inclusion of educational systems of the CIS countries into one educational space which results in a small amount of joint programs and universities, mutual recognition of diplomas, insufficient dialogue of leaders and specialists of the educational sphere of the CIS countries;

- external autonomy of educational institutions and organizations that provide academic freedoms of higher educational establishments and teachers;

KÜLTÜR EVRENİ - UNIVERSE OF CULTURE - ВСЕЛЕННАЯ КУЛЬТУРЫ

- implementation of academic mobility of students within the CIS frames, including ensuring the transfer of students from private higher educational establishments into the state ones; notification of diplomas from CIS countries and co-ordination of its levels;

- following the rights of students, parents and employers to participate in the management of education in the CIS frames;

- creating of the monitoring system and increasing quality of educational process and qualification of CIS countries' teachers;

- increase in the number of students, promoting educational values, recruiting foreign students in the CIS countries;

- overcoming contradictions of educational legislation of the CIS countries with basic laws, civil and tax legislation of states, etc.

LIST OF THE USED SOURCES:

1. The Constitution of the Republic of Kazakhstan of August 30, 1995.

2. CIS Charter of January 22, 1993.

3. Agreement on cooperation in the field of education of May 15, 1992. Agreement on cooperation in the field of scientific and pedagogical staff and notification of documents about their qualifications within the CIS countries.

4. The concept of forming a single (common) educational space of the Commonwealth of Independent States of January 17, 1997.

5. Regulations about the Council to form a unified educational space of CIS member-states from 1994

**EXISTENTIAL ANGST AND SURREAL MOTIVES IN
NECİP FAZIL KISAKÜREK'S POEMS***

**NECİP FAZIL KISAKÜREK'İN ŞİİRLERİNDE VAROLUŞSAL
KAYGILAR VE GERÇEKÜSTÜ MOTİFLER**

**СЮРРЕАЛИСТИЧЕСКИЕМОТИВЫ И
ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНЫЕПРОБЛЕМЫ В СТИХАХ НЕДЖИПА
ФАЗЫЛА КЫСАКЮРЕКА**

Doç. Dr. Özlem FEDAI**

Summary

The focal point of this work will be existential angst and surreal motives in the poems of Necip Fazıl Kısakürek, who was also a man of action as well as being a significant name in “pure” poetry attitude in republic period Turkish poetry. Thus, we can infer that the poet experienced the same existential angst throughout his youth in which he experienced scepticism and the later period during which he dedicated his art to God.

Key Words:Necip Fazıl,existence, anxiety, surreal.

Özet

Bu çalışmada Cumhuriyet devri Türk şiirinde, Öz (Saf) Şiir anlayışının önemli bir ismi olması dışında bir “Dava” adamı da olan Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerindeki varoluşsal kaygılar ve bu kaygılarla şiirlerine yerleştirdiği gerçeküstü motifler üzerinde durulacaktır. Böylece şairin hem inanç boşlukları yaşadığı gençlik yıllarında hem de sanatını Allah yoluna adadığı yıllarda farklı nedenlerle aynı varoluş sıkıntıları yaşamaya devam ettiği sonucuna ulaşılabılır.

Anahtar Sözcükler: Necip Fazıl, varoluş, kaygı, gerçeküstü.

* *A part of this work was presented as a report in International Necip Fazıl Kısakürek Symposium (23-25 Mayıs 2013-Kahramanmaraş).*

** DEÜ, *Buca Education Fak., Department of Turkish Language and Literature*, e-mail: ozlem.fedai@gmail.com.İzmir/TÜRKİYE

Introduction

Necip Fazıl (1904- 1983), is a poet and a man of action who fought for “pure” poetry and syllabic meter in Turkish poetry and brought them into prominence. That’s why he had existential angst originating from society or the individual himself just like any other poet or intellectual who had an ideal. As his ego and conscience were always in conflict, his existential angst primarily originated from the self and secondarily from the society.. That angst was a restless feeling which has no origin and cause as Yunus Emre said “Bunca varlık var iken gitmez gönül darlığı”.

That angst corresponds to worry, grief, oppression, distress and the French word “angoisse”. It is individualistic when the individual could not make sense of being in this World, or when he/she feels lonely and meaningless. If it appears as social disharmony or despair as a result of social movements, oppression, wars and etc. it means that it has got social origins.

Thoughts of the loneliness of the individual, “the feeling of being thrown into an unknown World”, “making a choice between responsibilities and limitations” and “the inevitable death” lie at the heart of that existential angst which was emphasized by existentialist philosophers and writers such as Karl Jaspers, Soren Kierkegaard, Heidegger and J. P. Sartre.

Necip Fazıl, as a poet and intellectual, inherited his existential angst genetically from his family. His grandmother Zafer Hanım was interested in reading. His grandfather Mehmet Hilmi Bey considered him to be “a great man” who was going to continue his bloodline. His grandparents together with his authoritarian and quick-tempered father caused him to live a childhood full of groundless suspicions and fears. His interest in reading accompanied him through his childhood. However, reading triggered the existential angst. Thus he turned into a grown up just when he went into the process of building his identity.

J. Paul Sartre says, “man first of all exists, then he becomes this or that(...) he has to create his being(his essence) himself. Therefore, he determines his essence steadily by suffering and fighting in the World” (Sartre, 1981: 322). Necip Fazıl writhed in depression throughout his life as a “major” writer who spend a lot of time trying to define his own identity.

The poet, got traditional education from his family as well as getting Western education in French Frerler School and Bahriye Mektebi. Meanwhile he witnessed social and political crises which triggered his worries and anxiety. After his mother’s developing tuberculosis and his parents’ divorce made him question the existence and nonexistence. Later it led him to study philosophy in İstanbul Darülfünun(University). Apart from that he had promised his mother to become a poet when he was a child. As a result Necip Fazıl grew up as a tragic and pathetic character who was always torn between and looking for new dimensions.

Just like Existentialists, the feelings of being in two minds, loneliness, and being vulnerable are apparent in his poems which were written between 1923-1934

and involved in his books “Kaldırımlar” (1928), “Ben ve Ötesi”(1932) after his first book Örümcek Ağı(1925). It is remarkable that in his poems such as “Kaldırımlar”, “Boş Odalar”, “Gece Yarısı”, “Ayak Sesleri”, “Otel Odaları”, “İstasyon”, “İskele”, “Bacalar”, “Takvimdeki Deniz” the poet is alienated from people, place and time and desires the death.

In his poem, “Ben”, which he wrote in 1924, the poet expressed the burden of thoughts and his loneliness using these expressions;

“Ben, kimsesiz seyyahı, mechuller caddesinin;

Ben, yankısından kaçan çocuk, kendi sesinin.

Ben başı ağır gelmiş, boşlukta düşen fikir;

Benliğin dolabında, kör ve çilekeş beygir.” (Kısakürek,1992:65).

Also, in another poem, “Aralık Kapı”, which was written in 1982, he would depict his mope with the same, unchanging state of mind;

“Bu dünya bir kuyu, havasız çömlek /Daralıyorum!

Kelime, mânayı boğan bir gömlek /Paralıyorum!” (Kısakürek, 1992: 131).

In the poem, “Zıpkın”, written in 1982, he says “because of springy thoughts, his heart is like a pincushion, and it seems as if the ground would collapse”. In his last poem, “Zehir”, written in 1983, we also witness that his state of mind did not change at all. The poet showed in this line that the fluctuation of his psychology never ceased; “*Gelsin beni yokluk akrebi soksun!*” (308). These expressions which resemble the ideas of Existentialists, are an indicator of his infinite distress.

With Sartre’s expressions, "Existentialism is a philosophy which expresses a person's presence who has seperated from its roots, has lost its origin, and has lost its trust in past and history, has alienated from the society and has been sad and unpeaceful. This philosophy appears when an individual who lives under threat inside the society and has lost his relation between today and traditions and a human being who has become an unmeaningful creature and is in danger to lose himself/ herself." (J. P. Sartre, 1980:10).

From the time when the poet published his first poems in 1923, the country went through a process of reconstruction of identity dramatically. A-600-hundred empire collapsed, instead of this, a new nation which was based on Western ideas, was established. Many ideas belonging to past underwent change; as Sartre told, the nation experienced the pang of the change in identity with moving away from its past and roots. The artist who went to Sonborne University for philosophy education in 1924 realized that just eyes and mind were not enough to understand the truth, intuition was required. Thus, Kısakürek who met with Bergson’s “Intiutionalism” in Paris rendered his Works with this philosophy and infinite existence acme. We can assume that existential concerns and intiutionism were driving forces for him. In these years, he read contemporary French poets with interest in Paris, he chose a bohemian life in order to supress his distress and mope

like the poets, such as Baudelarie, Rimbaud, Verlaine, he read. His loneliness he had had before going to Paris, continued to invade his life after returning Istanbul. Until 1934, the poet felt as if he had separated from his roots both mentally and socially and was dragged into “Nihilism”. This psychology of the poet is a point which reminds us of Existentialist. It is beneficial to have a look at his existential concerns upon his poems he rendered in different periods:

Necip Fazıl, in his poem “Geceye Şiir-3” written in 1930, was in a kind of psychology being stuck between his flesh and soul:

*“İçimde bir mahşer uğultusu var/
Ruhumdur çağırın tenimi cenge.”
Gözlerim bir kuyu, dilim kördüğüm;
Mermer bir kabuğa girip ördüğüm,
Kapansam içimden gelen âhenge”*

The artist met the former sheik of naqshbandi, Abdülhakim Arvasi in 1934. Thus, he devoted himself to a life of İslamist mentality. So the meaning of his poems transformed. The distress of the poet who devoted himself to God after 1934 resulted in not only personal problems but also social problems. As Metin Kaplan indicated that *“he is a poet who doesn't like his age and environment. The fait that the colluption of Turkish civilization against eastern civilization has made him really sorry like many othes. To Kısakürek, the reason of this colluption is not historical, social and economical conditions but the devotion of moral and fakeness of the ones who govern the country.* (Kaplan, 1992: 79).

His concerns increased because of the Islamic society he cared and Existentialist concerns. His new perspective of life caused him new problems. We can see a similar situation in Existentialists. Hence Sartre mentioned that, an existentialist person who has all the responsibility, *who has worries which is natural in such situations, has to decide for everybody in the situations of not having a guide and no moral support which is given priority, also mentions that he may live trustlessness, depression and concern in such a huge responsibility* (Foulquie, 1991:60), which this comment summarizes the situation of Necip Fazıl after 1934. Actually, in his preface of the book “Çile”, he says that it is in the quality of summarizing a situation which meets us. Actually,, at the opening page of the book “Çile”:

“(...) “In the body of society, the poet is either a foot of a royoe or lifeguide emperor as gentler and ironically dramatic (...) like our society, each meaning can be decreased the lowest and humblest level in a society, think how a poet's duty is hard and huge!..” (Kısakürek, 1992: 14). By this saying, he reflected his responsibilities and distresses.

Although his 1936 dated peom ‘Bendedir’ is written after he met Arvasi, it shows that the poet’s mode distress didnt stop. In ‘Bendedir’ he put his desperation (310) into words by saying;

*“Yaram var, havanlar dövemez merhem;
Yüküm var, bulamaz pazarlar dirhem”.*

In the poem ‘Çile’ which he wrote when he devoted himself to Islam and in which his existential worries find voice, it draws attention that he said:

*“Kaçır beni âhenk, al beni birlik;
Artık barınmam gölge varlıkta”*

(...)

*Öteler, öteler gayemin malı;
Biricik meselem sonsuza varmak”*

He expresses that his soul is full of the aim of reaching ‘the Eternity’ (Allah) and that he got rid of emptiness. In his ‘Çile’ he explains his worry for looking for ‘the Eternity’ as:

*Aylarca gezindim, yıkık ve şaşkın,
Benliğim bir kazan ve aklım kepçe,*

(...)

Her fikir içimde bir çift kelepçe” (Kısakürek: 19)

It’s obvious from these verses that N. Fazıl wants to comprehend the world/life not with his mind any more but with his intuitions, heart, and belief. Because he is aware that his mind is not capable it. When considered from this point of view, his loyalty to intuitional moral is remarkable. The place he wants to reach with this moral is the world ‘beyond’. Because inside the ideas ‘a pair of clamps’, his ego and mind, are mixed up.

One of his other worries is ‘reaching the perfection esthetically’ that this is very important his art which he dedicated to Allah. Thanks to this, syllabic meter, which has become monotonous and stuck in one pattern scientifically was rejoined with a poetic competence.

In many periods of his life he couldnt be exactly understood by the society, he was sometimes ignored by some with the names ‘Previous Poet’, ‘Poet of the Pavements’ or ‘Alone, suffering poet’, and he was tried to be restrained with the ‘loneliness’ and ‘fear’ inside the poet, ‘death’ has always been seen as a way of release. He wanted to overcome the distress, which is given to his soul by the world of matters and wanted to defeat the chaos within, so he despised the mind by saying ‘dwarf mind’ and wanted to pass to the ‘other dimension’. This caused the themes, such as ‘death’, ‘loneliness’, ‘fear’ which are often seen together with the existentialists, to be covered by the poet. In the book ‘Çile’ there are more than 50 poems, in which he accepts ‘death’ as a way of salvation. 39 of them are collected under the title of ‘death’.

While some of these 39 poems, especially which were written in 1920s, tells about fear of death of a blown, loneliness suffering man, the ones which he wrote after the year 1934 reflects his wait for the ‘news coming from the sky’, ‘Azrael’ with ‘smile’. (Kısakürek: 145)

It’s obvious that the poet lived as a believer as if he’d die at any time and he wrote poems with this psychology and he want to rejoin Allah erewhile. Especially in one of his after 1970s poems ‘Zafer Arabası’ (Kısakürek: 142) he associates the coffin with a ‘victory car’ (1972) or ‘a ship’ which is ready for launching. He accepts death as a ‘great appointment’ with Allah (1958), in the poems ‘Bayram’, ‘O Dem’, ‘Kapı’, ‘Hüner’, ‘Müjde’ and ‘Güzel Şey’ it draws attention that he states (that) he defeated the fear of death completely, he accepts that moment as a bairam or a children’s game and he is ready to welcome.

In the poem ‘O Dem’ by saying ‘*O dem çocuklar gibi sevinçten zıplar mısın? Toprağın altındaki saklambaçta var mısın?*’ (Kısakürek: 147) he invites people to not to be afraid of death.

In the poem ‘Kapı’ by saying ‘*Her kapıda ağlayıp o kapıda gülümse*’ worry of death, which was a great worry factor in his youth, expresses an obsession in the poem ‘Nasıl’ saying “*Başım çığlıklı bir çocuk, onu nasıl avutsam?*

Ne yapsam da ölümü bir saatçik unutsam? (“Nasıl”, 139);

In the poem ‘Geliyorum’ ,which he wrote in 1982, it’s obvious that death is not something fearfull and he only tries to reach the eternity and he says;

“Ey nefis keyfince dayat!

Bir çelmelik bu hayat!

Çeliyorum!”

In poems he wrote in 1983, near his death, it draws attention again that he often felt the worry of death an deven that he accepts hell as ‘bath basin for purgation’, ‘washing the fire, nursing mother’. (‘Cehennem’, Kısakürek, 1992: 351).

Individuals carrying existential concerns, either search ports to escape and refuge in a large freedom or feel himselfmeaningless, tend to lead a life of lonely isolation from the environment, or even wants to die.

Existential concerns, also “loneliness” and “fear” are important themes for Kısakürek who is always available both religious and unreligious times. Especially in the poems “Çile” and “Kaldırımlar” that we encounter; a “loneliness” sense is clear which takes the poet to a degree of “shining”.

In addition, “Korku”, “Korkuyorum”, “Vehim”, “Dönemeç”, “Ayak Sesleri”, “Açıklarda”, “Karıncı”, “Takvimdeki Deniz”, “Boş Odalarda”, “Geceye Şiir-1-2-3”, “Kaldırımlar”, ”Çile” etc. foremostly, fear and loneliness appears together in many of his poems.

Considering that some of the thematic topics for poems in “Çile”, is “Fear”, “palpitation”, “Regret”, “Isolation”, the value of this theme for the poet, the suspicions that are because of the failings of desired before, can be understood.

In his poems, even in the ones drawing attention of effusive sound and religious lyricism, it draws attention that the poems with the evergreen tragic character carrying a disastrous weather in them. For example the poems like “Sound”, “Sing in Mountains”, “Waves”, carries a weather like this.

“Çile” (1992: 16-20) poem, starts with a sound coming from “far” that provides spirit hanging between the two realm.

The poet, reflecting the arrays of the poem happening this realm’s “ordeal” to the other realm, refugees to the “surreal” factors as a part of other realm.

“Söndü istikamet, yıkıldı boşluk.

Al sana hakikat, al sana rüya!

As with the lines, he mentioned that everything like mind, out of minds, space, real or dream lost their meaning for him.

These statements can be explained by the presence of a divine power, that may approach him to “existentialists such as Unamuno, Heidegger (includes:2002, 148) that believe the existence of God.

As the existentialists, the poet tending to escape from loneliness and everybody in an alienation society, makes friends of surreal factors, searches a place among the goblins, fairies, ghosts, hunchback dwarfs, and magicians. The effort of avoiding material and facing to the meaning directs the poet to tell the invisible behind the visible; thus tries to establish a new reality and dimension.

The ghosts, goblins, fairies, the hunchbacks dwarfs wandering on the walls of the empty rooms takes attention especially in the poems titled as “Korku”.

For example, the poet declaring that his closest friends are the goblins in the poem named “Cinler”, in a deep loneliness sense, starts to see goblins and ghosts in every corner of his house with the suspicions in the poem named “Boş Odalarda”.

The sounds of winders, the ghosts and goblins wandering in the empty rooms of houses with a candle has been the repository of him. While escaping from reality and refusing to the surreal such as Existentialists, the poet, says that fairies sleeps in his room every night; makes the fairies partner of his loneliness in his poem named “Gece Yarısı”.

Admitting himself as “Blind mans buff of God, monarch of goblins” poet tells that he sees himself worthless among human but precious in metaphysical realm as “monarch of goblins”, and takes attention to the existence problem.

Tells about the skies as no bottom or “seven floor”; the questions in his mind, ask questions to the sky for the existential concerns the same as in the stories and waits answers.

Telling “Eyyedinci gök, esrarını aç!”, “Dibi yok göklerden yeter ürttüğüm”, he mentions that he sees the skies as a space searching for an answer to the existence concerns.

In his poem “Çile” the poet waiting for news from the metaphysical following him as a shadow, meaning realm, at this time: saying

“Büyücü, büyücü ne bana hıncın? /Bu kükürtlü duman, nedir inimde?”, asks for a news from “magician” for propitiation of his soul squeezing between two times and two place.

Because he sees himself as “Arzı boynuzunda taşıyan öküz?” or “Hayattan muhacir; eşyadan öksüz?”. (Kısakürek, 1992:18-19)

The poet in this poem, after saying he dropped as “Gece bir hendeğe düşercesine, birden” to the lap of reality, again with a telling aspect as in the stories, metaphysical realm/ heavens opening when saying , “Açıl susam açıl!”, “Atlas sedirinde bir mavera dede”nin oturduğunu, “sırça sarayın, ilahi yapının bin bir avizeyle uçsuz maddede yandığını” says.

The “Poetical “ of the poet that is important for not only himself but the Turkish poetry, is an indicator of his concerns on the way of being “a good slave for God” and his individual existence concerns through his lifetime. Because in his poetica will define the poem as “Poetry,mysteryand beautyofGodisheardin thesearch”. Kısakürek: *Çile*: 1992) , and will mention that he devotes his poem to “everlastingness”.

RESULTS

As well as being a great poet of Republic era of Turkish poetry, Necip Fazil is also an idea worker. Since his childhood, he has felt and reflected the anxiety and fears that are similar to those we have seen in Existentialists in his poems. The existential concerns of the poet that he felt as an individual, has turned into concerns for the community after he met the Naqshbandi Sheikh Abdulkakim Arvası and chose faithful life. Having concerns like being worthy enough to Allah and fears of dying before being a good servant to Him as an individual, he occasionally is abstracted from the items and environment as well. In one hand feeling concerns for the poetry and community, on the other hand he has his own individual concerns that he has carried since his childhood and thus he denies the substance and the truth and finds a haven in metaphysics and a surreal world. For this reason, the surreal elements like elves, fairies, hump dwarves, wandering ghosts in the walls are important in his poems. Of course it cannot be said that Necip Fazil is exactly an Existentialist. However, the similarity of his query and existential concerns to the Existentialists’ is evident. This questioning continues in the poems he has written in his late years in which his soul is expected to be more at peace as a faithful Muslim like his last poem “Zehir” as well as in those he wrote in his teenage bohemian life between the years 1923-1934.

BIBLIOGRAPHY

FOULQUIÉ P. (1991), *Egzistansiyalizm*, İletişim Cep Unv. Pub., İstanbul.

ÇETİŞLİ, Prof. Dr. İsmail (2004), *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar*, Akçağ Pub., Ankara.

KAPLAN, Mehmet, (1992), *Şiir Tahlilleri*, vol.2, Dergâh Pub., İstanbul.

KARAKOÇ, Sezai (1996), *Dişimizin Zarı*, 2.p., Dirilis Pub., İstanbul.

KISAKÜREK, Necip Fazıl (1992), *Çile*, Büyük Doğu Pub., İstanbul.

KISAKÜREK, Necip Fazıl (1999), *Cinnet Müstatili*, Büyük Doğu Pub., İstanbul.

SARTRE, Jean-Paul (Ocak 1981), “Varoluşçuluğun Savunması” (Abbr. Bertan Onaran), *Türk Dili*, vol. XLII, nr. 349, pg. 322.

THE BASIS FOR REMOVING THE ILLEGAL SEIZURE IN LAWS OF IRAN

İRAN YASALARINDA YASADIŞI MÜSADERELERİN ORTADAN KALDIRMASI İÇİN TEMEL ESASLAR

ОСНОВАНИЕ НЕЗАКОННУЮ КОНФИСКАЦИЮ В ЗАКОНАХ ИРАНА

Atefeh İBRAHİMİ*

Abstract

Before everything, it should be known that in order to protect and maintain the society system and to regard the seizure of individuals to their properties, in order to regularize, the law has supported legal seizure of individuals. So, the crime of illegal seizure, from the beginning of legislation in Iran, was mentioned as a crime, and is one of the most important crimes against properties and seizure, and of course, the claims for illegal seizure was always being supported by the civil law and the penal law, too. Like other crimes, this crime has three elements: legal, material and virtual, as in this article, after defining each, we'll discuss them all in detail. This crime is type of a crime that a lot of clients have demands to verify it in judicial system, as due to the nature and reasons to prove it during two past decades, it had some complications, as judgments of attorneys to present evidences and to accommodate them with the law faced problems. As in this article, without entering into its technical discussions, we'll discuss the functions in the case of this crime and predict solutions for this case.

Key Words: illegal seizure, immovable properties, criminal intent, belong to other

Özet

Belirtmek gerekir ki, toplum sisteminin korunması ve düzenlenmesi, özel mülkiyetin yasadışı müsaderelelerden hukuki desteklenmelerle korunmasına dayanır. Öyle ki, yasadışı müsadere İran yasalarına göre suç olarak değerlendirilir ve en

*Postgraduate student of Criminal Law and Criminology/İRAN

önemli suçlardan biri olarak kabul edilir. Diğer cinayetler gibi, bu suç da üç elementden oluşur: yasal (hukuki), malzeme ve belge. Bu makalede onlar ayrıntılı ele alınmaktadır. Bu suç öyle bir suç türüdür ki, son yirmi yıl içinde müştekilerin çoğunluğu gösterilen konuyla yargı sistemine başvurdular. Bu makalede; teknik tartışmaların neler olduğu ve onun fonksiyonları gözden geçirilmekte ve sorunun çözüm yolları açıklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: yasadışı müsadere, gayrimenkul, suç niyeti, başkasına ait.

I. Introduction:

In laws, the claim for removal the illegal seizure, no definition is presented and only the claim for removal the illegal seizure was described and some lawmakers, the contents of Single Article (act), relate to the law of removal the illegal seizure, passed on April, 1930 and Article 134 of punishment having maximum and minimum limits in 1984, and Article 2, law of verification of removal the illegal seizure in 1973 and Article 690, law of Islamic Punishments approved in 1996 have noticed as a definition for claim for removal the illegal seizure from the viewpoint of different rules, as it seems that, it cannot be considered as a comprehensive and complete definition about illegal seizure, instead, it can be considered as a description for claim for removal the illegal seizure and in this case, a definition was presented about civil procedure 158 is a suitable definition for claim for removal the illegal seizure

Of course, it should be notices that the criminology of this crime is said in punishment laws 908, 910, 911 and 913 and especially article 908 has discussed more as in fact, its performed in an ambiguous and unexpressive way that there are different and opposite understanding in the event of juridical procedures.

1-1) Definition of Illegal Seizure

Seizure means phenomenal dominance and invasion of human on a property or on an object. Indeed, the possessor person may be the owner of that property or captures that property with the permission of the owner of that property or contrary to the satisfaction of the owner, he has dominance on that property, that is, he importunately possessed that property. In fact, there's no specific definition for seizure in laws of country and only about civil law 3 5 was noted and it's said that seizure means possession, otherwise, the opposite side is proved and about procedural civil law 158 and the claim of illegal seizure, its defined in a way that "illegal seizure refers to a claim of the possessor that other person has voided the possession of his immovable properties from him without his satisfaction and claims for repossession". In Islamic Punishment Law, illegal seizure is not defined and of course, considering its legal origin, it can be defined it as "illegal invasion

over immovable property without authorization, so, possession is that mastery and authority that a person either directly or indirectly has on a property.

2) Different States of Possession

2-1) First State: Illegal Possession

Illegal possessor is a person who expels a property illegally from possession of other person with no satisfaction and he possesses it with no legal permission.

2-2) Second State: Troublemaking

Another form of possession is that troublemaker doesn't expel the property from possession of the possessor, but instead makes trouble for him and doesn't let him to use his right.

2-3) Third State: to Prevent the Right

In this case, a person prevents the authorized person to use his right and in this way, neither the person captures the property nor makes trouble for the authorized person, but prevents him to use its right.

3) Origins that form the crime of illegal possession

Like other crimes, this crime has three origins: Material, Virtual and Legal.

3-1) Material Origin:

In this origin, four subjects should be considered.

Committer act, subject of crime, property belongs to other, criminal result

3-1-1) Committer Act

Many lawyers believe that the crime of illegal possession is type of crimes that appears as an external positive act and leaving the act cannot from the material element of this crime, but, it seems that this crime, as omission of an act can also have ability of achievement and its assumed that the doer on the basis of previous agreement and contract in the case of claimed immovable property can have legal seizure and then due to forcible or contractual causes, the duration of legal possession is finished but with bad intention he has dominance on the property and of course it's stated in theory 7 /5052 dated Feb. 26, 1988 that dwelling of woman in the husband's house after divorce and after the expiry of the legal period of divorce, is unjust possession (Shahri & Sotudeh jahromi, 1998). Also, in the theory 7 /1124, dated June 07, 1981, the behavior of a tenant that after the expiry date of the rent and sending the announcement, he didn't leave the estate and doesn't vacate the estate, this is type of unjust (Zeraat July, 2005, A, 877), thus, it seems that fulfilling the crime of illegal possession in the form of the omission the act, and in the case of the existence of other origins of this crime includes bad intention and criminal intention, will be possible.

3-1-2) Subject of Crime

Considering the supervisor over legal origin of the crime of illegal possession and also the legal claim for an illegal possession, it's specified that the subject of

the crime should be an immovable property and otherwise we cannot sue the occupier for the crime of illegal possession or disturbance or for preventing the right, as of course, in a legal way and according to the verification law of preventing the crime of illegal possession approved in 2004, we can demand and pursue it via legal courts.

3-1-3) Properties belongs to other

One of the main specifications of crimes against properties and their ownership is that the property should be belonged to other and another feature and the other persons includes the legal or real person, so, everyone who subjects its property to this actions, there's no crime happened. Now, there's a question here that in the case of joint estate, the crime of illegal possession is achieved or is it possible that one of the partners did the crime of illegal possession? In this event, there are two ideas. Some believe that because every part of joint estate belongs to all partners, and it can be known as for others, so, taking any action against these properties is to act against own property (Mir Mohammad Sadeghi, 2002, pages 159-160) (Habib Zadeh, 2006, pages 69-83) but in opposite side, there are some groups that believe that because all partners have ownership, so, taking any action against these properties is to act against properties of others (Habib zadeh & Shamlo 2003, p.44). As a result, the legal logic commands that fulfillment of the origins of the crime of illegal possession, especially the element of bad intention, if this intention of the partner over the joint estates is proved, his action will be unjust.

3-1-4) Criminal Result

The crime of illegal possession is type of conditional crimes and occurrence of this type of crime depends on seizure or to introduce him or others as authorized and action in any type are illegal and unjust, because opposite to the absolute crimes that from the viewpoint of the lawmaker is to perform a criminal act is enough for fulfilling the crime but in the case of crime of illegal possession, the criminal result is to expel the estate from the former owner or the occupier.

3-2) A Virtual Origin

having criminal behavior with no intention and knowledge cannot be a crime, so, in order to know an action as a crime, in addition to fulfillment of the external act and criminal behavior, its necessary that this behavior should be together with knowledge and intention of the doer, so, crime of illegal possession is type of intentional crimes that its virtual origin is 1) knowledge of the doer relate to illegality of the action 2) lack of intention and willingness of the doer. The criminal action is result of crime and his intention, so, if the criminal intention of the occupier doesn't exist so this action is not a crime and instead by presenting a claim to the legal courts we can pursue it but if there's an intention, via penalty complain in penal courts the plaintiff can pursue it so the components of the mental origin of the fulfillment of crime of illegal possession by public bad intention and specific bad intention can be considered.

3-2-1) General Bad Intention

The general bad intention means personal intention to do a criminal action in the crime of illegal possession, the behavior of the guilty relate to the estate for others, a person who does crime of illegal possession, at the time of doing the crime should have bad intention which is called general bad intention.

3-2-2) Specific Bad Intention

The specific bad intention means to have intention for fulfilling the criminal result. The intention of unjust occupier is that to deprive the owner or the occupier of immovable property from his seizures.

3-3) A Legal Origin

In the case of examining the unjust possession, there are two procedures 1) penal procedure, which its legal articles 908,910,911 & 913 of New Islamic Punishment Act. Considering this act, neither observing one month is condition nor presenting legal plea but with planning a penal complaint in the public prosecutor's office, it begins. The article 908 from Islamic Punishment Act forms the major legal origin of this crime and article 910 of Islamic Punishment Act is a guarantee to perform the repossession of an estate that the illegal occupier after execution of the order, again take an action to occupy that estate 2) legal procedure that the complainant with no observing the administrative ceremonies and with no turn plans his demand and of course at the moment, considering the enormous files in this files, it won't be studied out of turn and its legal article 158 civil law can be pointed out here and of course before the time of approving the civil procedure regulations of public court in 2000, the reform law, and preventive law for crime of illegal possession approved in 1973, that after approving the civil procedure regulations of public court in 2000, the reform law, and preventive law for crime of illegal possession approved in 1973 was cancelled and only its article one in the field of movable estates were valid. In this procedure the legal evidences of articles 158-177, the civil procedure regulations of public court approved in 1973 is subjected to the legal courts.

4-Two recommendations and solutions to eliminate the unjust possession

Support by lawmaker from unjust possession appears in two ways: legal and penal and of course each has especial condition and specification.

4-1) to verify the legal claim for unjust possession

A claim is mentioned as legal when the subject is merely the seizures of the plaintiff means having the desired estate or authority. A support which is taken by the lawmaker in the field of legal claim to solve the unjust possession on the favor of the occupant is that with no need to the prove the ownership and to prove its former possession, he submit the claim to the court and in this case, the court with no observing the turn will study the topic and will make a decision and according to the article 161 of the civil procedure regulations, the legislator doesn't know the

ownership of the plaintiff and according to the article 161 of the civil procedure regulations, the ownership of the plaintiff will be an indication for his seizures and of course, be legal or illegal of the seizure of the plaintiff is not evidence and when the history of the plaintiff is proved, the court will pronounce the verdict of removal of the unjust seizure.

4-2) to study the penal claim for unjust seizure

On the basis of Islamic Punishment Law, article 908, unjust seizure is a crime because unjust seizure is known as guilt and the penal complain stated that in addition to the material origin that the history of the complainant and proving its ownership is necessary and having the immaterial origin of the crime is very important. Considering this point that this crime is type of intentional crime and the intention for the crime and bad intention and also the criminal result are conditions and this is while in the event of legal affair the bad intention is not a provision. So, despite this condition, the penal complain can be planned in public prosecutor's office for the place of the crime and as a result, with the issuance of being guilty, the file for proceeding will be referred to the general court. Note 1, article 908 from New Islamic Punishment Law says that the crime of unjust possession will be studied with no tum and of course because of enormous files in the courts, this type of crimes will be discussed in determined times and of course after issuance of the verdict, in the case of the removal of the crime of unjust possession the verdict will be executed and the demand for revision cannot prevent the execution. It seems that the penal way will sooner get to result. Finally, it should be noted here that in the case of the crime of unjust possession, both ways can lead to result. If it's from the legal way and through the complain, will be held sooner and immediately and there's no need to the prove the ownership and if it's through the penal way and via a complain in the public prosecutor's office not only the occupant will be deported, but also he will be punished.

5) Conclusions

In order to protect and maintain the society system and to regard the seizure of individuals to their properties, in order to regularize, the law has supported legal seizure of irividuals (Imami, 1996, p. 51). So, in the case of the crime of unjust possession is type of crimes against estates and possession that mainly with material positive action will be archived. But the possibility of the occurrence will exist as removing the action and this principle should be observed. Being owner of complainant is not necessary but this crime will be examinable with any complaint and of course there's an important point that should be considered that existence of judicial authorities in the society are because the individuals are personally not the executor when a right is voided and just the authorized people can take an action to remove the invasion and when individuals personally are the executor, the society will face to disorder.

SOURCES AND REFERENCES:

A. Books

Ardabili, Mohammad Ali, General Penal Law, 211d print, Mizan Publication, Tehran, 2001

Imami, Hassan, Civil law, 6 vols, 4th print, Islamiyeh, Tehran, 2004

Habib Zadeh, Mohammad Jafar, betray in trust in penal laws of Iran, 1 st print, Tarbiat Modares University, Tehran, 2002

Zeraat, Abbas, Islamic Punishment Law in present law, 1 st print, Ghoghnos Print, Tehran, 2005

Samari, Gholam Reza and Soroosh Sotodeh Jahromio, opinions of the law office of judicial in the field of penal issues, from 1980 till 1997, 211d print, Formal paper of country, Tehran, 1998

Katozian, Naser, introductory time of civil law, estates and possession, 1 st print, Yalda Publication, Tehran, 1995

B. Articles And Publications

- Abdol ali, necessity of preventive punishments, monthly, no. 29, p.22-27

- Habib Zadeh, Mohammad Jafar and Mohsen Eini Najaf Abadi, penal law of Iran,

professor of human sciences, no. 5, p.75-94

- Zareie, eshagh, brief looking at unjust possession, monthly of law, no.18, p.28- 30, 2008

- Zeraaat, Abbas, penal claims for unjust possession and enter to another estate,

Magazin kanoon, Attorneys of central court, no. 19&20 p.69-87

**İKİ TÜRKMEN ŞAİRİ:
MAHDUMKULU FERAĞI VE YUNUS EMRE**

**ДВАТУРКМЕНСКОГО ПОЭТА:
МАХДУМКУЛУ ФЕРАГИ И ЮНИУС ЭМРЕ**

**TWO TURKOMAN MINSTRELS:
MAHDUMKULU FERAĞI AND YUNUS EMRE**

Hayrettin İVGİN*

Özet

2014 yılı; Türkmen Şairi Mahdumkulu Ferağî'nin doğumunun 290. yıldönümüdür.

Türkmenistan'ın Göklen uruğunun Gincan denilen yerde doğduğu bilinmektedir. 50 yada 57 yıl yaşadığı sanılmaktadır. 1724 yılında doğduğu 1774 yada 1738 yılında öldüğü tahmin edilmektedir.

Makalede; Mahdumkulu Ferağî ile Yunus Emre karşılaştırılmaktadır. İkisi de Türkmen'dir. Her ikisi de halk tarafından sevilir ve halk dili ile şiirlerini yazarlar. Her ikisi de Müslümandır ve mezhepler üstüdürler. Türk dünyası içinde çok sevilirler ve halk edebiyatının klaskleri olarak kabul edilirler.

Anahtar Kelimeler: Mahdumkulu Ferağî, Yunus Emre, Türkmen, halk dili, halk halk edebiyatı

Abstract

2014 is the 290th anniversary of the birth of Turkoman minstrel Mahdumkulu Ferağî.

He is known to be born in Gincan, a place of Göklen dynasty of Turkmenistan. He's thought to live 50 or 57 years. It's assumed that he was born in 1724 and died in 1774 or 1738.

In the paper, Mahdumkulu Ferağî and Yunus Emre are compared. Both of them are Turkoman. Both of them are loved by the society and write their poems with folk language. Both of them are Muslims and beyond cults.

* Araştırmacı-Yazar. Ankara/TÜRKİYE

They are loved so much in Turkic world and their works are accepted as the classical work of folk literature.

Key Words: Mahdumkulu Feraġi, Yunus Emre, Turkoman, folk language, folk literature.

Mahdum Kulu, 1730'lu yıllarda doğmuş 1780'li yıllarda ölmüştür. Elli yıl yaşamıştır. Doğum ve ölüm tarihleri çok değişik olarak gösterilmektedir. (1733-1783) ve (1733-1790) yılları arasında yaşadığı çeşitli kaynaklarda ifade edilmektedir. Ama Türkmenistan'da 1733 yılında doğduğu geniş bir kabul görmüştür. O sebeptendir ki 1983 yılı doğumunun 250. yılı olarak ilan edilmiş ve bu yıl içerisinde çok geniş faaliyetler gösterilmiştir. Ölümünü de pek bilemiyoruz. Çünkü, 50 yıl mı yoksa 57 yıl mı yaşadı, tereddütler var. Buna göre; ya 1783 yılında veya 1790 yılında ölmüş bulunuyor.

Türkmenistan'ın Göklen uruğunun yaşadığı Gincan (Hazer Denizi'ne dökülen Etrek Çayı civarında bir yer) denilen yerde doğmuştur. Gerkez kabilesinden Devletmehmet Azadi'nin oğludur. Buhara ve Hiyve'de iyi bir medrese öğrenimi görmüştür. Arapça'yı, Farsça'yı ve edebi doğu Türkçesini öğrenmiştir. Nizami, Sadî, Fuzulî, Nevaî gibi Türkçe'nin ve Farsça'nın klasiklerini öğrenmiş ve tanımıştır.

Türkmenistan, Özbekistan, Afganistan ve İran'ın bir kısmını dolaşmıştır.

Mahdum Kulu, Türkmenler tarafından son derece sevilir. Bizde Yunus Emre ne ise onlarda Mahdum Kulu odur.

Sevilmesinin tek sebebi yalnızca Türkmen edebiyatının en büyük şairi olması değildir. İyi bir şair olması da çok sevilmesine bir sebeptir ama, en önemlisi yaşadığı devirden bugüne kadarki ideal bir Türkmen tipinin 18. yüzyıldaki temsilcisi olmasıdır. Şair hem Türkmen edebiyatının şiir yapısına uygun sözler söylemiş, hem Türkmen-İslam ruhunu aksettirmiş, hem de Türkmen birliğini terennüm etmiştir.

İşte onun “Türkmenin” dönerayaklı şiiri Türkmen tipini nasıl tanımlıyor? Bu şiirde görmekteyiz.

TÜRKMENİN

Ceyhun bile bahri Hazar arası,
Çöl üstünden öser eli Türkmenin;
Gül gunçası gara gözüm garası,
Gara dağdan iner sili Türkmenin.

Hak sılamış bardır onun sayesi,
Çırpınşar çölünde neri, mayası,
Renk-be-renk gül açar yaşıl yaylası,
Gark bolmuş reyhana çöli Türkmenin.

Al yaşıl bürenip çıkar perisi,
Kükreyip berk urar anberin ısı,
Beg, töre, aksakal yurdun eyesi,
Küren tutar gözel ili Türkmenin.

Ol merdin oğludur, mertdir pederi,
Göroğlu gardaşı, serhoşdur seri,
Dağda, düzde kovsa, sayyatlar diri.
Alabilmez, yolbars oğli Türkmenin.

Könüller, yürekler, bir bolup başlar,
Tartsa yığın, erer topraklar daşlar.
Bir sofrada tayyar kılınsa aşlar,
Göteriler ol ikbâli Türkmenin.

Könül hovalanar ata çıkanda,
Dağlar la'le dönergiya bakanda,
Bal getirer, çoşup derya akanda,
Bent tutdurmaz, gelse sili Türkmenin,

Garip galmaz, dövüş günü har olmaz,
Gargışa nazara giriftar olmaz,
Bülbülden ayrılıp, solup saralmaz,
Dâyim anber saçar güli Türkmenin.

Tîreler gardaşdır, Urug yarıdır,
İkbâllar ters gelmez Hakk'ın nurudur,
Mertler ata çıkırsa savaş sarıdır,
Yav üstüne yörer yolu Türkmenin.

Serhoş bolup çıkar, ciğer dağlanmaz,
Daşları sındırar, yolu bağlanmaz,
Gözüm gayra düşmez, gönül eğlenmez,
Mağtumlulu sözler tili Türkmenin.

Bazı şiirlerinde Piragî (Firakî=Ferağî) mahlasını da kullanmıştır. Ve Anadolu'daki bazı âşıklarda olduğu gibi “bâdeli âşık”lardandır,

Mahdum Kulu ile ilgili olarak Türkiye'de fazla çalışma yapılmamıştır. İlk kitap Şeyh Muhsinî Fani'nin¹ (namı diğer Hüseyin Kâzım Kadri-Şeyh Muhsiddin

¹ Şeyh Muhsini Fani'nin asıl adı Hüseyin Kazım Kadri'dir. 1870 yılında İstanbul'da doğmuş, 1934 yılında Tarsus'ta ölmüştür. Din, felsefe, iktisad, ziraat, dil, edebiyat gibi çok çeşitli alanlarda yazılar yazmış ve 60'a yakın eser vermiştir. En önemli eseri “*Türk Lügati*”

Fanî diye de anılır) H. 1340 yılında İstanbul'da eski harflerle yayımladığı “Mahdumkulu Divanı ve Yedi Asırlık Türkçe Bir Manzume” adlı kitaptır². Bu kitap; Vambéry'nin 1879'da yayımladığı (bu kitabın 1873 yılı baskısı da bulunuyor) “Voyages d'un faux derviche dans L'Asie Centrale de Theran a Khiva, Bukhara et Samarkand” adlı kitaptan da faydalanılarak hazırlanmıştır³. Vambéry'nin bu kitabı; ilk defa Vakıf Matbaası tarafından eski harflerle 1928 yılında İstanbul'da “Bir Sah-

ve “*Mahdumkulu Divanı*”dır. (M. Şakir Ülkütaşır, Hüseyin Kazım Kadri”, Türk Dili Dergisi Cilt: 1, Şubat 1952, Sayı: 5,24-26 s.)

² Şeyh Muhsini Fani, Mahdumkulu Divanı ve Yedi Asırlık Bir Türkçe Manzume, İstanbul 1340 H. (Eski yazı)

³ Arminius Vambéry, Voyages d'un faux derviche dans L'Asie Centrale de Theran a Khiva, Bukhara et Samarkand par ie grant desert Turkomen (İngilizceden Fransızcaya tercüme; Emile Daurand Forgues). Paris Libraire Hachette C.ie 1873. (İkinci Basım 1879 Paris) 404 s +34 gravür + 1 harita 8°.

Kendisi bir protestan olan Macar Musevisi Herman {Arminius) Vambéry'nin dilbilimine olan aşın eğilimi onu Doğu ülkelerine gezi yapmaya yönlendirmiştir. 1857'de İstanbul'a gelmiş yıllarca Türk ailelerinin yanında kalmış, Türkçe'yi ve Türk adetlerini öğrenmiş, İslamı incelemiştir. Müslüman okullarında ve kitaplıklarda araştırma ve İnceleme yaparak Doğu kültürünü öğrenmiştir, kendisinin artık bir “Efendi” olduğunu söyleyerek, “Reşid” takma adını kullanmaya başlamıştır. 1858'de “Türkçe-Almanca” bir sözlük yayımlamıştır. Macar Akademisi'nin bilimsel dergilerinde “Türkçe ve Macarca'nın akrabalıkları” konusunda yazılar yazmıştır.

Macarca'nın Tartarca mı yahut Fin dilinden mi geldiğini aramak ve doğu diyalektiklerini incelemek üzere 1861 yılında kendisine derviş görüntüsü vererek Türkistan yolculuğuna çıkmıştır. Gezisi sırasında gezdiği yerlerin sosyal ve politik durumlarını, örf ve adetlerini, etnik grupların karakterlerini çok gerçekçi biçimde anlatmıştır. Yan aç durumda ve parça parça olmuş elbiseler içinde, bir sürü belalı ortamlar yaşayarak, işkence görerek; İran'a, Hazer Denizi'nin doğusundaki Hiyve'ye, Buhara'ya ve Semerkand'a gitmiştir. Herat yoluyla İran'a ve oradan da Avrupa'ya dönmüş, 1865 yılında bu geziyi yayımlamıştır. {Alâattin Eser 7. Kitap Müzayedesi Katalogu, Kitap Tanıtımları: Erol Özbilgen, Özener Matbaası, İstanbul 1993. 44-45 s.)

İ. Gündoğ Kayaoğlu'nun koleksiyonunda gördüğüm bu kitapta Vambéry; Türkmenistan'lı Şair Mahdum Kulu'ndan da söz etmektedir.

Kitap; müstear adı “Old Nick” olan Emile Daurand Forgues tarafından 1865 yılı baskısı esas alınarak Fransızca'ya çevrilmiştir. Çevirmen E.D. Forgues, kendisi de bu kitaba notlar ilave etmiştir, iki kısım ve 24 bölümden oluşan kitap; bol gravürleriyle, psiko-sosyal bir bilim kitabıdır.

te Derviş'in Asya-i Vustâ'da Seyahati" adıyla Türkçe'ye çevrilerek yayımlanmıştır⁴. En son baskı ise Ses Yayınları tarafından yapılmıştır⁵.

Şeyh Mahsini Fani'nin yayımı hatalarla doludur. Ancak, Mahdum Kulu ile ilgili ilk yayım olması açısından önemlidir.

Kitapta, Şeyh Fani şair hakkında şöyle söylüyor:

"Şair Türkmen âleminde perverde olmuş ve o muhitin sade ve külfetten âri tarz-ı hayatından başka bir şey görmemiştir. Parmak hesabıyla söylediği manzumlar basit ve sade tasavvurlardan ibarettir."

Kitapta ayrıca, Türkmen kelimesinin etimolojik yapısı belirtiliyor. Çağatay dilinin özellikleri ve divandan seçilmiş 21 manzumenin incelenmesi yer alıyor.

Kitabın bir yerinde Mehmet Emin Bey'in görüşlerine de yer veriliyor Mehmet Emin Bey şöyle söylüyor:

"Tekelülerden Mahdum Kulu namında bir de meşhur şair türeyip Teke azimi meyanine ismini ilave eylemiş ve gayet güzel eş'arıyla kendi kabilesinin fezailini ortaya koymuştur."

Şeyh Mahsuni Fani, Mahdum Kulu'nun XVIII. yüzyılda yaşadığı, Gökten uruğundan olduğunu belirtiyor ve şunları söylüyor:

"Mahdum Kulu, her manasına bir şark şairidir. Fakat, biz kendisine bu hakiki sıfatı verdiğimiz zaman onu şarkın büyük lâyemüt şairlerine benzetmek istediğimiz zannetmemelidir. Bu Türkmen şairi, Asya'nın ümran ve irfanından uzak kalan bir yerinde doğmuş ve tabiatın aguş-i tenhaisinde yaşamış ve ölmüş bir adamdır. Samimiyet ifadesi safvet-i ahlâkiyesinin en vazih bir delili olduğu gibi tasavvurlarında görülen sadelik, âmâl ve nissiyatındaki itidal, müdafaa ettiği adâb-ı içtimaiyye ve ahlâkiyye ruhunun ve dimağının büyük ulvi hislere bigane olmadığını gösterir. Daima payân olduğu ye's ve numidi, yaşadığı âlemin intibaatındandır. Rikkat-i hissiyet ve samimiyet-i kalbîyesiyile, ciddiyet-i ahlakıyla karşımıza çıkan Mahdum Kulu, mensup olduğu âlemin itiyadlarından uzaklaşmış ve şüphesiz ruhen ve manen yükselmiş bir adamdır. Bizim şairimiz sade ve samimi bir adamdır, daima böyle görür, böyle söyler ve böyle ister."

Şeyh Muhsini Fani, Mahdum Kulu ile ilgili görüşlerini şöyle belirterek kitabını tamamlıyor:

"Mahdum Kulu divanının Türk edebiyatı arasında lisan ü şahsiyet itibariyle bir mevki-i mahsusı vardır. Bu eseri de Ahmet ü Yusuf, Zerkum Şah, Tahir ü Züh-

⁴ A. Vambéry, *Bir Sahte Derviş'in Asya-i Vustâ'da Seyahati*, Vakıf Matbaası, İstanbul 1928 (Eski yazı)

⁵ Arminius Vambéry, *Bir Sahte Derviş'in Orta Asya Gezisi*, (Hazırlayan: N. Ahmet Özalp). Ses Yayınları Tarih: 4, Seyahatnameler 2. Prestij Matbaası. İstanbul 1993. 229 s + 2 resim.

re, Hemrâh, Köroğlu, Kaplan Batır, Hırmendili Seyyid Battal, Türklüg Acaip, Mızrap Şah ve emsali arasında Türk lisanına aid bir abide addedebiliriz.”

A. Vambery'nin “Bir Sahte Dervişin Asyayu Vustada Seyahati” adlı eserindeki görüşleri de şöyledir:

“*Bahsi tabir olunur ki teganni ederken Dutare isminde iki telli bir nev tanbur dahi çalarlar. Eş'ar-ı mezkureden bazıları hakikaten güzel olup ezcümle Mahdum Kulu nam şâhsın asar-ı şî'riyyesi zikr ve beyana şayandır.*”

Şeyh Muhsini Fani'nin yayımladığı bu divan Ahmet Doğu tarafından bitirme tezi olarak yeni harflere çevrilmiştir. Ancak Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Prof. Dr. Saadet Çağatay nezaretinde 1971 yılında yapılan bu tez yayımlanmamıştır⁶.

Şeyh Muhsini Fani'nin yayımladığı kitabın sonuna “*Yedi Asırlık Bir Manzume*” bölümü eklenmiştir. Bu manzume Alt adında bir Türk şairinin yazdığı “*Kıssa-i Yusuf*”un bir kısmıdır. Divan hakkında Zeki Velidi'nin *Türkiyat Mecmuası*'nda tenkidli bir yazısı çıkmıştır⁷.

Mahdum Kulu ile ilgili Türkiye'de iki kitap yayımlanmıştır. Bunlardan birisi 1990 yılında İrfan Ünver Nasrattınoğlu'nun yayımladığı “*Görkemli Türkmen Ozanı Mahdumkulu*”⁸, ikincisi Himmet Biray'ın Kültür Bakanlığı'nca 1992 yılında yayınlanan “*Mahdumkulu Dîvanı*”⁹ adlı kitaplardır. Nasrattınoğlu'nun kitabında Mahdumkulu'nun hayatı, 61 şiiri ve 1 adet Durdu Şair ile karşılaşması bulunuyor. Biray'ın kitabında ise; 18. yüzyılda Türkmenlerin durumu ve Türkmen edebiyatı hakkında bilgiler ile Mahdumkulu'nun hayatı, edebi kişiliği ve hakkında yapılan yayınlar konusunda açıklamalar bulunmaktadır. Kitapta her türden seçilmiş 304 şiir yer almaktadır.

Prof. Dr. Fuad Köprülü “*Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*” adlı eserinde şunları söylüyor:

“*Ceyhun ve Hazar Denizi arasında Belh ve Herat ile Esterâbad'a kadar uzanıp giden ekseriyetle üzerinde oturulmayan ve geniş bir alan üstünde yaşayan Türkmen kabileleri üzerinde de Ahmet Yesevi'nin te'sirferini görebiliriz. Sosyal seviyeleri bakımından edebiyatları halk edebiyatından daha yukarıya çıkamayan ve Bahşı'ların, yani saz şairlerinin inşad ve teganni ettikleri bir takım halk şiirleriyle bedî ihtiyaçlarını te'min ve tatmin eyleyen bu Türkmenler, eskidenberi Dede Kor-*

⁶ Ahmet Doğu, *Mahdum Kulu Divanı*. Ankara 1971, 53 s. (A.Ü. DTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Bitirme Tezi. DTCF Kitaplığı Edebiyatı B.T. 369).

⁷ Zeki Velidî (Togan), “Mahdum Kulu Divanı”, *Türkiyat Mecmuası*. Cilt: 2, 1926, 465-474 s. (Eski yazı).

⁸ İrfan Ünver Nasrattınoğlu. *Görkemli Türkmen Ozanı Mahdumkulu*, Özen Matbaası, Ankara 1990 76 s.

⁹ Himmet Biray, *Mahdumkulu Divanı*, Kültür Bakanlığı Yayınları: 1398, Türk Dünyası Edebiyat Dizisi: 29. Türk Tarih Kurumu Basımevi. Ankara 1992. XXII+ 538 s.

kut hikayeleriyle beraber, Ahmet Yesevî ve takipçilerinin mutasavvıfane Hikmet'lerine de büsbütün yabancı değildiler. Onların adeta kudsî bir mâhiyet verdikleri Halk şairi Mahdum Kulu'nun şiirlerinde, Ahmet Yesevî te'siri -önce Vambery'nin pek doğru olarak söylediği gibi- göze çarpmamak mümkün değildir. Hemen hemen bundan bir buçuk asır önce hayatta olup, elinde sazı İle Mâverâünnehr'i ve İran'ın kuzey taraflarını gezen bu Nakşbendî dervişi, bugün bile Türkmenlerin en büyük şair-mutasavvıfı sayılır. Halk kahramanları vasfında "alaman" yani aşiret kavga-ları hakkında, hülâsa günlük hayattan mülhem olarak yazdığı parçalarda Azer-baycan ve Anadolu'nun âşıkları gibi çok mahalli manzumeler vücûde getirmiş olan bu şair, tasavvufî-ahlakî şiirlerinde de tamamiyle Ahmet Yesevî ruh ve edasını gösterir: Dünyanın fâniliğini, mü'minlere asıl âhiret için çalışmak lazım geldiğini, Allah aşkı ile gönlünün çırpındığını, hak yolunda dem çeken hakiki dervişlerle yoldaşlık etmek istediğini söyler; ibadet e ta'at, lüzumunu, fenalıklardan sakınmayı, iyi huylara sahip olmak lazım geldiğini ve daha birtakım ahlaki esasları öğretmeye ve telkine çalışır; halbuki bu, tamamiyle Divan-ı Hikmet'te telkin edilen şeylerdir. İşte, pek iyi görülüyor ki, Hoca Ahmet Yesevî, Türkmenlerin halk şairleri üzerinde de kuvvetle te'sir etmeğe muvaffak olmuştur¹⁰."

Prof Dr. Fuad Köprülü "Türk Edebiyatı'nın Menşei" adlı yazısında; "XIX. asırda Türkmenler arasında büyük şöhret kazanan Mahdum Kulu, İslamiyetten önceki eski Türk rahip-şairlerinin İslamlaşmış bir şeklinden başka bir şey değildir." diyerek ona rahip-şair sıfatını vermiştir¹¹. Fuad Köprülü; hem bu yazısında, hem de "Bahşi" adlı yazısında Vambery'nin "Bir Sahte Dervişin Asya-yı Vustâ'da Seyahati" adlı eserinden Mahdum Kulu ile ilgili alıntılarda bulunmaktadır¹².

Mahdum Kulu ile Yunus Emre'nin ne ilgisi var? Aralarında aşağı-yukarı 500 yıl fark olan bu iki şairi niçin karşılaştırıyoruz?

Türk halk şiirinin kaynağı ve en ünlüsü olan Yunus Emre, Türkiye'de ne ise, aynı niteliklere sahip Mahdum Kulu da Türkmenistan'da odur.

Herşeyden önce, her iki şair de Türkmen'dir. Her ikisi de Türkçe'yi ve dili çok iyi kullanırlar. Her ikisi de samimi birer Müslümandır. Ama, her ikisi de İslamlığı

¹⁰ Prof. Dr. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (Gerekli Sadeleştirmelerle ve Bazı Notları İlavelerle Yayımlayan: Dr. Orhan F. Köprülü), 4. Baskı (I. Baskı İstanbul 1919-11. Baskı Ankara 1966, III. baskı Ankara 1976). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. Ankara 1981. 177-178 s.

¹¹ Fuad Köprülü "Türk Edebiyatının Menşei", *Milli Tettebbu'lar Mecmuası*, Cilt: II, Nu: IV. Eylül Teşrinievvel 1331 (Eylül-Ekim 1915) 5-78 s. (Aynı yazı; "Edebiyat Araştırmaları. 2. Baskı. Ankara 1986. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu T.T. Kurumu Yayınları: VII. Dizi-Sa. 47. Makaleler Külliyyatı I" adlı kitabın 49-130 sayfaları arasında da yayımlanmıştır.)

¹² Fuad Köprülü, "Bahşi" maddesi. *İslam Ansiklopedisi*. Cüz-13. Maarif Matbaası. İstanbul 1942. 233-238 s. (Aynı Yazı; "Edebiyat Araştırmaları 2. Baskı, Ankara 1986, Türk Tarih Kurumu Basımevi Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu T.T. Kurumu Yayınları VII. Dizi-Sa 479. Makaleler Külliyyatı I" adlı kitabın 145-156. sayfaları arasında da yayımlanmıştır.)

dinler üstü olarak görmezler. İslamlığı bir Hak dini olarak bilirler. Hak dininin kitaplarını da (Tevrat, Zebur, İncil, Kur'an) kutsal kabul ederler,

İşte bu sebebledir ki Yunus Emre ile Mahdum Kulu evrensel bir nitelik taşırlar. Ahmet Yesevî de böyledir.

Yunus Emre ve Mahdum Kulu dinler üstü değıllerdir ama her ikisi de mezhepler üstüdür, bütün mezhepleri kucaklarlar İslamda ayrılık gözetmezler.

Yunus Emre Türkiye'nin, Mahdum Kulu Türkmenistan'ın ama her ikisi de Türk dünyasının en büyük şairi ve sevilenidir.

Her ikisi tasavvuf görüşünü taşırlar. Her ne kadar Mahdum Kulu daha çok din dışı şiirlerle meşgul olduğu görülürse de tasavvufla ilgili şiirlerinde Yunus Emre'ye çok yakın düşünceler taşır.

Her iki şairimiz de evrensel bir nitelik taşır. Şiirleri bütün dünyanın insanlarının ahlak anlayışlarına yansır. İyi bir dünya insanını tanımlarlar.

Bu sebebledir ki her ikisi de kendi edebiyatları içinde klasikleşmişlerdir. Ve her ikisi de yalnız halk içinde değil, aydın zümre içinde de anılmış ve yaşamıştır. Buna rağmen, her ikisi de halk tipi insanı temsil eder. Çünkü yoksuldurlar ve gariptirler.

**МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛ МӘСЕЛЕСІН ШЕШУДЕ
ҚОҒАМДЫҚ ҚАТЫНАСТЫҢ МАҢЫЗЫ**

DEVLET DİLİ SORUNUNU ÇÖZMEKTE TOPLUMUN ROLÜ

**THE SOCIETY'S ROLE IN SOLVING THE STATE
LANGUAGE ISSUE**

Nazgül İLYASSOVA* -Gülcan SAPAEVA**

(ильясова назгүл бөлтірікқызы)- (сапаева гүлжан едігеқызы)

Özet

Kazakistan, çok uluslu bir devlettir. Üstelik ülke 70 yıl boyunca Sovyetler Birliği'nin etkisinin altında kalmış ve şehir halkı bu zaman içerisinde Ruslaşmıştır. Bu nedenle devletimizde dil sorunu gündemin önemlilerinden biridir. Egemenliğimizi aldığımız andan itibaren bu sorunu dile getirmeyen, yazmayan kalmamıştır. Hatta gerekli çalışmalar hala yapılmaktadır. Kazakçayı okullarda, üniversitelerde öğretmenin yetersizliğinden ülkemizin bütün eyalet merkezlerinde, ilçelerinde "Dil öğrenim merkezleri" aracılığıyla yaygınlaştırma kararı alınmıştır.

Hükümet bütün Kazakistan Cumhuriyeti halkının devlet dilini çok iyi derecede ve ücretsiz öğrenmesi için gerekli çalışmaları yapmaktadır; hem organizasyon hem de teknoloji açısından yardımını sunmaktadır. Devlet çalışanlarına, orta yaştaki insanlara ve dil öğrenmek isteyen herkese devlet dilini öğrenmenin uluslararası ve Avrupa dil öğrenim standartlarına göre Kazakçayı öğretmenin üç kurlu, beş kurlu sistemini uygulanmaktadır. Onlar devlet dilinin yaygınlaşmasına neden olup iyi adımların atılmakta olduğunu göstermektedir. Eğer herkesin toplu bir şekilde devlet dilinde konuşmasını ana hedefimiz olarak görüyorsak her Kazakistan vatandaşını bir araya getirerek onun devlete sevgisini ve

* "Тіл" Меркези Öğretmeni/KAZAKİSTAN

«Тіл» оқу-әдістемелік орталығының оқытушысы

** El-Farabi Kazak Milli Üniversitesi Öğretim Görevlisi. Almatı/ KAZAKİSTAN

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің оқытушысы

ilgisini arttırmamız lazım. Onun için herkesin ilgisini çekecek reklamları sık sık göstererek sosyal ortamda yaratıcı sosyal videolar paylaşmakta fayda vardır.

Anahtar Kelimeler: dil meselesi, yetersizlik, öğretim, sorumluluk, kitab kalitesi

Resume

Kazakhstan is a multinational State. Moreover, the country remained under the influence of the Soviet Union 70 years long, and the people of the city during that time Russified. For this reason, the language issue is on the agenda is one.

If everyone in a collective way, the way we see the State as the main goal is to bring together his love for every citizen of Kazakhstan, the State and the need to broaden the interest. For her catchy ads often are sharing social social environment by demonstrating creative videos.

Key Words: matter of language, disability, teaching, responsibility, quality books

Тәуелсіздік алғанымызға жиырма жылдам астам уақыт болды. Салиқалы саясаттың арқасында осы жылдардың ішінде мемлекетімізде көптеген жұмыстар жүргізілді. Осы жұмыстардың бірі және бірегейі – тіл мәселесі болып табылады. Себебі халық тәуелсіздігінің ең басты белгісі – оның ана тілі және ұлттық мәдениеті. Ана тілі, ұлттық мәдениеті жоқ ел өз алдына жеке мемлекет болып өмір сүре алмайды. Дүние жүзіндегі барлық халық тәуелсіздікке ұлттық қадір-қасиетін, мәдениетін және ана тілін сақтап қалу үшін ұмтылады. Сондықтан кез-келген мемлекет өзінің аумақтық салт-дәстүрін, ана тілін ерекше қорғайды.

Қазақстан Республикасы Конституциясының «Тіл туралы» Заңының 4-бабында: «Қазақстан халқын топтастырудың аса маңызды факторы болып табылатын мемлекеттік тілді меңгеру – Қазақстан Республикасының әрбір азаматының парызы» деп жазылған. Мейлі орыс, мейлі кәріс, мейлі ол қазақ болсын осы айтылған парызды естен шығармауы қажет.

Қазақстан көп ұлтты мемлекет. Онымен қоса жетпіс жыл отаршылдықтың салдарынан қала қазақтарының орыстануына байланысты біздің мемлекетімізде тіл мәселесі өзекті болып табылады. Егемен ел болғалы аталмыш мәселе айтылып та, жазылып та, сонымен қатар қажетті жұмыстар атқарылып та келеді. Атап айтар болсақ: Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 1 ақпанындағы №922 Жарлығымен бекітілген «Қазақстан Республикасының 2020 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспары», «Мемлекеттік бағдарламалардың тізбесін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 19 наурызындығы №957 Жарлығы, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2007 жылғы 21 қарашадағы

№1122 қаулысымен бекітілген тұжырымдамасы, Тілдерді қолдану мен дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламалары т.б негіз бола алады.

Бұл бағдарламалардың басты мақсаты – Қазақстанда тұратын барлық этнос өкілдерінің тілін сақтай отырып, ұлт бірлігін нығайтудың маңызды факторы ретінде саналатын мемлекеттік тілді балабақша, мектеп, жоғарғы оқу орындарында, мемлекеттік қызмет пен қоғамдық-саяси, әлеуметтік кәсіпкерлік саласында батыл қолданысқа енгізіп, қазақстандықтардың өмірлік қажеттілігіне айналдыру.

Қазақ тілін мектепте, жоғарғы оқу орындарында оқыту жеткіліксіз болғандықтан еліміздің әрбір облыс орталықтарында, қала берді аудандарында тіл үйрету орталықтары жұмыс жасап жатыр. Үкімет Қазақстан Республикасының барша азаматтарының мемлекеттік тілді еркін және тегін меңгеруіне қажетті барлық ұйымдастырушылық, материалдық-техникалық жағдайлар жасап отыр. Мемлекеттік қызметкерлерге, ересектер мен жеке тіл үйренуші тұлғаларға мемлекеттік тілді үйренудің халықаралық және еуропалық тіл үйрету стандарттарына сай қазақ тілін үйретудің үшденгейлік, бесденгейлік жүйелері қазіргі кезде Қазақстан Республикасының мемлекеттік тілді үйрету саласында іргетасы қаланды деп айтуға болады.

Тілдерді дамыту, мұрағаттар және құжаттама басқармасының «Тіл» оқу-әдістемелік орталығы мемлекеттік тілді үйретудің үш деңгейлік жүйесін қалыптастырып, мемлекет қызметкерлерді және жеке тіл үйренуші азаматтарды оқытады. Тіл үйренушілерге қажетті барлық жағдай жасалынған. Атап айтар болсақ, кабинеттер заманауи технологияға сай құрал-жабдықтармен, түрлі оқулықтармен жабдықталған. Интерактивті тақта, магнитті тақта, электронды оқулықтар тілді меңгерту барысында тиімді әдіс-тәсілдерді қолдануда оң нәтижесін беруде. Мемлекеттің жасаған игі істерін тыңдаушылар санының жылдан-жылға өсуінен көруге болады. Тыңдаушылардың қазақ тіліне деген қызығушылығының өскенін сабақ барысында байқауға болады. Қазақ тілінің үндесе байланысатындығы, лексикалық қорының молдығы және оның көне дәуірден бастау алатындығы кез-келген тыңдаушыны бейжай қалдырмайды. Ең бастысы мемлекеттік тілге деген құрметі, оны үйренуге деген құштарлығы оқытушыларды қуантады.

Дегенмен, қазақ тілінің деңгейі 1991 жылдан едәуір алға жылжыды десек те, біз күткен нәтиже көпшілікті қанағаттандырмай отырғанын жасырмаған жөн. Оған не себеп? Осы сұрақтың жауабын іздеп көрелік. Заң бар, тілге қатысты арнайы саясат бар және қазақ тілін меңгеруге байланысты жасалған жобалар мен бағдарламалар жеткілікті. Сонымен қатар, тегін және ақылы орталықтар жұмыс жасауда. Оқулықтардың саны мен сапасына кінәрат таба алмайсыз. Сабақ оқыту барысында тыңдаушыларды лексика-грамматикалық тақырыптарды ұштастыра отырып, лексикалық қорын молайтуға тырысамыз. Белгілі бір сөздер мен сөйлемдерді меңгергеннен кейін тыңдаушылар өзара

сұхбат жасауға тырысады. Тек аудиторияда ғана емес, қоғамдық орындарында да пайдалану арқылы жаттығулар жасауы үшін тапсырмалар беріледі. Аталған тапсырма бойынша бір тыңдаушы автобуста қазақ тілді жүргізушімен тілдесуге әрекеттенген. Тіл үйренуші: «Кешіріңіз, келесі аялдамадан түсуге болады ма?» - деп сұрапты. Жүргізуші: «Да!» - деп, жауап берген. Дүкенге барып: «Маған бір келі қант беріңіз және нан беріңіз!» - деген ұсынысына да орысша жауап алған. Тағы бір тыңдаушы қазақша сөйлеуге әрекеттенгенде, «Орысша сұрай бер, орысша сөйлей аламыз,-» деген жауап алған. Немесе жіберген қатесіне күліп, түзеуге тырысқан. Қай орыс сіздің жалғаулардан не басқадан жіберген қатенізге күледі немесе түзеді. Керісінше сіздің айтқаныңызды аяғына дейін байыппен тыңдап, сұрағыңызға жауап беруге тырысады. Бір жіберген қатенізді келесі жолы жібермеуге, білмегеніңізді үйренуге тырысасыз. Ал бізде бәрі керісінше жағдайлар орын алады. Олардың айтуынша қазақша үйрену үшін, тек қазақша сөйлейтін орта керек. Қалада қазақтардың өзі орысша сөйлеуге дағдыланған. Тіпті қазақпен қазақтың өзі орысша сөйлеуге тырысады. Бұл құбылыс өзгелердің қазақша үйренуіне кедергі келтіретіндігін айтады. Бұл сөздің де жаны бар. Қазақша сөйлеуге талпынған үйренушіге көмек берудің орнына, өзіміз тосқауыл қоямыз. Сөйте тұра қазақ тілі қашан дамиды деп шағымданамыз.

Егер баршаның жаппай мемлекеттік тілде сөйлеуі басты мақсат болып табылса, әрбір қазақстандықтың патриоттық сезімін, мемлекеттік тілге деген сүйіспеншілігін және де қызығушылығын арттыру қажет-ақ. Ол үшін күнделікті қызықты жарнамалар мен әлеуметтік роликтер арқылы ынталандыру мақсатқа жетуге себепші бола алады. Өйткені қазіргі таңда газет-журнал оқитын оқырманнан көрі, отандастарымыз интернетте, көгілдір экранның алдында уақытын көп өткізуді жөн көреді. Ол да заманның талабы. Шетелден келген бір азамат: «Мен қазақша үйрендім, «привет», «пока», «как дела?» - деген екен. Мұндай жағдай қайталанбас үшін, мемлекеттік тілге деген сүйіспеншілікті әркім өзінен бастап, Отан алдындағы жауапкершілігін сезіне білуі тиіс. Білетін орысшамыз шамалы болсада, орыс тілінде сөйлесуге тырысатын қазақтарды керісінше өз тілін өзгеге үйретуге шақыруы қажет. Қазақша үйренуге талпынған үйренушіге үйретуден жалықпайық. Бұндай ұлттық маңызы жоғары дүниені тек қана биліктің мойнына арта салып, билік айналысуы тиіс десек, онда қателескеніміз. Министрліктер мен тіл саласында әрекет ететін мемлекеттік органдардан бөлек, аталмыш өзекті дүниеге қоғамның өзі де алдымен белсенді түрде атсалысуы шарт. Онсыз ештеңе өнбейді. Сондықтан да бүгінгі таңда мемлекеттік тіл мәселесінде халық арасынан, қоғамнан күтілетін жобаларға, тың бастамаларға жол ашу - заманның талабы. Халықтың тілге деген жанашырлығы, ынталылығы, талаптылығы өте маңызды. Мысалыға алып қарасақ, дамыған елдерде тіл мәселесін қолдау, сондай-ақ тілдік орта үшін күрес сауатты әрі қарқынды жүргізілуде. Қазақстанда да сондай рухани дүниелерге, ұлттық рухқа қатысты жобалар жанданатын болса, одан ұтармыз ауыз толтырып

айтарлықтай болар еді. Ең бастысы талап күшті болып, қажеттілікті арттыру керек. Қажеттілік бар жерде нәтиже де көрінеді. «Баланы жастан» демекші, бала-бақшадан бастап балаларды мемлекеттік тілде сөйлеуге дағдыландыруымыз керек. Мәселен, ақын-жазушыларымыздың өлеңдерін, шешендік сөздерді, мақал-мәтелдерді, фразеологизмдерді жаттатқызып және олардың мән-мағынасын түсіне және түсіндіре алуын үйрету; мектеп жасына барғанда қазақ тілін әрі қарай жетілдіріп, өз ойын еркін жеткізе алу жағдайына жеткізу және сауатты жазуға үйрету; жоғарғы оқу орындарында өз ойын ашық айта алатындай баяндама, курстық жұмыстарды жазу қабілетіне жеткізу қажет.

Н.Ә.Назарбаев: «Қазақстанның болашағы – қазақ тілінде», «Қазақ қазақпен қазақша сөйлессін!» - деген тұжырымдаманы үнемі айтып келеді. Елбасымыздың осы сөздерін әрбір қазақстандық жадында сақтаса, тілге деген құрметін арттырса, жетер жетістігіміз, елдігіміз мықты болар еді.

KUL HİMMET VE ŞİİR DÜNYASI

KUL HİMMET AND HIS WORLD OF POETRY

КУЛ ХИММЕТ И МИРПОЭЗИИ

Yrd. Doç. Dr. Mehmet YARDIMCI*

Özet

Türk edebiyatının en zengin alanlarından biri de tekke edebiyatıdır. Bu edebiyat içinde, Alevî-Bektaşî inancıyla ortaya konulmuş binlerce şiir vardır.

Alevî-Bektaşî şairleri arasında Nesimî, Fuzulî, Hatayî, Pîr Sultan, Viranî, Yeminî ve Kul Himmet 7 büyük ozan olarak nitelendirilir. Kul Himmet 16. yüzyılda yaşamış bir tekke şairidir.

Makalede ;Kul Himmet'in sanatı, dili, şiirlerinin dış ve iç yapıları, işlediği konular, etkilendiği ve etkilediği aşıklar anlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kul Himmet, Alevî-Bektaşî edebiyatı, tekke edebiyatı.

Abstract

One the richest fields of Turkish literature is sufi literature. In this literature there are thousands of poems created with Alevi-Bektaşî belief.

Among the Alevi-Bektaşî poets Nesimi, Fuzuli, Hatayi, Pir Sultan, Virani, Yemini and Kul Himmet are named the 7 great poets. Kul Himmet is a sufi poet who lived in the 16th century.

In the paper, Kul Himmet's art, language, external and internal structure of his poetry, the issues he handles, the minstrels he was affected by and the minstrels he affected are explained.

Key Words: Kul Himmet, Alevi-Bektaşî literature, sufi literature.

* Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Em. Öğretim Üyesi. İzmir/TÜRKİYE

Türk edebiyatının en zengin damarlarından birisi tekke edebiyatı olarak da bilinen tasavvuf edebiyatıdır. Bu edebiyat içinde Alevi-Bektâşî inancıyla ortaya konulmuş binlerce şiir vardır. Söz konusu şiirlerde Ehl-i Beyt sevgisi On iki İmam, Kerbelâ olayı, Bektâşîlikle ilgili inançlar, erkân ve âdetler konu edilmiştir.

Bu alanda en çarpıcı şiirleri Nesimî, Fuzulî, Hatayî, Pir Sultan, Viranî Yeminî ve Kul Himmet ortaya koymuşlardır. Bu bakımdan bu şairler, yedi büyük Alevi-Bektâşî şairi olarak nitelendirilmiştir. Bu şairlere *yedi kutuplar* adı da verilir.

Kul Himmet'i yetiştiren Alevi-Bektâşî Edebiyatına, Tekke Edebiyatı olarak bilinen edebi anlayış içerisinde ondan bazı yönleriyle ayrılan bir edebiyat anlayışı olduğu söylenebilir. Bu edebiyatta Hz. Ali, Ehl-i Beyt ve On İki İmam'a bağlılık ön plana çıkarken söylemlerde *Allah-Muhammet-Alü*çlemesi önemli bir söz kalıbı olarak yer alır. Her şiir insan sinesine dokunmadan, onu dost bağına götürmeden amacına ulaşmaz.

Özü, İslamiyet ve binlerce yıllık Türk kültürü ile yoğrulmuş olan Aleviliğin Türk inanç sisteminin vazgeçilmez unsurlarından biri olduğu açıktır. Alevilik, Anadolu'da yaşayan, özünü-sözünü, binlerce yıllık Türk töresi ve geleneğinden alıp sürdüren milyonlarca yüreğin sesidir.

Anadolu kültürünün vazgeçilmez unsuru olan saz eşliğinde, nefesleri, deyişleri ve semahlarıyla da var olan bir kültür olup varolmaya devam edecektir.

Alevi-Bektaşî şiiri, belli kurallara kalıplara ve belli düşüncelere bağlı bir şiir biçimidir. biçimsel olarak âşık edebiyatı özelliklerini gösterir. şiirler mistik bir temele dayanır. Ölmeden önce ölme, yani yaşarken nefsi öldürme düşüncesi sıklıkla işlenir. Alevi-Bektaşî felsefesindeki ruhun ölümsüzlüğü esastır. Ölüm Hakk'a teslim olmak, Hakk'a yürümeştir. Her ne ararsan kendinde ara düşüncesi egemendir.

Alevi-Bektaşî edebiyatının önemli bir özelliği hoşgörüyü ön planda tutuşudur. Hoşgörü bu edebiyatın bel kemiğidir. Hoşgörünün bulunduğu her şiirde gönül rahatlığı vardır.

Alevi-Bektaşî kültüründe hoşgörü dışı vurulan bir görünüş değil yüreğin derinliklerinden gelen bir onaylama biçimidir.

Bektâşîliğin, aslında Aleviliğinin bir kolu olduğunu söylemek mümkündür. Kimi kaynaklarda Anadolu Aleviliği olarak tanımlandığı görülmektedir ki, bizce doğruluk payı yüksektir.

Alevi-Bektâşî Edebiyatı genellikle şiir türünde örnekler vermiştir. Tarikata özgü terimler dışında, halkın anlayacağı sade bir dil kullanılmıştır.

“Bektâşîlik ve Alevilikte hemen bütün terimler Türkçe'dir. Okunan gülbenkler, tercemanlar Türkçe'dir. Edebiyatları Türkçe'dir. Nefesler, ilahiler Türkçe'dir. Başka tarikatlarda, hele Mevlevilikte görülen İran dil ve kültürünün etkisi bu tarikatlarda görülmez.¹”

¹ Cahit Öztelli, **Bektaşî Gülleri**. İst. 1973, Milliyet Yayınları, s.14

Belli kural ve kalıpları bulunan Alevi-Bektâşî şiiri, âşık edebiyatı özelliklerini de içinde barındırır. Koşma nazım biçimi kullanılmış, ölçü ve uyak konusunda âşık edebiyatına bağlılık gösterilmiştir.

Alevi-Bektaşî Türk halk kültüründe hakkın gerçek sahibine verme mücadelesi ön plandadır. Türk halk kültürü, insan yaşamını esas aldığı için varlığını tarih boyu korumuştur. Bu korumanın baş mimarları da Alevi-Bektaşî kültürü içinde yetişen, acıyı tatlıya, çirkinliği güzelliğe, haset, hırs ve bencilliği güzel duygulara bağlamaya özen gösteren âşıklardır.

15. yüzyılın ilk yarısından sonra Hurufilik Bektaşî tekkelerine ve oradan Yeniçeri Ocağına girince, Yeniçeri âşıkları görünüşte tasavvufla birlikte daha özgür konuları işlemeye başlamışlardır. Bu dönemde Alevi-Bektaşî edebiyatı tekke edebiyatından ayrılarak bütünüyle bağımsız bir içeriğe kavuşmuştur.

Alevi-Bektaşî geleneğinde eski Türk inanç ve pratiklerinin diğer tarikatlara oranla daha çok yer tutuşu, Hakka bağlılık, doğa sevgisi, insancıl oluş, duru bir ifade ile Türk dil güzelliğini kullanış, gönül gözü ile hayata bakış, saygı ve hoşgörüyü ön planda tutuş Alevi-Bektaşî Türk halk şiirini hem korumuş, hem geliştirmiş, hem de tüm kesimlerin hayranlığını kazanmıştır.

Alevi-Bektaşî âşıkların deyişlerinde kullandıkları klişeleşmiş söz ve bilgiler usta çırak geleneği içinde geçmişte yaşamış âşıklardan ve katıldıkları sohbetlerden öğrendikleridir. Onlar, insanı iyiye, doğruya götürme yolu olarak niteledikleri Hak yolu için deyişler söyleyip büyük bir bağlılıkla Tanrı sevgisini işlemişlerdir.

Alevi-Bektaşî âşıkları mahlas alırlarken, “Hataî”, “Kamberî”, “Misalî”, “Viranî”, “Semaî” gibi farklı mahlas yani âşıklık adı almışlar, bazı âşıklar bununla da yetinmeyip mahlaslarının başına “*kul*”, “*abdâl*”, “*pir*”, “*sultan*” gibi belirleyici adlar koymuşlardır. Kul Himmet'in adında *kul* bulunması, bu edebiyatın geleneklerinden biri olmasındandır. Kul, bâtni anlamda mürşidine pîrine bağlılık demektir. Buradaki *kul* vurgusu, mürşide duyulan sevginin ve saygının belirtisini yansıtan bir söylemdir. Bazı âşıklar da mahlaslarının sonuna “sultan”, “baba”, “dede” vb. adlar eklemiştir.

Kul Himmet'in Yaşamı ve Yaşadığı Çağ

Asıl adı Hüseyin olan Kul Himmet için, Tokat ve Sivas kaynaklı cönklerde, çeşitli yollarla elimize ulaşan şiirlerde geçen tarihler ve işaret edilen olaylar, yaşadığı dönemi açıkça göstermektedir. Bu dönem, 16. yüzyıl Anadolusudur.

Kul Himmet, Türkçeyi en anlaşılır ve en etkileyici biçimde kullanarak yazdığı, coşkulu, duygulu ve didaktik şiirleriyle yaşamı boyunca davasına hizmet etmiş yürekli âşıklardandır.

Kul Himmet'in yaşamı ile ilgili son yıllarda yapılan çalışmalardan öte önemli bir bilgi yoktur. Kul Himmet üzerin İbrahim Aslanoğlu², Metin Turan³ ve İrfan

² İbrahim Aslanoğlu, **Kul Himmet**, Ekin Yay., İst. 1997

³ Metin Turan, **Kul Himmet**, Günorta Yay., Ank. 1994

Çoban'a⁴ ait üç kitap bulunmaktadır. Üçü de Kul Himmet'in tüm şiirlerini içermektedir.

Kul Himmet için en kapsamlı ilk çalışmayı İbrahim Aslanoğlu yapmıştır. Kul Himmet hakkında Cönklere de ettiğimiz ve arşivimizdeki şiirleri de ekleyerek bizim yaptırdığımız bir yüksek lisans tezi dışında önemli bir çalışma yapılmamıştır.⁵ Üstelik, Kul Himmet Üstadım üzerine biri İbrahim Aslanoğlu'na⁶ diğeri de Hasan Yalıncaklı'ya⁷ ait iki kitap yayımlandığı halde halâ şiirleri kimi yazarlarca kendisinden çok sonra yaşayan Kul Himmet Üstadım'ın şiirleriyle karıştırılmaktadır.⁸

Kul Himmet Üstadım mahlasını Divriği'nin Örencik köyünden İbrahim dışında, İmranlı'nın Söğütlü köyünden Hacik Kız'ın da kullandığı ileri sürülmektedir.⁹ *Sefil Kul Himmet, Öksüz Kul Himmet ve Geda Kul Himmet* taşkırmaları ile şiirler yazan âşıkların da olduğu göz önüne alırsa Kul Himmet üzerine doktora düzeyinde çok daha ciddi araştırmalar yapılması gerekmektedir.

İrfan Çoban'ın, 1997'de yayımlanan kitabında bilinmeyen bir çok şiirinin su yüzüne çıkmasının ötesinde, Kul Himmet'in:

**Otuz dokuzda buldum kararım
Bir dert ehli hoş yar ararım
Sinop'ta yatan Hazreti Bilal'in
Hürmeti hakkı için ya Ali medet**

biçiminde düşürdüğü tarih önemlidir. Çünkü Hicri 939, Miladi 1534 yılına tekabül eder.

Kul Himmet'in duvaz biçiminde yazdığı Gül-Bülbül manzumesinin bir dördlüğünde düşürdüğü tarih de:

**İmam Zeynel içti abu hayatı
Muhammet Bakır'a ver saadeti
Dört kitapla İmam Cafer heyeti
Yetmiş üçte mümin kula der bülbül**

biçiminde olup Hicri 73, Miladi 1564'e denk gelmektedir. Demek ki Kul Himmet, 1534-1564 yılları arasında sanatının en olgun dönemini yaşamıştır.

⁴ İrfan Çoban, *Kul Himmet*, Gürümlü Kul Himmet Sevgi ve Dostluk Derneği yay. Tokat, 1997

⁵ Selay Özcan, *Kul Himmet'in Şiir Dünyası, Şiirlerinde Gelenek, Etkileşim ve Eğitim, İzmir, 2011 Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*

⁶ İbrahim Aslanoğlu, *XIX. Yüzyıl Alevi-Bektaşî Şairi Kul Himmet Üstadım*, Can yay. 3. Bas. İst. 1995

⁷ Hasan Yalıncaklı, *Kul Himmet Üstadım Hayatı Şiirleri ve Menkubeleri*, Ank. 1995

⁸ Mehmet Yardımcı *Kul Himmet Üstadım'ın Kul Himmet'le Karıştırılan ve Bilinmeyen Şiirleri*, I. Emlak Yöresi Halk Ozanları Sempozyumu, Ank. 1995

⁹ Doğan Kaya, *Kul Himmet'in Bilinmeyen Değişleri*, Kul Himmet: Âşık Edebiyatı Araştırmaları, İst. 2000, s. 421-432

Yine şiiirlerinden Şah Tahmasp (ölm.1576) ve Şah Abbas (ölm.1628) dönemlerinde yaşadığı anlaşılmaktadır. “Şiiirleri incelendiğinde, iyi bir öğrenim gördüğü sezilmektedir. Yalnız, aldığı kültür, halk ve tekke kültürüdür. Bu arada şiiirlerinde sık sık okur-yazarlığından da söz eder. Dili çok sade olmakla birlikte, tasavvuf ve tarikat terimlerini iyi kullanır.”¹⁰

Kul Himmet'in yaşamı üzerine Turgut Koca'nın "16. yüzyılda yaşamış bir şairdir. Yeniçeri Ocağından emekli olunca, bütün Osmanlı topraklarını köy köy dolaşmıştır. Şiiirlerini bu gezginciliği sırasında yazmıştır. Bir ara Hacı Bektaş Dergahında dervişlik etmiş, mücerret azizlerdendir."¹¹ ifadesi bizce yanlış ve manidardır. Çünkü, Kul Himmet mücerret (hiç evlenmemiş) değildir. İrfan Çoban'ın, Kul Himmet'in torunlarından derlediği aile seceresini sergileyen ve bugüne kadar bilinmeyen bir şiiirinde:

**Aşımı neslimi diyeyim size
Neslimiz Ahmed-i Muhtar'dan gelir**

**Rum diyarına destimi attım
Ali sırrı benim kalbimden gelir**

**Evladımın adını koymuşum Şahin
Hakka doğru yollar bunlardan gelir**

**Adımı anam, Hüseyin koydu
Babam Muhyeddin, İran'dan gelir**

**Ondan sonra adım oldu Kul Himmet
Evliya yolu Kırklar'dan gelir**

biçiminde soy seceresi kendi ağzından verilmiştir. “*Dedem Hıdır Abdal pirimocağı*” diyerek de soyunun Kemaliye'nin *Ocak Köyü'ndeki Hıdır Abdal tekkesine* bağlı olduğunu işaret etmiştir.

Tanrı-insan anlayışına şiiirlerinde geniş bir biçimde yer veren, şiiirlerini yalnız tasavvuf üzerine oturtmayıp farklı konularda da ürünler vererek, sosyal yaşamı da dile getiren Kul Himmet, maneviyatından yardım dileyip, bir gece rüyasına girmesi için yakardığı, Hacı Bektaş Veli'ye yürekten bağlıdır.

Kul Himmet, asker ocaklı âşık olmadığı gibi Yeniçerililerle ilişkisi yoktur. Anadolu köylüsü olup Gürümlü köyünde *Kulhimmethiler* lâkabı ile soyu sürmektedir.

Kul Himmet hakkında fazla kaynak yoktur. Şairle ilgili bilgilere şiiirlerini inceleyerek ulaşmak kısmen mümkündür. Toplumda barışı, insan ilişkilerinin düzenli ve güven üzerine oturtulmasını, insanların eğitilip olgunlaşmasını savunmuştur.

¹⁰ A. Özkan, *Başlangıcından Cumhuriyete Türk Şiiiri Antolojisi*, Boyut yay. İst. 2003, s.3

¹¹ Turgut Koca, *Bektaşî Nefesleri ve Şiiirleri*, İst. 1990, s.163

Şiirlerine göre Kul Himmet, *Alevi-Bektâşî* inancı nedeniyle sürgünler yaşamış, zindanlara atılmış yani zor bir hayat sürmüştür.

Yine şiirlerinden hareketle kendisinin bir müddet Hacı Bektaşî Veli dergahında dervişlik ettiği de söylenebilir. Zorluklar içinde yaşadığı hayatının bir döneminde kaçak olduğu söylenen âşık köyünde vefat etmiştir.

Yanık kitapolayı olarak günümüze ulaşan, Kul Himmet'in köyü Varzıl'ın basılıp ailesinin öldürülmesi ve köyün dağıtılmasının tarihini belirleyen belgeler bulunmaktadır. Bunlardan biri: III. Mahmut'un 1576 yılında ihbar edilen Varzıl köyündeki 34 kitaba el konulması, köye getiren ve okuyanların tutuklanması ile ilgili fermanıdır. Varzıl köyü basılmış ve Kul Himmet'in ailesinin evi aranmış, ancak baskın haberi önceden öğrenildiği için kitaplar toprağa gömülüp üzerine büyük bir ateş yakılmış, bu şekilde hem Kul Himmet'in defterleri, hem de kitaplar kurtarılmıştır.

Bu olayı İrfan Çoban şöyle anlatmaktadır: "*Osmanlı hükümeti tarafından Kul Himmet'in ve yaşadığı köyün ortadan kaldırılıp dağıtılması emri verilmiştir. Bu buyruk üzerine Sivas'ın Tozanlı sancağından Osmanlı askerleri gelip köyü basmış, Kul himmet ailesini kesmişler. Yalnız çok küçük olan bir torununu alıp götürmüşler ve Tokat'a yakın Zodu (Kurucak) köyüne yerleştirmişler. Beşinci torunu Yakub'u ise köyden kadının biri fırsatını bulup kaçıırarak Ekseri (Eğridere) köyünde saklayıp büyütüştür. Bu baskın sırasında Kul Himmet'in çocukları babalarına ait kitapları gizlice toprağa gömüp üzerine ateş yakarak kurtarmışlardır. Kitaplardan birisi 'Yanık Kitap' adıyla anılan 'Faziletname'dir.'*"¹²

Kul Himmet'in şiirlerinde Fazilet-nâme'de geçen Hz. Ali'nin erdem ve kerametlerinden yarattığı destanlar ve şiirlerinin pek çoğu günümüze gelmiştir. Ali'yi anlattığı nefesinde ise Kul Himmet Yemini'nin "Fazilet-nâme"sinin hemen hemen tam bir özetini yapmıştır.

Kul Himmet'in mâni dörtlüklerinden kurulu önemli bir yaşnamesi bulunmaktadır. Bu yaşnamede Kul Himmet, mâniler dizisinin yetmiş ikincisinden itibaren yedi dörtlük içinde, "**Mânâ ulaştı kırka**" diye başlayıp yüze erişinceye dek, sanki her dörtlükte on yılının yaş özelliklerini vermiştir. Bu davranış yaşnamelerde uygulanan bir kuraldır. Mânâ'yı, iç dünyası olarak alırsak, kırk yaşından itibaren olgunlaştığını söyleyip, yüz yaşına dek yaşamış hissi uyandırmaktadır. Yaşname gereği yapılan bu uygulama yüz yaşına kadar yaşadığı anlamını vermez.

Kul Himmet, bazı dörtlüklerinde yardım istediği, ziyaretinde bulunduğu erenlerden söz etmektedir. Bunlar, o zamanlar kimisi yaşamakta olan, ama çoğu hayatta olmayan, yatırlarıyla tanınan başta Anadolu'daki yatırlar olmak üzere Horasan'dan Balkanlara, Küçük Asya'yı kapsayan makamlardır. Bugün de bu yatırlar Aleviler tarafından kutsanmakta, ziyaret edilmektedir. Yaşamı boyunca çok gezen Kul Himmet, yaşamını, Anadolu siyasetine adamıştır. Kul Himmet'in "**Şah-i Merdan**

¹² İrfan Çoban, *Kul Himmet*, Tokat, 1997, s. 28-30

ile gezdiğim yerler” bağlamı 24 dörtlükten oluşan bir şiiri vardır ki, içinde 50'den fazla ülke, şehir, kasaba, coğrafi bölge, dağ, ova, ırmak, çöl vb. adlar geçmektedir.

Âşıklar arasında "*Makamı sır olan koca Kul Himmet*" diye tanınır. Oysa, ömrünün son dönemini bugün mezarının bulunduğu Tokat'ın Almus ilçesine bağlı Varzıl (Görümlü) köyünde geçirmiştir. Kul Himmet'in yaşadığı 16. yüzyılın sonlarında Alevi-Bektâşi mecmualarında Pir Sultan ve Hatayî ile birlikte adı en çok geçen şairlerden olduğu görülmektedir. Kul Himmet'in, öğütler veren; sonunu ise candan bağlı bulunduğu Pir Sultan ve Hatayî'nin adlarıyla bağladığı uzunca nefesi vardır. Sanki Kul Himmet, aydınlandığı, nasip aldığı ve her bakımdan etkilendiği iki büyük âşığı, bu önemli nefese ortak etmiştir.

Kul Himmet'in Sanatı

Kul Himmet, henüz hayatta iken büyük üne kavuşan, halkın beğenisi yüzyıllar boyunca artarak devam eden nadir şairlerden biridir. 17. yy.da yazılan “Menâkıbü'l-Esrâr Behcetü'l Ahrâr” adındaki kitapta Hatayî ve Pir Sultan'la birlikte onun da birkaç şiirinin alınması Erdebil Tekkesi müritleri arasında da tanınıp takdir edildiğini gösterir.¹³

Kul Himmetin Tokat civarında yaşadığı dönemde İran'da şah Tahmasp hüküm sürmektedir. Anadolu'da Celali isyanlarının devam ettiği o dönemde yazılan dini şiirlerde şah sözünün çok geçmesi nedeniyle Safavi hükümdarlarını çağrıştırdığı sanılmıştır.

Fakat, büyük olasılıkla Kul Himmet'in kastettiği şah, Hz. Ali dir.

Çünkü, Şah, bir şeyin en iyisi, bir topluluğun en büyüğü anlamına gelir. Şah kavramı, iyiliği, doğruluğu, güzelliği, hak ve adaleti, insanlığın karanlıktan, kötülüklerden kurtuluşunu simgeleyen bir kavramdır.

Bu anlamda, Alevi-Bektaşî öğretisinde Şah, bu öğretiyi, bu felsefeyi, bu inancı en iyi bilen, en iyi yorumlayan, yetkin, etkili ve güvenilir ulu bir insan anlamını taşır bu da Kul Himmet'in:

**Kul Himmet'im eydür Kırklara belî
Dilim methini söyler aşımız delî
Evvel Muhammet'tir ahiri Ali
Ben Ali'den gayrı bir er görmedim**

biçimindeki deyişle yüceltilen Hz. Ali'dir. Alevi-Bektaşî kültüründe bilgeliği ve kerametleri ile Hacı-Bektaş Veli tüm Anadolu'daki âşıkları etkilemiştir.

İnanışa göre âşık olmak için ya usta yanında yetişmek ya da pir elinden dolu içmek gerekir. Kul Himmet'te Hacı Bektaş Veli'den çok etkilenmiştir. Bazı araştırmacılar Kul Himmet'in erdebil tekkesine bağlı olduğunu yazarlar, fakat Kul Himmet'in pir olarak:

¹³ İbrahim Aslanoglu, *Kul Himmet*, Ekin yay., İst. 1997, s. 20

**Gâhi bulut olup göğe ağarsın
Gâhi yağmur olup yere yağarsın
Ay mısın gün müsün gökten doğarsın
Ilgıt ılgıt esen yel Hacı Bektaş**

gibi dizelerle vurguladığı gibi Hacı Bektaş Veli'yi görmesi, onun Erdebil tekkesine bağlı olmadığını gösteren ifadelerdir.

Bu dönemde Anadolu halkının sesi, o halkın önderi konumunda bulunan en yüksek makamdaki kişi Hacı Bektaş postunda oturan Kalender Çelebi'dir. Zaten, Bektaşî tarikatı ile Safevî tarikatı bir birine rakiptir. Kul Himmet bir çok nefesinde Hacı Bektaş Veli'yi överek Bektaşîliği yüceltmıştır.

Kul Himmet'in şiirleri incelendiğinde Anadolu'nun ve Türk ulusunun binlerce yıllık birikiminin, inancının, kültürünün, güzelliklerinin, sevgisinin ve yaşam tarzının yoğun bir şekilde göze çarptığı görülür.

Şiirlerindeki duygu, anlam zenginliği, öğretici ve düşündürücü yanı edebi yönünün ne denli güçlü oluşunun kanıtıdır.

**Kul Himmet'im deste gülü elinde
Daima zikr eder Hakk'ı dilinde**

deyişle Allah sevgisini,

**Pirlik âleminde bir güzel gördüm
Muhabbette Muhammed'in ismi var**

deyişle Hz. Muhammed sevgisini,

**Tanrı'nın aslanı sırr-ı velisin
Ya Ali mürvettir mürvet ya Ali**

deyişle Hz. Ali sevgisini,

**Günahlarım çoktur ümidim sensin
Allah medet yâ Muhammed yâ Ali**

deyişle Allah, Hz. Muhammed ve Hz. Ali sevgisini dile getirmiş;

On'ki imamlardan adap öğrendim

deyişle de On iki imamın rehberliğinden bahsetmiştir.

**Kul Himmet'im der ki bu sır Ali'nin
Pîrim Hünkâr Hacı Bektaş Veli'nin**

dizeleriyle de, Bektâşîlik tarikatı açısından Hacı Bektâş Veli'nin önemini işaret etmiştir.

Kul Himmet, kendi yollarının sevgi yolu olduğunu belirterek, bu sevgiyi tasvir ettiği *Allah-Muhammed-Ali* muhabbetiyle başlayıp:

**Muhabbettir lâilâhe illâllah
Muhabbettir Muhammed Resulullah
Muhabbettir Ali Şah Veliyullah
Üç isim manada birdir Muhabbet**

biçiminde dile getirmiştir.

Kul Himmet, birçok şiirinde diğer peygamberlerden, din ve devlet büyüklerinden ve dini kavramlardan bahsetmiştir.

**Dünya ile bir pazarlık eyledim
Ne virane ne hadrane ne kuldur
Seyranımda bir dükkâna uğradım
Ne çarşıdır ne bedestan ne haldir**

gibi dizelerinde de dünyanın güvenilir bir yer olmadığı üzerine toplumsal eleştiride bulunmuştur. Eleştirisinin dozunu:

**Lanet olsun yürü bre havariç
Yüz bin namaz kılıp ister tut oruç
Vardım baktım aslın hariç sen hariç
Ezeldendir ezeldendir ezelden**

biçimindeki dini-tasavvufi boyutlardaki söylemleriyle arttırdığı da olmuştur.

**Kul Himmet'im okur yazar
Şu cihanı eler gezer**

dizelerine bakıp, verdiğimiz tüm örnekler gözönünde bulundurulduğunda Kul Himmet'in iyi bir eğitim aldığı ve almış olduğu eğitim sonucunda edindiği engin dünya görüşü ve sevgisini paylaştığı görülmektedir.

**Bir sözüm vardır tutana
Er odur Hakk'tan utana
Kul olmuşuz Pir Sultan'a
Eşiği de kiblegâhtır**

dizelerinde kişiliğinin ve sanatının temel ilkelerini oluşturan pirine ve dergahına atıfta bulunmuştur.

Kul Himmet, Hz. Muhammed zamanında yapılan çeşitli savaşları destanlaştırarak adeta manzum bir siyer* dile getirmiştir. Uhud savaşını anlattığı:

**Şehit düştü Muhammed'in ön dişi
Anda çok ağladı Eyüp Ensarî**

biçiminde dizelerle yüklü uzun destanında, savaş esnasında Hz. Muhammed'in düştüğü sıkıntıyı ve bunun inanan kalplerde yarattığı üzüntüyü şiirleştirmiştir.¹⁴

Kul Himmet'in Hz. Fatıma'ya büyük saygı duyduğu ve bu saygısını:

* Hz. Muhammed'in hayatını anlatan kitap.

¹⁴ Saffet Sarıkaya, *Alevi-Bektaşî Kültüründe Hz. Muhammed, Isparta 2003, V. Kutlu Doğum Sempozyumu*, 18-19 Nisan 2002, (Tebliğler), s. 110-119

**Hatice Fatıma Hakk'ın yâridir
Onun katarından ayırma bizi**

biçiminde dile getirdiği görülmektedir.

Kul Himmet mahlaslı bu şiirde dünyanın faniliği anlatılırken, onun ve doğal olarak insanın sonuna yani eskatolojiye** dair izler bulunmaktadır:¹⁵

**Pare pare yalan dünya
Yalan dünya değil misin
Hasan ile Hüseyin'i
Alan dünya değil misin**

**Ali bindi Düldül ata
Âşık dayanır firkate
Boz kurt ile kıyamete
Kalan dünya değil misin**

**Ali'nin Düldül'ünü alıp
Arslanını dağa salıp
Yedi kere üste kalıp
Dolan dünya değil misin**

**Ah şu kaşa ah şu göze
Ciğer kebab oldu köze
Muhammed'i bir ham beze
Saran dünya değil misin**

**Yetip Kul Himmet yetip
Gerçeğin elinden tutup
İnsan gül, ot gibi bitip
Solan dünya değil misin**

Alevi-Bektaşî geleneği içinde ve Cemlerde nefes olarak zakirler tarafından söylendiği bilinen bu şiirde, Hasan ile Hüseyin'e, Ali'ye ve Muhammed'e kalmayan fani dünya teması, klasik edebiyatın kalıp ve imkânları içerisinde vurgulanmakta ve yine Türk sözlü kültür kaynaklarında da sıklıkla dile gelen "**yedi kez dolup boşalma motifî**", Nuh Tufanı gibi olaylara gönderme yapılarak kozmogonik-eskatolojik bir dille işlenmektedir.

Bu şiirde **Boz kurt ile kıyamete / Kalan dünya değil misin** dizeleri eskatolojik açıdan ilgi çekicidir. Bu dizelerin tek başına anlamı, kıyamet gününde bütün varlıkların yok oluşundan sonra dünyada boz kurdun kalacağıdır. Bu söyleyiş ile hangi

** Eskatoloji: Kıyamet inancı, dünyanın sonu ile ilgili anlatılar.

¹⁵ Öcal Oğuz. *Kul Himmet ve Sözlü Gelenek Tanımlığında Kozmogonik Mitin Eskatolojik Serüveni*, *Millî Folklor*, 2009, Yıl 21, Sayı 84, s. 51-56.

kozmozgonik veya eskatolojik mitin ilişkisi olabilir sorusunun cevabına, Anadolu'da halen kullanılan “*kurtla kıyamete kalmak*” deyiminde ulaşılmaktadır.

Bu deyim özellikle taze gelinler, yaşlı kaynanalarına sıklıkla “*Ölmedi gitti, kurtla kıyamete mi kalacak ne?*” şeklinde ve ilenmek amaçlı kullanılmaktadırlar.¹⁶

Alevî-Bektâşîler Hz. Muhammed'in bedenen miraca çıkışını kabul ederek bunu kendilerine özgü menkıbevî bir anlatımla dile getirirler.

Buyruk'ta bu konuda nakledilenler özetle şöyledir:

Hz. Peygamber Miraca giderken yolda bir arslan görür, çıkarıp yüzüğünü ona verir ve yoluna devam ederek *Sidretü'l-Müntehâ*'ya erişir.

Orada Tanrı'yla söyleşir. Tanrıyla doksan bin kelâm söyleşmiştir, bunların otuz bini ümmete aittir. Altmış bini ise Hz. Ali'de sır olmuştur. Burada Hz. Muhammed'e bal, süt ve elma verilmiştir. Hz. Muhammed Mirac'dan dönerken Mina'da bir kubbe ilgisini çeker ve kapıyı çalıp içeri girmek ister.

Kendisine, kim olduğu sorulunca, iki defa “*peygamberim*” dediği için kapı açılmaz, üçüncüsünde “*sırru'l-kayyûm, hâdimü'l-fikarâyım, bir yoksulum*” diye cevap vererek içeriye girmeyi başarır. (Bu anlatımda her türlü dünyalıktan vazgeçmeyi gösteren fakr anlayışı dile getirilmiştir.)

Oradakilerin kimler olduğunu sorar.

Oradakiler, kırklarız, kırkımız birbirimizin aynıyız, derler.

Bir kişinin eksik olduğunu görünce kimin eksik olduğunu sorar; onlar, Selmân'ın bulunmadığını söylerler.

Hz. Muhammed onlardan bir nişan isteyince “*Kırkımız birdir, birimiz kırktır*” derler, biri kalkıp kolunu keser kırkından da kan akar.

Kırklar pîrlerinin *Aliyü'l-Murtazâ*, rehberlerinin *Cebrâîl* olduğunu söylerler.

Bir müddet sonra Selmân yanında bir üzüm tanesi ile gelir. *Seyyidü'l-Hâdim* olarak üzümü pay etmesini Hz. Peygamber'den isterler.

Hz. Peygamber *Cebrâîl*'in delâletiyle üzümü ezip şerbet eder ve kırklara pay eder.

Kırklar mesti elest olup, “*Allah*” deyip, semaha kalkarlar. Hz. Muhammed dahi semaha kalkar, mübarek imamesi başından düşer, kırk pare edip bellerine bağlarlar.¹⁷

Bu anlatımda Hz. Muhammed'in içeri alınırken yaşadıkları onu küçültme, veya kırklardan aşağı bir derecede görme olarak değerlendirilemez. Burada tamamen dünyadan ve dünyevî makamlardan uzaklaşmayı ifade eden “*fakr*” ve “*terk*” anlayışına telmîh vardır. Nitekim Hz. Muhammed üzümü paylaşırması ve semâh esnasında imâme veya ridâsını kırkların beline bağlanmasından dolayı kırklar içinde

¹⁶ Öcal Oğuz. A.g.e.

¹⁷ (Buyruk, haz. S. Aytekin, 7-12; Buyruk, haz. A.A. Atalay, İstanbul, 1993, 13-23)

“*mürşîd*” makamında en yüksek konumdadır. Cebrâîl rehber, Hz. Ali ise pîrdir. Burada adeta Hz. Muhammed’in tasavvufî kimliği ve tarikat içindeki yeri belirlenmiş olmaktadır.

Bu anlatımda, *Ahi-fütüvvet* teşkilatında ustalık payesine erme anlamına gelen *bel bağlama* geleneğinin menkıbevî bir boyutla Hz. Peygamber’e nispeti gözlemlenmektedir, bunun daha realist farklı versiyonları *Fütüvvetnâmelerde* yer alır.

Bektâşîlerde bu toplantının anısına dergahın büyük cem odasına “*kırklar meydanı*” da denilir, yapılan cemde bu olay yeniden canlandırılmış olur. Bektaşîler ve Aleviler tarafından yapılan cem törenlerinin farklı biçimleri, bu rivayette anlatılan “kırklar cemi”ne dayandırılır. Pek çok Alevî-Bektâşî şairi de olayı manzum olarak dile getirerek adeta hafızalara nakşetmişlerdir.

Bektaşîlikte tasavvuftan gelen Şeriat, Tarikat, Marifet, Hakikat kavramları “*Dört Kapı*” ifadesiyle anlatılır.

“Dört” sayısı İslam felsefesinde ve halk inanışlarında bazı temel unsurları nitelendirmek için kullanılır. Bunlardan bazıları *Dört unsur*, *Dört tabiat*, *Dört Kitap*, *Dört Melek*, *Dört Mezhep* (Hanefî, Şafîî, Malîkî, Hanbelî)’dir. Âşıkların dilinde en çok kullanılan dört kapı kavramına Kul Himmet de şiiirlerinde yer vermiştir:¹⁸

**Tarikat iman gerek
Bir tastik iman gerek
Talip bu dört kapının
Varından tamam gerek (Kul Himmet)**

Kul Himmet dört kapının yanı sıra dört kitap ve dört mezhebi de işaret etmiştir:

**Dinleyip öğüdün almayan kişi
Dinin tarikatın bilmeyen kişi
Dört mezhep nedendir görmeyen kişi
Harap olur nice kuldur efendim (Kul Himmet)**

Edebiyatımızda Oniki imamın adının geçtiği şiiirlere “Düvazdeh imam” ya da “Düvaz” denilmektedir. “Oniki” sayısı âşıkların dilinde ve telinde en çok dile getirilen sayıdır. Kul Himmet de şiiirlerinde “Oniki” sayısına yer vermiştir:¹⁹

**Gelin vaz geçelim biz bu gümandan
Sakın çıkarmasın dinden imandan
Şefaât umarız Oniki İmam’dan
Onların atası Ali değil mi (Kul Himmet)**

Kul Himmet’in tarikat ışığında beliren insan sevgisini Hacı Bektaş Veli üzerinde yoğunlaştırarak nesnel duruma getirişini, tanrı kavramını bir varlık olan insanla özdeşleştirişini düşünürsek, tüm verilen örnekler ışığında, Kul Himmet’in

¹⁸ Mehmet Yardımcı, *Geleneksel Kültürümüzde ve Âşıkların Dilinde Sayılar, Edebiyat Tarihi Çerçevesinde Âşık Edebiyatı Araştırmaları*. Ürün Yayınları, Ankara: 2008. S. 217

¹⁹ Mehmet Yardımcı. A.g.e. s. 224

yedi büyük Alevi-Bektâşi şairlerinden biri olmasının, sanatı sonucunda olduğunu belirtmek doğru bir tesbit olacaktır.

Kul Himmet'in Dili

"Şiir dili, şairin sanatkârca bir görüşle, kendine özgü bir biçimde tamamiyle şahsi tasarruflarıyla ürettiği bir dildir."²⁰ Kul Himmet'in kimi şiirlerinin dili süslü ve sanatlıdır. Ancak unutulmaması gereken en önemli nokta her şairin dilinin ana kaynağı halkın konuştuğu canlı dildir.

Özellikle temel amaçlarının halkı irşad etmek, onların yüreklerindeki sevdayı dillendirmek olan Alevi-Bektâşi şairlerinin dilleri halkın günlük hayatta konuştukları dildir. Ancak bu onların tümünden basit bir dille şiirler söylediklerini düşünmeye yol açmamalıdır. Her dilin sahip olduğu atasözleri, deyimler, kalıp sözler o dilin zenginliğini gösteren unsurlardır.

Şiirlerinde tarikat kurallarını her kültür düzeyinden Alevi-Bektaşilerin anlayabileceği bir yalınlıkla yazan şair, gündelik yaşantımızda kullandığımız ortak dilden hareketle, sözcükleri gerçek anlamları dışında kullanarak oluşturduğu imgelerle kendine özgü bir şiir dili yaratır.

Kul Himmet de aldığı eğitim, yetiştiği ortam ve sanat gücünün sentezinde kendine özgü bir dil yaratmıştır. Bu dil 16. yüzyıl Anadolu Türkçesine yaslanan bir dildir.

Bir dördlüğündeki:

**"Deryanın yüzünde döner üç gemi
Yiyelim, içelim sürelim demi
Deryanın bekçisi ol Hızır Nebi
Ayrılık derdinin dermanı nedir**

dizelerinde Hızır Nebi, denizlerin bekçisi olarak hayal edilerek farklı bir imge meydana getirilmiştir."²¹

Osmanlı'nın zirvesini yaşadığı 16 ve 17. yüzyıllar, hiç şüphe yoktur ki, Osmanlı Türkçesi'nin de en ağır ve ağıdalı olduğu zamandır. Bu dönemlerde yaşayan Kul Himmet'in dili ise oldukça sade ve halkın konuştuğu öz Türkçedir.

Ancak kendisinin bağlı bulunduğu tekkenin öğretilerini dile getirdiği şiirlerde aruzu, tekke terminolojisini ve dini kavramlar nedeniyle dilini ağıdalı bir şekilde kullandığını da görmekteyiz.

**Alırsan lâl ü gevherden sebak al ilm-i Câ'fer'den
Kâzım İrıza'ya yetken kân-ı kârhaneye düştü**

beyitinde, Kul Himmet'in, konuşma dilinden oldukça uzaklaştığı görülür.

²⁰ Nurullah Çetin, *Şiir Çözümleme Yöntemi*, Ank. 2008, s. 165

²¹ Selay Özcan, *Kul Himmet'in Şiir Dünyası, Şiirlerinde Gelenek, Etkileşim ve Eğitim*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2011, s. 55

Ancak şiirlerinin çoğunluğunu oluşturan hece ile yazdıklarında doğal ve sade bir dil kullandığını ve halk diline yaklaştığını görürüz.

**Kul Himmet daima eder niyazi
Pir Sultan yolundan ayırma bizi
Ol mahşer gününde isteriz sizi
Muhammed önünde car Hacı Bektaş**

Kul Himmet'in şiirlerinde çağdaşları gibi Arap ve Acem kökenli tamlamalarla yapmacık ve basit değil, atasözleri kadar olgun ve etkili söylemler göze çarpar.

**Ayağın kayarsa yakana yapış
Sakın bir kardaştan bilme divane
El sana ilişsin sakın ilişme
Koy desinler sana deli divane
Demircinin dükkânında oturma
Üstüne bulaşır kara divane**

gibi dizeler, Kul Himmet'in Türkçe'ye fazlasıyla hakim olduğu ve atasözü tadında dizeler yazdığının birer göstergesidir.

Kul Himmet'in bir süre Arapça öğrenim gördüğü, iyi bir tekke kültürüne sahip olduğu, tasavvuf ve tarikata yönelik şiirlerinde sergilenmektedir.

**Arap hocasına vardım okudum
Hatibine dahi küstüm kakıdım**

deyişi bu görüşümüzü doğrulamaktadır.

Kul Himmet, dilde Yunus'un açtığı yoldan ilerlemiş, halkın dilini en iyi biçimde kullanıp halkın hayatından kesitleri şiirlerinde ustaca yansıtmıştır.

Dönemin şartları içinde dili, edebiyat anlayışı, yaşamı, iktisadi ve sosyal hayat bakımından ikinci plana atılan Türkçe'yi, Halk Şiirini ve Türk toplumunu şiirlerinde binlerce yılın birikimini kendi zihninde harmanlamış ve halkın sesi olmayı başarmıştır.

Zaten halkın sesi olduğu için sürgünler ve zindanlar onun talihi olmuştur.

Kul Himmet'in Şiirleri

Kul Himmet'in şiiri dış yapı ve iç yapı olarak incelenebilir.

I. Kul Himmet'in Şiirlerinde Dış Yapı

Kul Himmet'in şiirlerinin büyük bir çoğunluğu dörtlüklerden oluşur. İbrahim Aslanoğlu'nun yazmış olduğu Kul Himmet kitabı incelendiğinde şiirlerin 1 tanesinin 7, 26 tanesinin 8, ve 104 tanesinin 11'li hece ölçüsüyle yazdığı görülmektedir.²²

²² İbrahim Aslanoğlu, Kul Himet, Ekin yay., İst. 1997

Bunların dışında Kul Himmet'in, mefâîlün mefâîlün fâîlün, mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün, fâîlâtün fâîlâtün fâîlâtün fâîlün kalıplarında aruz ölçüsü ile yazdığı şiirlerde vardır. Örneklersek:

7 heceli:

***Kul Himmet'im kânıma
Mürvet geldi şanına
Allah dedi başladı
Tarikat erkânına***

8 heceli:

***Bir araya derilelim
Çarşambada sorulalım
Perşembede gömülelim
Gidelim erkân üstüne***

11 heceli:

***Hey erenler kimse şaha gidemez
Şah'a Kanber gibi kul olmayınca
Her Kanber'im diyen Kanber olamaz
Âdab ile erkân yol olmayınca***

Aruz ölçüsü ile:

***Tövbe kıl Kul Himmet daim şahı sevenlerden ol
Ol keremler kâni şahtır kalmaya noksanına***

biçimindeki şiirleri gösterebiliriz.

Kul Himmet'in şiirlerinde,

Sabakın bilmeden sabak alırsın

Dün sabakın verdim idi ben sana

örneğinde olduğu gibi sesli harflerin benzeşmesiyle **asonans**,

Daim ören **ne zamandan** berisin

Neler geldi neler geçti başıma

sessiz harflerin benzeşmesiyle de **aliterasyon** meydana getirdiği de görülmektedir. Kul Himmet'in şiirlerinde ahenk unsuru olarak yinelemeler de kullanılmıştır.

***Bir kesikbaş geldi aslan Ali'ye
Dev elinden aman aman çağırdı
Hak katında saf saf oldu melekler
Ziyeret kıldılar güzel hocamı***

biçimindeki deyişler ikilemelerin ustaca kullanıldığı yerlerdir.

Kul Himmet'in şiirlerinde uyak ve rediflerin ustaca kullanıldığı görülmektedir.

Yarım Uyak:

*Mansur'u öldürüp darda astıran
Çalup Zülfikâr'ı taşı kestiren
Muhammed Miraçta nişan gösteren
Aman Şah-Merdan sana sığındım*

dizelerinde, astıran/kestiren/gösteren sözcüklerinde -s sesi yarım uyak, -tiren ise redif olarak kullanılmıştır.

Tam Uyak:

*Ali'nin bindiği Düldül at oldu
Kanberin serdiği sofraya zat oldu
Bin bir ismi bir harf ile mat oldu
Cebrail'in kanadında yazılı*

dizelerinde, at/zat/mat sözcüklerinde -at sesleri tam uyak, oldu sözcüğü ise redif olarak kullanılmıştır.

Zengin Uyak:

*Gökten yere saf döküldü melekler
Ana intac idi çarkı felekler
Hak katında kabul olsun dilekler
İkindi namazını kıldığım zaman*

dizelerinde, melekler/felekler/dilekler sözcüklerinde -lek sesi zengin uyak, -ler eki de redif olarak kullanılmıştır.

b. Kul Himmet'in Şiirlerinde İç Yapı

Kul Himmet şiirlerinde hem tarikat inançlarına hem de aşk, doğa vb. din dışı konulara yoğunlaşmıştır.

1. Dini Konular:

**Kul Himmet'im deste gülü elinde
Daima zikir eder Hakk'ı dilinde
Bir güzel sevmişim Hakk'ın yolunda
Hayali gönlümden zail olmadı**

Ruhun kendisini Tanrı sevgisine bağlama ve adama olarak da yorumlanan tasavvuf, İslamiyetin kaynaklarından hareketle dini prensiplerin konu ile ilgili yönlerini inceleyen, derinleştiren, bunları yaşam kuralı biçimine sokup başkalarına aktarma yollarını gösteren bir etkinliktir.²³

Alevi-Bektâşi Edebiyatının Tasavvufi Halk Edebiyatının bir kolu olarak geliştiği malumdur. Her ne kadar ikiside aynı inanç felsefesinden doğsa da evrene bakış açılarından dolayı aralarında bir takım farkların olması doğaldır.

²³ Mehmet Yardımcı, *Yaşamları Sanatları ve Şiirlerinin Yorumlarıyla Âşıklarımız*, Ank. 2009, s. 27
100

Tasavvuf Edebiyatı genel olarak sunnî, Alevi-Bektâşî Edebiyatı daha çok batınî özellikler taşır. Birisi şiire ilahi, nefes derken, diğeri deyiş, deme, duaz demektir.²⁴ Kul Himmet, Alevi-Bektâşî düsturu ile yetmişmiş bir halk aşığıdır. Şiirlerinde genellikle Hz.Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi göze çarpar. Bunlara ek olarak On İki İmam ve mürşit olarak kabul edilen Hacı Bektaşî Veli de şiirlerde öne çıkan şahsiyetleridir. Alevi-Bektâşî inanç sisteminde *Allah-Muhammed-Ali* üçlemesi şiirlerin temel konusunu oluşturur.

**Hak Muhammed Ali bir oldu
Muhabbet ettiler kadim yol oldu**

dizelerinde *Allah-Muhammed-Ali* üçlemesi vardır.

**Hakkı zikreyle sen nice bin ünde
Ak olsun yüzün de yarınki günde**

dizelerinde Hak diyerek Allah'a olan sevgisini dile getirir ve Allah'ın sürekli zikredilmesini çünkü mahşer gününde yüzleşileceğini ve huzurda yüzün ak olması gerektiğini belirtir.

**Pirlik âleminde bir güzel gördüm
Muhabbetten Muhammed'dir ismi var**

diyerek Hz. Muhammed'e övgü düzmüştür.

**Tanrı'nın aslanı sırr-ı velisin
Ya Ali mürvettir mürvet ya Ali**

diyerek Hz. Ali'ye duyduğu sevgi, saygı ve hayranlığı ifade etmiştir.

Alevilikte On İki İmam inancı Aleviliğin temel dini inancını oluşturur. Bu bakımdan Kul Himmet'in şiirlerinde On İki İmam inancı ve sevgisinin yeri büyüktür.

**On'ki imama uymayan
Dergahtan dûr değil midir**

dizelerinde On İki İmam'ın yoluna uyulmadığı takdirde insanın rahmetten yoksun olacağını belirtmiştir.

**Be erenler hizmet eylesen uluya
Din serveri Hacı Bektaş Veli'ye**

diyerek Hacı Bektaşî Veli'nin Bektâşîlik için önemini vurgulamış ve yolundan gidilmesi gerektiğini salık vermiştir.

Kul Himmet şiirlerinde diğerk peygamberlerden de bahsetmiştir.

**Yakub'un gözlerin giryan eyleyen
Yusuf'u Mısır'da sultan eyleyen
Süleyman'ı mülke hakan eyleyen
Allah medet ya Muhammed ya Ali**

diyerek Yakub, Yusuf ve Süleyman peygamberlerin kıssalarını hatırlatmıştır.

²⁴ a.g.e.s. 119

Kul Himmet'in şiirlerine bütün olarak baktığımızda gerek peygamberler gerekse din büyükleri bakımından geniş bir şahıs kadrosuna sahip olduğu açıkça görülmektedir. Bu durum da bizi, Kul Himmet'in, iyi bir eğitim aldığına ve özellikle Bektâşî kültürüne hakim olduğuna götürmektedir. Hz.Ali sevgisi başta olmak üzere dini olaylar, kahramanlıklar, zaferler Kul Himmet'in şiirlerinin ana temasını oluşturmaktadır.²⁵

2. Din Dışı Konular

a. Sevgi Temi

Şiirlerinde genel olarak *Tanrı-Hz.Muhammed-Hz.Ali* üçlemesi (dini konular) görülen Kul Himmet beşeri aşkı da şiirlerine konu edinmiştir. Şiirlerinde Anadolu aşıklarının sesini bulmak mümkündür. Çünkü aynı kaynaklardan beslenmişlerdir.

**Senin aşkın bana hû dost çağırtdı
Can zülfün teline bağlandı yine**

Bu iki dizede beşeri aşk söz konusudur. Sevgilinin zülfüne canının bağlı olduğunu anlatır.

**Yakuttur yanağın, hilaldir kaşın
Şekerdir dudağın, incidir dişin
Gezdim şu cihanı yok imiş eşin
Bulamadım hüsnüne bahane dilber**

diyerek sevgilinin güzelliğinden açık bir şekilde bahseder.

**Felek soldurunca açılan gülüm
Ötmez oldu aşk bağında bülbülüm
Eğer dostlar sorarlarsa ahvalim
Yâr elinde yarası var gönlümün**

diyerek de çektiği aşk acısını dile getirir.

**Kul Himmet'im eyder sever dilberi
Kahr-ı küfrün nuş edersen gel beri**

dizeleri de sevgi temini işleyen deyişlerindedir.

b. İnsan ve toplum

16. yüzyıl Osmanlının zirvesi olarak tanımlanabilir. Ancak Anadolu'da karışıklıklar yok değildir. Bunun en önemli nedenlerinin başında ise doğuda Safevilerle yapılan savaşlar ve Anadolu'daki şah yanlılarının bu düzene cephe alışı gelir. Osmanlı ise bu duruma şiddetle müdahale etmiştir. Ağır müdahalelerin aşıkların telinde dillendiği bilinmektedir.

²⁵ *Selenay Özcan, Kul Himmet'in Şiir Dünyası, Şiirlerinde Gelenek, Etkileşim ve Eğitim, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2011, s. 55*

Aşıklar, yüzyıllar boyunca Osmanlı feodalizminin yarattığı gerilim sonucu dirlik ve düzen kavgası verip direnen halkın dili olmuşlardır.

Kimileri:

***Şalvarı şaltak Osmanlı
Eğeri kaltak Osmanlı
Ekende yok, biçende yok
Yiyende ortak Osmanlı***

biçiminde ağır eleştiriler yapmış,

16.yüzyılın güçlü aşıklarından Nizamoğlu:

***Zulm ile doldu dünya yoktur huzura imkan
Ma'mur olan yerleri zalimler etti viran***

biçiminde genel durumu dizelerine aktarmıştır.

Bu dönemde Pir Sultan Abdal, vezir ve memurların kişiliğinde Osmanlı yönetimini eleştirmiş, Osmanlı valisi Hızır Paşa'ya meydan okurken mücadeleci, yılmaz, inançlı ve inatçı tavrından hiç ödün vermemiş:

***Yürü bre Hızır Paşa
Senin de çarkın kırılır
Güvendiğin padişahın
O da bir gün devrilir.***

***Kadılar müftüler fetva yazarsa
İşte kemend işte boynum asarsa
İşte hançer işte kellem keserse
Dönen dönsün ben dönmezem yolumdan***

biçimindeki söyleyişleriyle belli bir dönemde bozuk düzene karşı direnişin sembolü olmuştur.

O, kimi şiirlerinde yalnız tarikat konularına eğilirken, kimi şiirlerinde de Anadolu'daki mezhep ayrılığından doğan iç kavgaların, halk ayaklanmalarının yankılarını kendine özgü edası ile dile getirmiş, inançları ve düşünceleri uğruna kendini feda etmekten çekinmeyen bir destan kahramanı olarak ortaya çıkmıştır.²⁶

Mehmet Bayrak, doğru bir görüşle; "*Pir Sultan'la başlayan ve halk tarafından beslenerek bu günlere getirilen 'Pir Sultan Şiir Geleneği' Osmanlı resmi ideolojisine ve yönetimine karşı bir nitelik taşır.*"²⁷ diyerek Osmanlı döneminde çeşitli baskılar karşısında halkın direnişinin gelenek biçiminde aşıklara yansıdığını ileri sürmektedir.

Bilindiği gibi Pir Sultan Abdal'ın çağında halifelik Osmanlı hanedanına geçmiş ve şeriatın ödünsüz kurallarıyla hareket eden yöneticilerle tarikat çevreleri

²⁶ Mehmet Yardımcı, *a.g.e.*, s.92-93

²⁷ Mehmet Bayrak, *Eşkialık ve Eşkaya Türküleri*, Ank. 1985, s. 35

arasında bazı çelişkiler ortaya çıkmıştı. Bu çelişkiler nedeniyle Anadolu'da bazı halk hareketleri meydana gelmişti. Bu hareketlerin biri de Pir Sultan gerçeğidir. Pir Sultan'ın deyişlerinin, temelini bozuk toplum yapısının eleştirisi oluşturur.

Pir Sultan'ın deyişleri her türlü haksızlığa karşı toplumun ortak vicanının sesi olmuştur. Bu sese müridi Kul Himmet'in de kulak verip uyması doğaldır.

Kul Himmet şiirlerinde insanı, toplumu, toplumun aksayan yönlerini de ele almıştır.

**Yürü bre yalan dünya
Hiç murat almadım senden
Kâh al giydin kâh kırmızı
Yönünü dönderdin benden**

diyerek dünyanın güvenilir bir yer olmadığına dair toplumsal bir eleştiri geliştirmiştir.

**Kahpe felek bana n'ettin n'eyledin
Attın gurbet ele parelerimi
Âhırinde beni sıladan ettin
Bulunmaz derdimin çarelerini**

diyerek dünya ve kadere şikâyetle bulunmuştur.

**Âdemoğlu şu cihana gelince
Kuru ağaçta gül bitmiş gibidir
Kâmil olup on yaşına gelince
Yükünü kumaştan tutmuş gibidir**

diyerek toplum düzenini ve yaşamanın zorluğunu dile getirmiştir.

**Bugün tutsak oldum kollarım bağlı
Aynı Cem'de oturan erenler mürvet
Erenler serveri Erdebil Oğlu
Aynı Cem'de oturan erenler mürvet**

deyişle de inancı ve davranışları nedeniyle bir süre tutsak edildiğini vurgulamıştır.

Kul Himmet'te Etkileşim

1. Kul Himmet'in Etkilendiği Âşıklar

Kul Himmet'in etkilendiği âşıkların başında hiç şüphe yoktur ki **Pir Sultan Abdal** vardır. Pir Sultan Abdal'ın Alevi-Bektâşî şiirinin öncülerinden olması ve bazı kaynaklara göre Kul Himmet'in mürşidi olması neticesinde Kul Himmet'in, Pir Sultan Abdal'ın şiirlerinden ve düşüncelerinden etkilenmemesi mümkün değildir. Zaten bir şiirinde:

**Er sözüm vardır tutana
Er odur Hakk'tan utana
Kul olmuşuz Pir Sultan'a
Eşiği de kiblegâhtır**

deyişi, ve bir başka şiirinde geçen **Eydür Kul Himmet üstadım Pir Sultan** dizesi Pir Sultan'a olan bağlılığının açık ifadeleridir.

Kul Himmet:

**Gel benim derdime bir derman eyle
Alemler derdine derman olan Şah
Hükmünün üstüne bir ferman eyle
Alemler hükmüne ferman olan Şah**

dörtlüğüyle başlayan şiirinde Pir Sultan Abdal'ın:

**Gel benim derdime bir derman eyle
Alemler derdine derman olansın
Özümün hükmüne bir ferman eyle
Alemler hükmüne ferman olansın**

dörtlüğüyle başlayan şiirine nazire yapmıştır.

Örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Her iki âşığın şiirlerinden anlaşılacağı üzere, Pir Sultan Abdal'ın Kul Himmet üzerinde hem söyleyiş, hem duygu ve düşünüş açısından büyük bir etkisi vardır. Şiirlerde, dizelerde gözlemleneceği üzere söylemleri, inanç ve itikat unsurları aynı doğrultudadır.

Pir Sultan Abdal'ın dışında Kul Himmet'in etkilendiği ikinci önemli isim **Şah Hatayî** olmuştur. Hatayî'nin:

**Pervaneyi aşk oduna düşüren
Mürüvvet Şah-ı Merdan sana sığındım
Dalga vurup deryaları çoşturan
Mürüvvet Şah-ı Merdan sana sığındım**

dörtlüğüyle başlayan şiirine Kul Himmet:

**Pervaneyi aşk oduna yandıran
Aman Şah-ı Merdan sana sığındım
Dalga vurup deryaları çoşturan
Aman Şah-ı Merdan sana sığındım**

biçiminde nazire yapmıştır.

Hatayî'nin:

**Gel gönül yola gidelim
Hak yoldan öte mi dersin
Gel hizmet eyle bir pire
Emeğin yete mi dersi**

dörtlüğüyle başlayan şiirini, Kul Himmet:

**Kalk kardaş yola gidelim
Hak yoldan öte mi dersin
Murad-ı maksuda erelim
Bu söze hata mı dersin**

dörtlüğüyle tenzir etmiştir.

Kul Himmet'in etkileşimde bulunduğu bir diğer isim **Dadaloğlu**'dur.

Dadaloğlu'nun:

**Yedi iklim dört köşeyi dolandım
Meğer dünya her tarafta bir imiş
Ben dünyayı Al'Osman'ın sanırdım
Meğer dünya dört sultanlık yerimiş**

dörtlüğüyle başlayan şiirine, Kul Himmet:

**Yedi iklim dört köşeyi dolandım
Ben Ali'den gayrı bir er görmedim
Kısmet verip âlemleri yaradan
Ben Ali'den gayrı bir er görmedim**

biçiminde nazire yazmıştır.

2. Kul Himmet'in Etkilediği Aşıklar

Kul Himmet diğer âşıklardan etkilendiği gibi kendisinden de etkilenen âşıklar olmuştur. Bunlar, Kul Hüseyin, Âşık Veli, Er Mustafa, Kul Himmet Üstadım gibi âşıklardır.

Kul Hüseyin, Kul Himmet'in talibi ve çok yakın yol arkadaşı olup dönemin önemli âşıklarındandır. Hatta soru cevap niteliğinde Kul Himmet'e müşkillerini danışıp çözüm istediği, Kul Himmet'in de arifane yanıtladığı bir tekellüm bulunmaktadır. Bu şiirin bazı bölümleri:

Kul Hüseyin:

**Mürşit isen müşkülümü halleyile
Neden hasıl oldu güruh-u Naci
Beni yasda gamda bırakma söyle
Evvel tath neydi sonrası acı**

Kul Himmet:

**Hakkın gevherinden arşın nurundan
Andan hasıl oldu güruh-u Naci
Hak sana bir evlat ederse ihsan
Verince tathdır alınca acı**

biçimindedir.

Kul Himmet'in etkilediği âşıklardan Âşık Veli:

**Ağlar da gezerim dağlar başında
Beni nâgah yere ağlatma Ali
Değirmenler döner gözüm yaşında
Kuru çaylarında çağlatma Ali**

dörtlüğüyle başlayan şiirini, Kul Himmet'in:

**Ağlar da gezerim dağlar başında
Yâr elinden yarası var gönlümün
Gündüz hayalimde gece düşümde
Yâr elinden yarası var gönlümün**

dörtlüğüyle başlayan şiirinden etkilenerek yazdığı görülmektedir.

Kul Himmet'in:

**Çok günah işledim senin katında
Ya Ali mürvettir mürvet ya Ali
Sen kerem-kânısın zâhir bâtında
Ya Ali Mürvettir mürvet ya Ali**

dörtlüğüyle başlayan şiirine, Er Mustafa:

***Çok günah işledim senin katında
Bir de bizim için yalvar Muhammet
Şefatkanımsın Hakkın katında
Bir de bizim için yalvar Muhammet***

dörtlüğüyle başlayan şiiriyle nazire yapmıştır.

Kul Himmet'in yolundan giden ve adının önüne “*Üstadım*” sözcüğünü ekleyerek, kendisine bağlılığını belirten ***Kul Himmet Üstadım*** da, söyleyiş özelliği ve seçtiği konular bakımından Kul Himmet'ten etkilenmiş Alevi-Bektâşi âşıklarından biridir.

Kul Himmet'in:

**Gece gündüz hayalinde gezerim
Bir gece rüyama gir Hacı Bektaş
Günahkârım günahlardan bezerim
Özüm dara çektim sor Hacı Bektaş**

dörtlüğüyle başlayan şiirine nazire olarak Kul Himmet Üstadım:

**Ay mıdır gün müdür doğmuş aleme
Yüzünden balkıyor nur Hacı Bektaş
Musa Peygamber durunca selama
Binbir kelâmını sor Hacı Bektaş**

dörtlüğüyle başlayan şiirini söylemiştir.

Yine Kul Himmet'in:

**Şunda müşkülümüz seçilmez oldu
Hünkâr Hacı Bektaş sen imdat eyle
Tarık-ı tercüman seçilmez oldu
Hünkâr Hacı Bektaş sen imdat eyle**

dörtlüğüyle başlayan şiirine, Kul Himmet Üstadım

**Dün gece seyrimde bir dolu içtim
Sultan Hacı Bektaş sen imdat eyle
Çok niyaz eyledim yalvara düştüm
Sultan Hacı Bektaş sen imdat eyle**

dörtlüğüyle başlayan şiiriyle nazire yapmıştır. Nasıl Pir Sultan Alevi-Bektaşî bütün âşıklar üzerine etkili ise Kul Himmet'in de etkisi oldukça önemlidir.

KAYNAKÇA

1. İbrahim Aslanoğlu, **Kul Himmet**. İstanbul, 1997, Ekin Yayınevi.
2. İrfan Çoban, **Kul Himmet**, Gürümlü Kul Himmet Sevgi ve Dostluk Derneği yay. Tokat, 1997
3. Selay Özcan, **Kul Himmet'in Şiir Dünyası, Şiirlerinde Gelenek, Etkileşim ve Eğitim**. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011
4. A. Özkan, A. **Başlangıcından Cumhuriyete Türk Şiiri Antolojisi**. İstanbul, 2003, Boyut Yayınları.
5. Cahit Öztelli, **Bektaşî Gülleri**. İstanbul, 1973, Milliyet Yayınları.
6. İsmail Kaygusuz, **Anadolu Bilgeleri**, İstanbul, 2005, Su Yay.
7. Metin Turan, **Kul Himmet**, Ankara, 1994 Günortası Yay.
8. Mehmet Yardımcı, **Kul Himmet Üstadım'ın Kul Himmet'le Karıştırılan Ve Bilinmeyen Şiirleri**, I.Emlek Yöresi Halk Ozanları Sempozyumu, Ankara L6-17 Mayıs L998
9. Mehmet Yardımcı, **Yaşlıları Sanatları ve Şiirlerinin Yorumlarıyla Âşıklarımız**. Ank. 2009 Ürün Yay.
10. Süleyman Zaman, **Yedi Ulu Ozan**, İst. 2009, Can Yayınları.

ҚАЗАҚ ТІЛ ПӘНІ БОЙЫНША ТЕСТ ТАПСЫРМАЛАРЫН ӘЗІРЛЕУДІҢ ТЕХНОЛОГИЯСЫ МЕН ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

KAZAK DİLİ İÇİN TEST ÖDEVLERİNİ HAZIRLAMA TEKNOLOJİSİ VE ÖZELLİKLERİ

THE TECHNOLOGY AND ITS PROPERTIES OF PREPARING TEST HOMEWORK PAPERS FOR KAZAKH LESSON

Rahila NARALIYEVA -Gülsara Altynbekovna NURJİGİTOVA***
(Рахила Турсыновна Наралиева)-(Гүлсара тынбековна Нұржігітова)

Түйіндеме

Қазақ тілінен тест тапсырмаларын әзірлеуде инновациялық бағытта білімді бағалау жүйесін қалыптастыру туралы баяндалады.

Тірек сөздер: қазақ тілі, тест тапсырмалары, әзірлеу, мақсат, дағды, деңгейін анықтау, бағалау

Özet

Kazak dili dersi için test ödevlerini hazırlama sırasında yenilikçi yönde bilgiyi değerlendirme sistemini oluşturmak hakkında anlatılıyor.

Anahtar Kelimeler: Kazak dili, test ödevleri, hazırlamak, hedef, beceri, seviyeyi tespit etmek, değerlendirmek.

Resume

Kazakh language course assignments during the preparation for the test innovative way to generate in formation about the assessment system is described.

Key Words: Kazakh languages, test papers, to prepare the target, skill level to identify, evaluate.

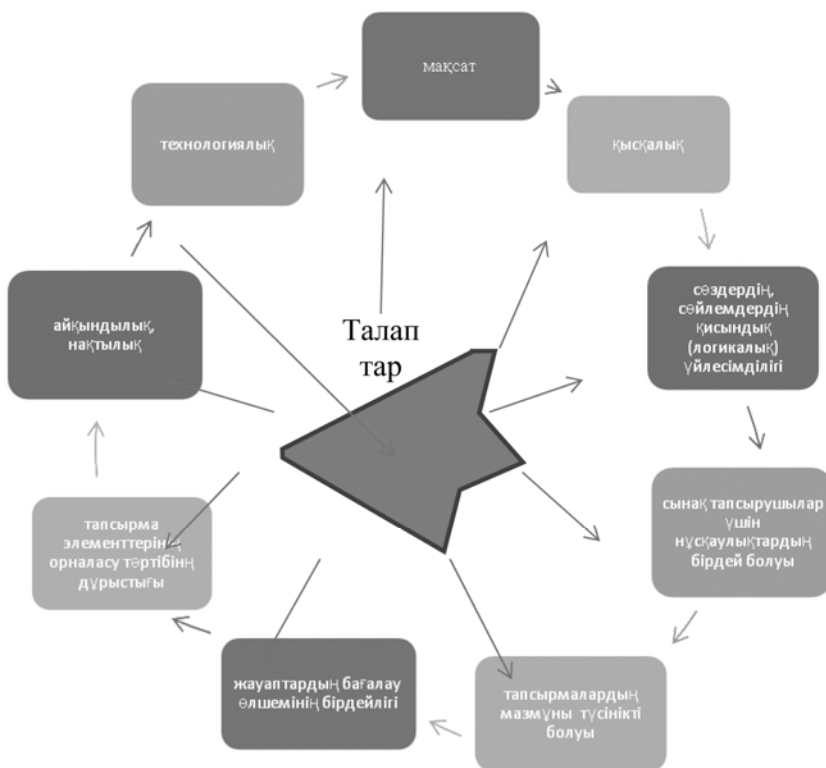
*

** El-Farabi Kazak Devlet Üniversitesi Öğretim Görevlileri. Almatı/KAZAKİSTAN

Қазақстан Республикасы Алматы қаласы Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің аға оқытушылары

Қазақ тілін шет тілі ретінде өзге тілді дәрісханада оқыту үдерісінде білім алушылардың тілді меңгеру деңгейін анықтап, бағалау барысында

колданылатын сынақтың белсенді нұсқасы – тестілеу жүйесі педагогикалық теория мен әдістеменің негізін басшылыққа ала отырып дайындалады. Тест тапсырмаларын әзірлеуде ең басты мәселе –прагматика. Тест тапсырмаларын даярламастан бұрын тест әзірлемешісі өз интенциясына сай прагматикасын айқындап, осы орайда тест тапсырмаларын жасап ұсынады. Тест әзірлемешісі әуелі белгілі бір тілдік аспектінің меңгеру аясын немесе тілдің негізгі аспектілерін жалпы толық қамтитын тест тапсырмаларын ұсынатындығын нақтылап алу керек. Әлемдік білім беру жүйесінде халықаралық қатынас тілі – ағылшын тілін меңгеру деңгейін бағалауға арналған TOEFL мен IELTS тестілеу жүйесі бар. Бұл тестілеу жүйелері тілді үйренушінің тілдің негізгі аспектілерін қандай сатыда меңгергенін анықтайтын деңгейлік бағалау жүйесі болып табылады. Біздің отандық лингвист ғалымдар да әлем мойындаған бағалаудың озық үлгісі ретінде TOEFL мен IELTS тестілеу жүйесін басшылыққа ала отырып, сонымен қатар елімізде жылдар бойы жинақталған отандық тәжірибенің озық үлгілерін пайдалануда, қазіргі уақыт талабына сәйкестендіріп, инновациялық бағытта білімді бағалау жүйесін қалыптастыру жолында еңбек етуде. Тағы да бір ескеретін басты жайт – тест тапсырушыдан оның тілді меңгеру деңгейін қай жақтан бағалайтындығын белгілеп алып, сол тілдік біліктілікке бағыттап тест тапсырмаларын әзірлеген дұрыс. Мысалы, сынақ тапсырушының қазақ тілінен алған білімін қай тұрғыдан тексеру мақсат етіп қойылды, осыған орай тест тапсырмалары жүйеленеді. Сонымен қатар қазақ тілін шет тілі ретінде өзге тілді дәрісханада оқыту үдерісінде сынақ тапсырушының тілді меңгеру деңгейін грамматикалық тұрғыдан емес, тілдің қатысымдық аясын қаншалықты игергенін анықтау маңызды болып табылады. Сондықтан да тест тапсырмаларын әзірлеу барысында нақты өтілген материалдардың негізінде, шынайы тілдік жағдаяттарға бағыттап тест тапсырмаларын дайындау қажет. Бір мазмұндағы мәндес тест тапсырмалары тест әзірлемешісінің прагматикалық талабына байланысты әртүрлі нұсқада ұсынылуы мүмкін. Тестік түрдегі тапсырмалар – білімді бағалауда педагогикалық өлшемдік теориясының негізгі ұғымы болып табылады. Ресейдің Мәскеудегі «Тест орталығының» профессоры В.С.Аванесов өзінің толықтырылып, екінші басылып шыққан еңбегінде (В.С.Аванесов. 2005:10) тест тапсырмаларын әзірлегенде, тест әзірлемешісі білім көрсеткішін өлшейтін, белгілі бір заңдылықтарға сүйенетін педагогикалық құрал ретінде басты мынадай талаптарын басшылыққа алу керек деп, көрсетеді.

Қазақ тілін тіл үйренуші қандай деңгейде меңгерді және шынайы тілдік жағдаятта қалай пайдаланады деген түйткілді сұрақты шешудің негізгі жолы қазіргі уақытта тестілеу жүйесі болып саналады. Тест тапсырмасын әзірлеуде негізгі талаптарға сүйене отырып әзірлеу керек және де тапсырмаларды дайындау барысында тест тапсырмаларының мазмұны мен құрылымыәрбір тілдік деңгейлерге сәйкес болуы шарт. Себебі тест тапсырмалары тек тіл үйренушінің тілді қандай деңгейде меңгергенін ғана анықтап қоятын тілдік көрсеткіш қана емес, бұл сынақ нәтижесі оқыту үдерісінде тіл үйренушінің қандай тілдік дағдыларды дұрыс меңгере алмағанын айқындайтын, оқыту барысында қандай материалдарды, қай тіл ұстарту сабақтарын пысықтай түсудің керек екенін анықтайтын педагогикалық өлшемдік құрал да болып табылады.

«Тест бағаланушыға да, бағалаушыға да көмектеседі, яғни тестілер қол жеткен прогресті растайды және болашақ жұмысымызды жақсы жақтарға бұруға, ілгерілеуге бағыттайды.

Түйіндей айтсақ, жақсы тест аудиторияда тест тапсырушының моральдық ахуалын жақсартуға, оны қолдауға көмектеседі, сондай-ақ, көмекші оқу құралы да болып табылады.

Тілді тестілеу – өнер.

Тарихи мәліметтерге көз жүгіртсек, бүгінгі күндердегі тілдік білімді тестілеу оқытудағы қазіргі көзқарасқа сай келетін коммуникативтік мақсаттарды білдіреді» (З.Е.Күзекова, Г.С.Пазылова, Е.Қ.Әбдірәсілов. 2001: 13).

Тест тапсырмаларын әзірлеу барысында тіл үйренушінің ең әуелі тілдік дағдыны меңгеруді қарапайым тілдік қатысымнан – амандасу мен қоштасудан, танысудан бастайды. Осыған орай ең алғашқы тест тапсырмалары тіл үйренушінің осы тілдік бірліктерді, сөйлеудің қарапайым үлгісін қандай дәрежеде қолдана алатындығын анықтауға құрылады. Мысалы,

1. Дұрыс жауапты көрсетіңіз.

..., апа?

A) Сәлем

B) Амансың ба

C) Амансыз ба

D) Сәлеметсің бе

2. Сөйлемді толықтырыңыз.

Танысайық. Менің ... – Гүлнәр.

A) аты

B) атым

C) атың

D) атыңыз

Мына тест тапсырмалары өзгетілді ортадағы тілдік қатысымның қарапайым түріне сәйкестендіріліп, тілдің күнкөрістік деңгейіне ең қажетті тілдік дағдыларды тілді үйренуші қалай меңгергенін анықтауға арнап құрылған. Тілдік біліктіліктің деңгейін анықтауға арналған бұндай тест тапсырмалары жекелеген тілдік бірліктерді меңгеру дәрежесін және тіл үйренушінің сөздік қорын, үйренген тілдік бірліктерін орынды қолдана алатындығын бағалайды. Сонымен қатар тест тапсырмалары білім алушының тілдік біліктілігін ғана емес, оқытудың тиісті деңгейде ұйымдастырылғанын немесе оқыту үдерісінде тіл ұстарту сабақтарында қандай материалдарды сараптау керек деген сауалдарға, оқыту ісіне байланысты тағы да басқа мәселелерді айқындап, олардың дұрыс шешімін табуға көмектеседі. Яғни тестілеу жүйесі сынақ тапсырушының да, оқытушының да жетістіктері мен қатар кемшін тұстарын да саралауға септігін тигізіп, тіл ұстарту сабақтарын тиімді етіп ұйымдастыруда оқу жұмысының ұтымдылығын жетілдіруге де өзінің игі ықпалын тигізеді. «Лингвистикалық біліктілікті бағалау тестілерін орындау үшін алдымен лексика-грамматикалық, фонетикалық түсінік қалыптастыру керек. Ол үшін грамматикалық ережелермен мұқият танысып, сол бойынша тілдік материалды коммуникативтік қарым-қатынаста қолдана алатындай деңгейге жеткен жөн. Тест мазмұнында мүмкіндігінше тілдік терминдер қолданылмайды, тест тапсырушы мән мәтінге, лексика-

грамматикалық құрылымдардың тіркесуіне қарай дұрыс жауапты таңдай алады» (М.Қ.Мамаева, М.С.Жолшаева және т.б. 2011:39). Тест тапсырмаларын орындағаннан кейін, әрине әрбір тіл үйренушінің сынақ нәтижесіне жеке-жеке талдау жасау, сабақты жеке тұлғаға бағыттап, солардың ынтасы мен сұранысына лайықтап сабақты ұйымдастыруға әсер етеді. Деңгейлік тест жүйесі тіл үйренушінің қай деңгейді қаншалықты дәрежеде меңгергенін, оның тілдік білімінің деңгейін анықтап қана қоймай, оқытушыға да өз жұмысын дұрыс бағалауға көмектеседі. Тест тапсырмалары тілдің бір ғана аспектісін қамтуға негізделмей, оның негізгі төрт аспектісін толық қамтуды мақсат етеді. «Тест – тест тапсырмаларының жүйесі. Тест тапсырмалары еркін немесе тестілеудің белгілі бір үлгісінің белгіленген тәртібімен орналастыруы мүмкін. Көбіне тапсырмалар қиындықтың артуына қарай орналастырылады» (Білім беру – Уикипедия.ru.wikipedia.org/wiki

262).. Сонымен қатар алғашқы кезеңде тіл үйренушіге коммуникативтік біліктіліктің белсенді түрі – айтылымға көп көңіл бөлінеді. Әлемге әйгілі халықаралық ағылшын тілінің Солтүстік американдық нұсқасын меңгертуге бағытталған TOFEL жүйесінде тіл үйренушіге әрбір деңгейінде айтылым аспектісі бойынша – 60 тіл ұстарту сабақтары, жазылым аспектісі бойынша – 20 жаттығу (Білім беру – Уикипедия.ru.wikipedia.org/wiki) жұмыстары ұсынылады, тілді үйрету барысында, оқытуданегізгі басымдық айтылым аспектісіне беріліп ұйымдастырылады. Сонымен қатар әлемдік тіл мектептерінде әрбір деңгейді іштей екі немесе үш сатыға бөліп, тіл үйренушілерге сатылай оқыту әдістемесі бойынша білім беру жүйесі де қалыптасқан. Мысалы тілді мүлдем білмейтін жандарға тілдің нөлдік деңгейін – күнкөрістік тілдік қатысымды игертуден бастайды. Әрбір деңгейге сәйкестендіріліп тілдік бірліктер, сөйлеу дағдылары, тілдік оралымдар, сөз тіркестері, сөйлемдер беріледі. Тест тапсырмалары әрбір тілдік деңгейдің лексикалық минимумына және тілдік құзыретті қалыптастыру дағдысының дәрежесіне лайық әзірленеді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1.В.С.Аванесов. Форма тестовых заданий. Москва.Центр тестирования, 2005. Стр.10;

2. Білім беру – Уикипедия.ru.wikipedia.org/wiki

3.Е.Күзекова, Г.С.Пазылова, Е.Қ.Әбдірәсілов. Қазақ тілі тестілеу теориясы мен практикасы. Б.13;

4. Құсбекова. Орысша-қазақша терминологиялық анықтамалық сөздік. Алматы,2010. Б.262;

5. М.Қ.Мамаева, М.С.Жолшаева және т.б. Тіл-құрал. А2 базалық деңгей. ҚР БҒМ Астана «АқарманМЕДИА», 2011. Б.39.;

KİTSCH ve TOPLUM
KİTSCH AND THE SOCIETY
“КИЦЧ ” И ОБЩЕСТВО

Fergana KOCADORU*

Özet

Kitsch kavramı günümüzde ister eleştirmenlerce kullanımı olsun ister günlük dilimizde olsun oldukça popüler bir kavramdır. Bu kavramın etimolojik olarak açıklanması Ortaçağ'a kadar dayanmaktadır. Fakat kitsch kavramı hiçbir zaman net bir şekilde açıklanamamıştır. Sanatçılar ve teorisyenler bu konuyu her zaman irdelemişlerdir. Bu makale kitschin kriterlerini, tanımlarını, kökenini, kitle üzerindeki etkisini ve en son olarak da çevremizde bulunan bir kitsch örneğinin niçin kitsch olduğuna ışık tutacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kitsch, Kitle, Eleştiri, Eşya

Abstract

Nowadays either in the usage by the critics or in our daily life, the kitsch, is quite a popular concept. The etimological explanation of this concept goes back to Middle Ages. But the kitsch concept have never been explained clearly. Artists and theorists have always examined this subject. This paper will explain the criteria, definition, origin of kitsch and its impact on masses and lastly answer why an example of kitsch around us is kitsch.

Key Words: Kitsch, mass, criticism, goods.

*Denizli Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Entitüsü Resim Anasanat Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi /TÜRKİYE

1-Giriş:

Kitsch Nedir?

Sanat içerisinde, gerek sanatçıları, gerekse toplumu en çok ilgilendiren konulardan birisi mutlaka ‘‘kitsch’’ olmuştur. Neyin ‘‘kitsch’’ olduğu, ya da olmadığı sanatın konusu olduğu kadar, kültür, estetik ve aynı zamanda sanat eleştirisi ile doğrudan ilintilidir. En doğru mantıkla, kitsch’in ne olduğunu en iyi sanatçılar anlar yaklaşımının da doğru olmadığını, sanat tarihi bize göstermiştir.

Örneğin, ünlü Alman şair ve yazar Johann Wolfgang von Goethe çok iyi bir sanatçı olmasına rağmen, başka sanatçıları değerlendirme konusunda son derece başarısız olmuştur(Gelfert, 1993, 88).

Bu durum da bize ‘‘kitsch’’ konusunun hiç de basit olmadığını; onu sanattan ayırmak için derinlemesine incelememiz gerektiğini göstermektedir. Tanımlardan yola çıkarsak kitsch konusuna analitik bir bakış atalım.

1.1Tanımlama Sorunsalı

1.1.1 Etimolojik Yaklaşım

Kitsch Almanca bir kelimedir ve ‘‘kitschen’’, yani sokakta biriken çöp ve çamuru bir yere yığmak anlamına gelmektedir. Eğer biz bu kelimedden yola çıkacak olursak kitsch için bir araya getirilmiş çöp diyebiliriz.

Başka kaynaklar ise ‘‘kitsch’’kelimesinin İbranice’de var olan ‘‘verkitschen’’ kelimesinden geldiği ve bunun da ‘‘bir insana ihtiyacı olmadığı değersiz bir malı itirmek’’ gibi, biraz da işin içine kurnazlık ve ticaretin de karıştığı bir kavramla karşı karşıya kalıyoruz(Moles, 1971, ?).

Her iki fiilden hareketle(yani hem kitschen, hem de verkitschen) kabaca değerli olmayan bir eşyayı değerinden fazla bir ücretle alıcıya itirmek gibi bir yaklaşıma geliyoruz.

Kitsch kelimesi Alman halkı arasında Ortaçağ’dan beri kullanılmıştır(Wahrig, 1986, 1364).

Sanatla kitsch kavramının kullanımı 1870’li yıllarda Münih’te sanat eserleri ticareti ile ilgili çalışanlar tarafından ortaya atıldığı söylenmekle beraber, 1878 yılında Franz Adam tarafından yapılan ‘‘Bosnalı Atlı İsyancılar’’ tablosuna Max Bernstein’ın yaptığı alaycı bir yaklaşımı da önemlidir: ‘‘Nasıl isimler bunlar? Hep itsch, ritsch ile biterler. Bunlar olsa olsa Bosna ‘‘kitsch’idir.’’

(<http://de.wikipedia.org/wiki/Kitsch>)

1.1.2 Kavramsal Yaklaşım

Kitsch kavramı sanatçılar olsun felsefeciler olsun farklı şekilde yorumlanmıştır. Bu kavram hakkında tanımlamaları şu şekilde görebiliriz:

Arthur Schopenhauer kandi yıllarında ‘‘kitsch’’ kelimesini bilmese de sanat ve ‘‘ilginç olanı’’(belki de kitsch’i anlatıyor) ele alırken ‘‘ilginin alıcının duyuları-

nı harekete geçiren sanat olarak algılandığını söyleyerek kitsch'in dolaylı tanımını yapar(Eco, 2009, 400).

Mehmet Ergüven'e göre "kitsch" her türlü yanlış anlaşılma ihtimalini peşinen gidermek üzere, hiçbir şeyi kolay kolay hayal gücüne emanet etmez(Ergüven, 2007, 21).

Büyük Türkçe Sözlükte "kitsch" halk zevkine hitap eden şık görünümlü kalitesiz eser diye tanımlanmaktadır(Doğan, 2005, 766).

Adnan Turani "kitsch" konusunu endüstrileşmeye de dayandırarak kültürün bilgisiz kalarak seri olarak ürettiği estetikten yoksun biçimlerin endüstri sayesinde çoğaltılmasıdır(Turani, 1998, 47).

Kavram ile ilgili örnekleri çoğaltabiliriz, ancak hepsinde ortak bir nokta, o da: "kitle", "duygusalılık", "yorumdan uzak", "seri üretim" gibi yaklaşımlar hep karşımıza çıkmaktadır. O halde "kitsch" olamı anlamak o kadar da zor değil.

1.2 Kitsch Kriterleri

Kitsch sanat olmadığı halde "sanatmış" gibi yapmaya, ya da sanat süsü vermeye çalışır, daha doğrusu yapılan şeyi halka düşündürmeden, ona onun istediği duygu ve düşünceyi verir.

Bununla ilgili ilginç bir olay şudur: Gustav Mahler 1965 yılında bir eser sahneler, ancak halk bu çalışmayı anlayamaz. Gustav Mahler gerekli düzeltmeleri yapar ve eser çok tutulur. Bunun üzerine Richard Strauss adlı ünlü müzisyen Mahler'e mektup yazar ve: "Kusura bakma! Çok başarılı oldun ve halk çok beğendi.", sözünü halkın seviyesine inerek beğenilmeyi "kitschin" bir kriteri olarak sayar(Basten, ?, ?).

Kitsch nasıl anlaşılır, sorusuna Hasan Bülent Kahraman şöyle cevap vermiştir: "(...) Kitsch nesnelere doğal olmayan boyutlarda, daha küçük, daha büyük ölçeklerle yeniden üretir, malzemeyi taklit eder, biçimlerle oynar; farklı biçimleri uyumsuz bir yaklaşımla birleştirir... Sadece sonucu kullanır(Kahraman, 1993, 155).

Kitsch kriterleri şöyle sıralanabilir:

Sanat eseri yoruma açıktır, kitsch'te buna gerek yoktur, çünkü kitsch isteneni verir.

Kitsch, izleyicisine bildiği klişe ve önyargıları aktarır.

Sanat eseri orijinal bir eserken, kitsch tekrardır; bilineni yapar, çoğaltır ve yayar.

Sanat eseri tektir(Unikat), kitsch'i ise tek tip çoğaltmak ve seri şekilde üretmek mümkündür.

Eğer "kitsch" bu tarz bir sanat anlayışını da beraberinde getiriyorsa ve halka "sözde sanat ya da sahte sanat" anlayışını aşıyorsa, bundan çıkar sağlayan bir kesimin olduğu kesindir. Gerek eğlence endüstrisi, gerekse sanat ticaretini elinde tutan egemen kültürün aldatmacıları, yanılısımları, ham hayalleri içeren, sahte,

gerçeklikdışı bir dünya görüşünün yaratılmasından; dolayısıyla “kültürsüz kitlelerin bu yönde yönlendirilmesinden başka bir şey değildir”(Çalışlar, 1983, 60).

Buradan hareketle gerek bilimi, gerekse sanatı elinde bulunduran yönetim grubunun (ya da egemen sınıfın) kendi çıkar ve istekleri doğrultusunda “entellektüelleri” ve “sanatçıları” kullanarak onlara ürettirdikleri “kitsch” ürünleri sayesinde istedik yönde bir kitle kültürü oluşumu sağladıkları ve bu da bir süre sonra “kültürsüzleşmeye”, ya da “kültür yozlaşmasına” doğru yol aldığı bir toplumsal gerçektir. Zamanla bu trende karşı koyan, ya da bu süreçte yer almayan sanatçıların da bir kenara itilmeleri ise zaten yüzyıllardan beri bilinmektedir.

Kitsch’e yöneltilen en büyük eleştiri, onun gerçeklikten uzak oluşu, ya da sanat yönünün zayıflığı değildir. En büyük eleştiri kitsch’in insan psikolojisini aldatmaya yönelik tavrıdır. Bu psikolojik manipülasyon ve psikolojik ayartma çabaları özellikle arabesk tarzı parçalar, duygu ve gözyaşı yüklü edebi eserler, elle ya da makine ile çoğaltılmış hoş doğa manzaraları, ya da ağlayan saf ve masum çocuk motiflerinin yer aldığı çalışmalar sayesinde gerçekleşmektedir.

2- Kitsch’in Toplumsal Bir İşlevi Var Mıdır?

Bir önceki bölümde, egemen sınıfların ortaya koyduğu şartlar doğrultusunda oluşturulan “egemen kültürün” bilinçli bir ürünü olan “kitsch’in”, geniş kitleleri kültürsüzleştirme adına kullandığı bir silah olarak da işlevi olabileceğinden söz ettik.

Maddi gücü elinde bulunduran kesim şunu çok iyi bilmektedir: Maddi kültür(üretim ve maddi zenginlik) ancak ve ancak manevi kültürün(sanat, bilim, felsefe, etik, eğitim) bir ürünüdür(Frolov, 1997, 289).

Yani manevi kültür olmazsa, maddi kültür de oluşamaz. Bu bakımdan egemen sınıflar kitsch’i kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak güdümlü, ya da tam gelişmemiş alaturka bir kültür oluşumunu desteklemektedir. Ancak bu yaklaşımın yanında farklı analizler de yapılmaktadır. Bu egemen sınıf ve egemen kültür teorisinin yanında şunu söylemek de mümkün: Bugün insanların varlıklarını sürdürmede bazı ihtiyaçları olduğunu ve bu ihtiyaçları ünlü eğitimci Abraham Maslow “Temel İhtiyaçlar” olarak sıralamıştır ve burada fizyolojik gereksinimler, güvenlik, ait olma ve itibar olarak aktarılmıştır(Kaya, 2008, 193-194).

Bu temel gereksinimlerin yanına daha sonra yüksek düzey olarak Maslow entelektüel gereksinim, estetik gereksinim, estetik gereksinim, kendini gerçekleştirme ve üstünlük gereksinimi olarak sıralar.

Estetik algıyı, ya da güzel olana olan gereksinim kişiden kişiye değişse de, değişmeyen tek şey vardır, o da her insanın güzele olan ilgisidir: “Her insan şu ya da bu ölçüde, şu ya da bu anlamda güzelin kurucusu ve alıcısıdır. Güzelle ilgilenmeyen, dolayısıyla sanata yatkın olmayan insan yoktur. Kimi verilmiş güzelle, hazır güzelle yetinir, kimi güzeli arar”(Timuçin, 2003, 15).

Schopenhauer ve Nietzsche gibi felsefeciler estetik deneyimi “değerin en üstün biçimi olarak” değerlendirmektedirler(Eagleton, 1998, 12).

Sanat bu iki felsefeciye göre insanın var olmasının temel şartıdır ve olmazsa olmazdır.

Daha önce de belirtildiği gibi kitsch yeni bir eser geliştirmek yerine, var olanı alır ve onu geniş kitlelere sanat yerine verir; tatlandırır, ballandırır ve onu tüketilir hale getirir. Şimdi, şu bir gerçek; herkes bir şekilde güzel olanla ilgilidir ve ona(kendi maddi-manevi gücü oranında) hayatında yer açmıştır. Afşar Timuçin in de dediği gibi, kimi verilmiş güzelle, hazır güzelle yetinir ve onu fazla arama, yorumlama, değerlendirme ihtiyacı duymaz.

İşte bu kademede kitsch devreye girer ve insanlara hazır ürünler sunar: evlerde salonları süsleyen plastik çiçekler, gitar şeklinde girmiş masa saatleri, duvarları süsleyen ağlayan masum çocuk resimleri; suluboya ile yapılan ve reproduksiyonu çerçevelenmiş kızıl ufukta batan güneş resmi ile salonu süsleyen ağır Neo Osmanlı tarzındaki koltuk takımı gibi. Bütün bu kitsch-nesnelerin aslında orada hiç sanat adına bir nesnenin bulunmamasından iyidir, çünkü o haliyle bile bir sanatsal eğitimi(çok zayıf da olsa) işlevlerini yerine getirdikleri iddia edilebilir.

Bu her kesimde böyle olması gerekmez, çünkü bazıları güzel olanı hep arar, ancak bulan kesim de bir noktadan başlayarak daha farklı güzele olan gereksinimler skalasında ilerleyebilir. Bu tezi özellikle gelişmekte olan ülkeler için iddia edebiliriz.

Gelişmiş olan ülkelerde kitsch günümüzde yoğun olarak kullanılmaktadır, ancak toplumsal eleştiri anlamında kullanılmaktadır. Kitsch ürünlerini sergileyen ve bilinçli bir şekilde kitsch üreten sanatçı kendi toplumuna: ‘‘İşte, sizin haliniz. Siz ancak ve ancak kitsch’e değer verirsiniz. Sizin bulunduğunuz mental düzey bu.’’ derken toplumsal eleştiri için kitsch’i avangard olarak da kullanabilme cesaretini göstermektedirler(Koons, 2012, 43).

O sanatçılar artık kitsch sayesinde kendi toplumların sanat anlayışlarını sorgularken, aynı zamanda onların bilinç ve algılarını da mercek altına alarak kitsch’i bir toplumsal eleştiri biçimi olarak lanse etmektedirler.

3- Kitsch Örneği Olarak: Plastik Ağaç

Daha önceki bölümlerde her insanın tarihin her döneminde ‘‘güzel olanla’’ilgilendiğini ve bunu bir şekilde hayatına yansıttığını aktarmıştık. Önce mağara duvarlarını yanan ateşin kömürleriyle süsleyen insanoğlu daha sonra yaşadığı çadırların duvarlarına, yerlere serdiği kilim ve halıya, dua ettiği ibadethanelerin kubbelere, giydiği elbisenin kumaşına kadar hep güzeli ve yaşamı kutsamış, kendisini de onun bir parçası haline getirmiştir.

Günümüzde bu güzellik anlayışı modern hayatın merkezi olan metropollere kadar yansımış, anonim ve yabancılaşmış ortamın dışına çıkan insan çevresine, binalara, parklara, alış-veriş merkezlerine kadar her şeyde güzeli yansıtmayı; güzel olanı gören, insanların da gerek davranışlarında, gerekse toplumsal ilişkilerinde düzgün ve iyi olanı bulacaklarına inanmışlar, güzel olan ise burada pedagojik bir

işlev yüklenerek temel değerler olan sevgi, saygı, hoşgörü, iyilik, doğruluk, dürüstlük gibi değerlerin taşıyıcısı durumuna düşmüştür.

Buradan hareketle yerel yöneticiler ve özellikle şehir belediyeleri kendilerine bunu görev edinmişler ve güzel olanı yansıtmak için çalışmaya başlamışlardır. Kimisi meydanlara heykeller diktirmiş, bunların bazıları yerlerinden sökülerek gereksiz bir sanat tartışmasına girilmiş; kimisi Akdeniz ve Ege coğrafyasının doğal bir parçası olan palmye ağaçlarını sökerek yerlerine ışıklı ve plastikten palmye ağaçları koyarak, gecenin karanlığına biraz da olsa romantik boyut getirmeye çalışmış; kimisi de "Land Art'dan" haberi olmadığı halde yapılan eski Rönesans heykellerinden devasa boyutlarda alçı ve fiber kopyalarını belediye parklarına yerleştirmiştir.

Kentlerdeki belki de en büyük eksiklik, ağaçların ve parkların az olmasıdır. Ancak bunları yapmak çok zor olduğundan şehir yönetimleri hep canlı, her mevsim rengarenk çiçek açan plastik ağaçlar alarak halkının bu büyük özlemini bu şekilde gidermeye çalışmıştır.

Sıcakta, soğukta, yağmurda, karda hep çiçek açan bu ağaçlar insanların hep güzeli olana ve hiç solmayana, hiç kaybolmayana, hiç ölmeyene karşı duydukları o büyük özlemin sanki bir yansımasıdır. Yaşamayı, geleceği ve geçmişi de sembolize eden ağaç motifi bu şekilde gecenin karanlığında etrafa yaydığı renkli ışıklarla insanların duygularına hitap etmektedir. Malzeme, işlev kitsch niteliği taşısa da halk bu plastik ağaçları çok sevmekte, bu soğuk coğrafyada kısa süren ilkbahar özlemini gidermeye çalışmaktadır.

4-Sonuç:

Kitsch kavramı çağlardan beri tartışılan bir kavram olup, kimse neyin sanat neyin kitsch olduğunu kesin yargularla bilmemektedir. Kitsch'in belli kriterleri belirlenmiş bu kriterler doğrultusunda teorisyenler, sanatçılar hareket etmiştir. Kitsch sadece sanat alanında olmamış hayatımızın değişik alanlarına girmiştir. Fakat kitsch kavramı halktan hiçbir zaman kopuk bir kavram olmamıştır. Halk çoğu zaman kitsch sayesinde belli olguları kazanmıştır. Halkın bazen sanatla ilk buluşması kitsch sayesinde olmuştur. Bu yüzden batıda bazı sanatçılar bile kitsch üretmiştir. Yerel yönetimler halkın taleplerini, özlemlerini bazen kitsch yo-

luyla onlara geri dönmüştür. Kısacası kitsch duygulara hitap ettiği için halk kitsch'i sevmektedir.

KAYNAKÇA

(<http://de.wikipedia.org/wiki/kitsch>)

Moles, Abraham. *Psychologie des Kitches*. München: Carl Hanser Verlag, 1971

Eco, Umberto. *Çirkinliğin Tarihi*. Birinci Basım. (Çev.A.Uysal.Ergün). İstanbul: Doğan Yayıncılık, 2009

Ergüven, Mehmet. *Görmece*. Birinci Basım. İstanbul: Metris Yayıncılık, 2007

Kahraman, Hasan Bülent. *Sanatsal Gerçekliler, Olgular ve Öteleri*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1993

Çalışlar, Aziz. *Günümüzde Sanatsal Kültür ve Estetik*. İstanbul: Cem Yayınevi, 1983

Frolov, İvan. *Felsefe Sözlüğü*. (Çev.A.Çalışlar). İstanbul: Cem Yayınevi, 1997

Timuçin, Afşar. *Estetik*. Altıncı Basım. İstanbul: Bulut Yayınları, 2003

Eagleton, Terry. *Estetiğin İdeolojisi*. (Çev.H.Hünler). İstanbul: Özne Yayınları, 1998

KÜLTÜR EVRENİ ULUSLARARASI HAKEMLİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ
(ISSN: 1308-6197)

Yayın İlkeleri

1. Kültür Evreni Dergisi yılda dört defa yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.
2. Kültür Evreni Dergisinde [• halk bilimi • edebiyat • iletişim • arkeoloji (kazı bilimi) • sosyoloji (toplum bilimi) • müzik • tarih • antropoloji (insan bilimi) • etnoloji (budun bilimi) • psikoloji (ruh bilimi) • etnografya • dil bilimi • onomastik (ad bilimi)] alanlarında makalelerin yanı sıra; söyleşi, eleştiri, tanıtım ve haberler yer alabilmektedir.
3. Kültür Evreni Dergisinde yayımlanacak yazılar, daha önce herhangi bir yayın organında veya internette yayımlanmamış olacaktır.
4. Kültür Evreni Dergisinde yayımlanacak yazılar metin olarak; resim, belge, kroki, harita vb. malzemelerle birlikte 20 (yirmi) sayfayı aşmamalıdır. Eğer 20 (yirmi) sayfayı aşma durumu varsa bu yazı I – II ve daha fazla bölümlere ayrılarak değişik sayılarda yayımlanma durumunda kalmacaktır.
5. Türkiye Türkçesi ve Türk dilinin diğer şiveleriyle bir Türkçe özet (ortalama 50 kelime), anahtar kelimeler (ortalama 5 kelime) eklenecektir. Türkçe özetin ve anahtar kelimelerin mutlaka bir İngilizce veya Rusça karşılıkları da ölçüler çerçevesinde verilecektir.
6. Türkçe dışında İngilizce ve Rusça ile yazılmış yazılara, yazının Türkçe özeti de eklenecektir.
7. Dergimize Türkçe, İngilizce ve Rusça olmak üzere üç dilde ve Türkçenin diğer şivelerinde (Azeri Türkçesi, Kırgız Türkçesi, Özbek Türkçesi, Kırım Türkçesi, Kazak Türkçesi, Türkmen Türkçesi vb.) yazı kabul edilir.
8. İngilizce, Rusça ve Türkçenin diğer şiveleriyle yazılan yazılara Türkiye Türkçesiyle genişçe bir özet (en az 150 kelime) konulmalıdır.
9. Yazılar; A4 boyutunda, 12 punto büyüklüğünde Windows (Microsoft Word) uyumlu sözcük işlemci programıyla yazılmalıdır. Üst, Alt, Sol ve Sağ marjları 2.5; paragraf aralığı 6 nk, satır aralığı tek verildiğinde yaklaşık Kültür Evreni dergisinin 1 sayfasına tekabül etmektedir. Yazı Türkçe veya İngilizce ise Times New Roman, Azeri Lehçesinde ise Times Roman AzLat (veya benzeri), Rusça ise Times Roman Cyr (veya benzeri) olmalıdır. Gönderilen yazının yanında, yazının fontları muhakkak olmalıdır. Yazının içinde resim, nota vb var ise baskıya uygun resilasyonlar da gönderilmelidir. Yazılar; Disket / CD kaydı ile birlikte 4 (dört) nüsha hâlinde olmalıdır. Bu yazılardan sadece birinde yazar adı olacak, diğer üç nüshada yazar adı belirtilmeyecektir.
10. Yazılar Times New Roman (11 punto) yazı karakteriyle tek satır aralığıyla yazılacaktır.
11. Metin içindeki alıntılar ve göndermeler yazar soyadı, yayın yılı, sayfa numarası biçiminde parantez içinde belirtilecektir. Mesela; (Boratav 1987: 9). Dipnotlar yalnızca açıklamalar için kullanılacak ve aynı yazı karakteriyle 10 punto ile yazılacaktır. Dipnotlar “DİPNOTLAR” başlığı altında yazının sonunda verilecektir. Metin içinde belirtilen alıntılarının ve göndermelerin kaynakları “KAYNAKÇA” başlığı altında soyadı başta olmak üzere alfabetik sıraya göre ad-soyad yazılarak, eserin basım tarihi sırasına göre en sonda yer alacaktır.

12. Dergimize yayımlanmak üzere verilen yazılar; hakem heyeti içinde yer alan konuyla ilgili en az iki uzmana gönderilecek ve yazılar gelecek raporlara göre yayımlanacak veya düzeltmeler varsa yazı sahiplerine düzeltmelerin yapılması amacıyla gönderilecektir. İncelenmek üzere yazı gönderilen uzmanların (hakemlerin) adları yazarlara, yazarların adları uzmanlara (hakemlere) kesinlikle bildirilmeyecek, gizli tutulacaktır. Hakemlerin yazı ile ilgili verdiği karar Yayın Kurulu'nda değerlendirilecektir. Yazıların yayımlanıp yayımlanmayacağı veya değişikliklerin neler olması gerektiği Yayın Kurulu tarafından kararlaştırılacaktır.

13. Dergimize gönderilen yazılara yayımlandığında herhangi bir telif ücreti ödenmeyecektir.

14. Yayımlanan yazıların tüm sorumluluğu yazı sahiplerine ait olacaktır. Yayımlanan veya yayımlanmayan yazılar yazarlarına iade edilmez.

**ВСЕЛЕННАЯ КУЛЬТУРЫ ЕЖЕКВАРТАЛЬНЫЙ МЕЖДУНАРОДНЫЙ
ЖУРНАЛ ОБЩЕСТВЕННЫХ НАУК
(ISSN: 1308-6197)**

1) Журнал **KÜLTÜR EVRENİ — ВСЕЛЕННАЯ КУЛЬТУРЫ** является ежеквартальным международным изданием, со своей редколлегией.

2) В журнале **KÜLTÜR EVRENİ — ВСЕЛЕННАЯ КУЛЬТУРЫ** могут быть опубликованы статьи по таким отраслям наук как [• фольклор • литература • социология • археология • музыка • история • антропология • этнология • психология • этнография • языковедение • ономастика], а также критические статьи, обзор нового издания, научные новости.

3) Журнал **KÜLTÜR EVRENİ — ВСЕЛЕННАЯ КУЛЬТУРЫ** – издание, в котором будут печататься раньше нигде (даже в интернете!) до этого времени неопубликованные статьи.

4) Объем статей для журнала **KÜLTÜR EVRENİ — ВСЕЛЕННАЯ КУЛЬТУРЫ** в виде рисунков, документов, схем, карт и др. подобных материалов должен составлять не более 20 страниц. Если объем статьи превышает 20 страниц, есть возможность напечатать ее по частям в нескольких номерах.

5) Если статья написана на турецком или других тюркских языках, к ней требуются резюме на турецком, а также на русском или английском языках (примерно 50 слов) и список ключевых слов (примерно 5 слов) с переводом на английский или русский.

6) Статьи, которые будут написаны не на турецком языке, будут дополняться переведенной на турецкий язык аннотацией и названием статьи.

7) Наш журнал принимает статьи, написанные на турецком, русском, английском и на других тюркских языках.

KÜLTÜR EVRENİ - UNIVERSE OF CULTURE - ВСЕЛЕННАЯ КУЛЬТУРЫ

8) К статьям, написанным на английском, русском и других тюркских языках должен быть приложен резюме на турецком языке (не менее 150 слов).

9) Верхнее, нижнее, правое и левое поля 2,5. Отступ от левого поля 6. Статьи на турецком и английском должны быть набраны на Times New Roman, если на азербайджанском языке, то на Times Roman AzLat (или похожее), а если на русском, то на Times Roman Cyr (или похожее). Если в статье имеются рисунки, ноты и пр., они должны быть приложены к статье с хорошим качеством пикселя. Статьи принимаются на дискетах или CD в четырех экземплярах, в трех из которых не должно быть указано имя автора, отправляются на адрес издательства.

10) Статьи должны быть набраны в формате А4 в программе Times New Roman, кегль -12, межстрочный интервал - 1.

11) Используемая для написания статьи библиография, должна приводиться после текста статьи в алфавитном порядке (сначала фамилия автора, затем имя). Ссылки на библиографию в тексте выполняются следующим способом: в круглых скобках указывается автор издания, год (разделяется запятой) и страница. Указание страницы разделяется двоеточием. Например: (VorataV 1987: 9.) Если приводятся несколько статей одного и того же автора, то их следует расположить в библиографии по году издания. Для сносок следует использовать 10 размер шрифта Times New Roman.

12) Присланные в издательство статьи, отправляются двум специалистам (по теме статьи) из редколлегии и, согласно их отчету, принимается решение о публикации. Если, по мнению редколлегии, статья требует исправлений, ее высылают обратно автору для доработки. Имена авторов и специалистов не оглашаются, сохраняются в тайне друг от друга.

13) За статьи, опубликованные в журнале, гонорар не оплачивается.

14) Всю ответственность за статьи, опубликованные в журнале, несут авторы.

Неопубликованные статьи авторам не возвращаются.